כִּשְׁעִירִם עֲלֵי־דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי־
עֵשֶׂב׃ ג כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל

דִּתְאָה וְכִרְסִסֵי מַלְקוֹשָׁא דִּי עַל
עִשְׂבָּא׃ ג אֲרֵי בִּשְׁמָא דַיְיָ אֶנָא
מְצַלֵּי הָבוּ רְבוּתָא קֳדָם אֱלָהָנָא׃

לקט בהיר

כלומר נוטפים בהם טעם ערב כמו כן דברי תורה, ועוד דרשות ופירושים רבים עיי"ש: י) לותו כלי שהיין נופל בו מן הגת קרוי בור (רש"י מע"ק י"ב.): יא) ש"ן שמלית ופמ"ך ממחלפין והיינו הן (במ"ח), ונקלת ספרים הנוטה מחזיקין, והוא טעות, שאין הענין כאן לשון אמיתה אלא לשון חוק, וצריך להיות מחזקין בלא יו"ד: יב) ופירש"י שם יורה מלים נקשה, וטיפי מטר אלו קבלו שמם העצם רביבים על שם שהם רבים ומזרקים: יג) יותר מפורש ענין זה בפ' בראשית (מ' י"א) מדשא הארץ עיי"ש, גם מה שהקשה על זה הרמב"ן ז"ל ושאר קושיות, ומה שמילנו בשם הד"ד עיי"ש:

רש"י

ומי שהיה בורו מלא יין[1]: **כשעירים.** לשון (תה' קמ"ח ח') רוח סערה[2], כתרגומו כרוחי מטרא, מה הרוחות הללו מחזקין* את העשבים ומגדלין אותם אף דברי תורה מגדלין* את לומדיהן (ספרי): **וכרביבים.** טיפי מטר, נראה לי על שם שיורה כחן נקרא רביב, כמה דאת אמר (בראש' כ"ח כ') רובב[3] קשת: **דשא.** אדברי"ן, עטיפת הארץ[4] מכוסה בירק: **עשב.** קלח אחד קרוי עשב וכל מין ומין לעצמו קרוי עשב: (ג) **כי שם ה' אקרא.** הרי כי

שיטי נוסחאות • שבו ואימתו. • לעתיד לבא. • מחזיקין. • מחזיקין את למודיהן ומגדלין אותן.

אור החיים

שבטל לא מפסיק קיץ וחורף יומם ולילה כמו כן תורה שבעל פה אין לך זמן שאינו זמנה, ואל תקשה שבטל יפריחנו בשמש[ט] כי אין המניעה מצד בטל[י]:

כשעירם וגו'.[יא] יתבאר על דרך אומרם בברייתא (מדרש משלי י') אמר רבי ישמעאל כשמעמידין את האדם בדין אם יש בידו מקרא שואלים ממנו למה לא שנה ואם בידו משנה שואלים ממנו תלמוד וכן על זה הדרך, הנה מעומק דברי הברייתא מוכיחין הדברים שמי שיש בידו מקרא אין שואלין ממנו מעשה מרכבה אלא מדרגה אחת כפי יכולתו יותר ממה שטרח שעליו היה לטרוח גדר למעלה מזו, והוא אומרו כשעירים וגו' וכרביבים וגו' פירוש כשיעור שימטיר ה' טיפין קטנים על הדשא שהוא קטן[יב] וכרביבים שהן טיפין גדולים ועניים עלי עשב שהוא גדול שיכול לסבול כדמיון זה מלות התורה כל אחד כפי כח שיכול להשיג, ויש בזה להקל ולהחמיר להקל על מי שאינו יכול להשיג יותר, ולהחמיר על מי שיכול הרבה שואלין ממנו הכל ואפילו מעשה מרכבה:

ג. כי שם ה' אקרא.[יג] הכוונה כי הדבר אשר אליו יכוין במאמריו הוא שם ה', על דרך אומרם ז"ל (זוהר ח"ג ל"ח:) כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה, ועליה הוא אומר יערוף כמטר לקחי שהיא התורה שהיא שמו יתברך, ופירש אקרא מלשון יקרא[יד]), עוד רמז שהגם שתלה להם עסק התורה בטל ומטר לא תהיה הכוונה בלימוד על זה[טו]), אלא לקרות בספר תורת ה', והוא אומרו כי פירוש יהיה הטעם שם ה' אקרא פירוש לקרות בתורתו שהיא שמו יתברך כדי שיתן גודל לאלהינו[טז]), וזו תקרא תורה לשמה לגדל ולפאר שם כבודו, ואומרו אקרא[יז]) הוא מה שיעשה כל

אור בהיר

בארץ ישראל. כו) ואם כן אינו מדיר. כז) אבל הטל מלד עצמו יהיה מדיר בלי הפסק אם לא יפריחנו השמש. כח) מטר ובל כבר ישבנו, ומה זה עוד שעירים ורביבים. כט) כפי הנראה המאמר ז"ל מפרש מימרא שעירים מלשון חוט השערה, כלומר דק, או מלשון נערים, שעיר כמו נעיר, ורביבים מלי רבב על נגד שהוא יותר רחב, או מלשון רב, וזה הפך פי' רש"י ז"ל, וגם דשא ועשב אינם כפירושו ז"ל אבל ברבינו נחמי איתא כדברינו. ל) מה הענין פסוק זה לכאן. לא) ותיבת כי נמיבת טעם עז"ה, נעבור שכוונתי לייקר שם ה' על כן עליכם ליתן גודל. לב) הגם שבאמת מביא ברכה בגשמיות וברוחניות. לג) מה שאין כן אם למד להנאת עצמו אין גודל. לד) ופירוש אקרא אני מעשה ולדרך זה הי"ל מקרא או מקראו.

ד תַּקִּיפָא דְשָׁלְטָן עוֹבָדוֹהִי אֲרֵי
כָּל אָרְחָתֵהּ דִּינָא אֱלָהָא מְהֵימְנָא
דְּמִן קֳדָמוֹהִי עַוְלָה לָא נָפֵק דְּמִן
לֶאלֹהֵינוּ׃ ד הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל־
דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל

(1)

רש"י

משמש בלשון כאשר[ד], כמו (ויק' כ"ג י') כי תבאו אל הארץ, כשאקרא ואזכיר שם ה'* אתם כבו גודל לאלהינו וברכו שמו (ספרי), מכאן אמרו (יומא ל"ז.) שעונין ברוך שם כבוד מלכותו אחר ברכה שבמקדש[טו]): (ד) **הצור תמים פעלו.** אף על פי שהוא חזק[טז] כשמביא פורענות על עובדי רצונו לא בשטף[יז] הוא מביא כי אם בדין כי תמים פעלו (ספרי): **אל אמונה.** לשלם לצדיקים לדקתם לעולם הבא*, ואף על פי שמאחר את תגמולם[יח] סופו לאמן את דבריו (ספרי - תענית י"א.): **ואין עול.** [יט] אף

שיטי נוסחאות • שבו ואימתו. • לעתיד לבא.

לקט בהיר

יד) כי לשון „כאשר" נכלל בלשון „אם" שהוא אחד משימושי „כי", וכמו שבארנו זאת כבר כמה פעמים, והכוונה בזה, שעד עתה דיבר לשמים וארץ הזמינם ואמר להם שישמעו מה שמדבר ישראל תורה שנתתי להם מיום הוא וכו' כלומר לא התראתי אותם בדרך גזירה ורק בקללות, אלא גם בדרך נאה ויפה בברכות כשישמעו, ועתה הופך פניו לדבר לישראל, לזה הקדים לומר שהולך לקרוא בשם ה', ואתם הבו גודל וברכו שמו כלומר היו מודים על האמת ומקבלוה, זה פשוטו, ודרך אגב אמרו מכאן מז"ל וכו' (בא"י): טו) במקדש שהוגה את השם ככתיבתו, אבל חוץ למקדש עונין אמן (ספרי), ובברכות כ"א איתא מנין לברכת התורה מלפניה שנאמר כי שם ה' אקרא וכו' ופירש"י לפתוח בדברי שירה אמר אני מברך תחילה ואחתם עמו אחריו אמן כי שם ה' אקרא בברכה אתם הבו גודל לאלהינו באמן הכי מפרשי לה ביומא עכ"ל, א"כ גם עניית אמן יוצא מפסוק זה בגבולין, וכינו כאן חד מנייהו נקט (צל"ד): טז) זה פי' תיבת צור, כלומר מכנה הקב"ה לצור בזמן שמראה חזקו וגבורתו ומביא פורענות כצור שהוא חזק וקשה (רא"ם), וכל הפסוק הזה שלפנינו היא הקדמה לאשר עתיד להתרות בהם, הקדים ואומר כלל גדול שהקב"ה מדקדק כחוט השערה לשלם לכל אחד פעלו המגיע לו בין לטוב בין לרע, ואפילו בני אדם אשר לב בשר ועינים נשמיים להם מודים ומצדיקים את דינו (בא"י): יז) כמו בן אדם המקנא קנאתו אינו מדקדק ברוגזו ומכה כפי כחו אפילו הוא יותר מן הראוי: יח) ובשעת עשייה אין נראה שכר לצדק הצדיק, זה קראו הקב"ה אל אמונה כלומר אל נאמן: יט) אם כבר אמר שהוא נאמן צריך לומר שאין עול, אלא אפילו נראה כעוולה לבני אדם אין

אור החיים

אחד מכסה[יד]), או על דרך אומרם ז"ל (זוהר ח"ג רע"ג) שנפשות כל עוסקי תורה הם מילוי משה ולא דור המדבר לבד אלא עד סוף כל הדורות כל העוסק בתורה ברוך הוא במשה, ולזה כינה עסק התורה של ישראל אליו ואמר אקרא[טו]) והבן. עוד יראה לומרו כי שם ה' וגו' נתינת טעם להנאמר אחר כך שהוא הבו גודל לאלהינו, והוא על דרך מה שאמרו ז"ל (ילקוט נח ס"ב) בפסוק (תהלים כ"ב) יושב תהלות ישראל שלא ישב ה' על כסא התהלות עד שאמרו לבא השמים ברוך ה' אלהי ישראל ולא היה לו נחת רוח כשאמרו לו אלהי שמים וארץ ואלהי המלאכים, ולזה בא דברו הטוב כאן ואמר הבו גודל ומעלה לדבר זה שאינו חפץ ליקרא אלא אלהינו, והוא אומרו לאלהינו כי באמצעות שקורא בתורה שהוא שם ה', והוא אומרו כי שם ה' אקרא[טו]) בזה כשמשבחין העליונים ואומרים ברוך ה' אלהי ישראל שבח זה יש בו גדולה ושבח, מה שאין כן כשאין ישראל עוסקים בתורה[טז]) ואומרים המלאכים ברוך ה' אלהי ישראל שבח זה גרוע מאד מטה מטה ויתחקא הדבר שהרי הם מכחישים חס ושלום כשאין עוסקין בתורתו שנאמצעותה יחס אלהותו עליונו, ורבותינו ז"ל דרשו הרבה דרשות (ספרי) וכפטים וגו':

ד. הצור תמים פעלו.[יז]) פירוש לפי שקדם

אור בהיר

לה) פי' משה מדבר בשם כל אחד ואחד כלומר מה הלשון יאמר כל אחד כשלמות. לו) הגם שמדבר אל אחרים הלא זה האמר הוא הוא בעצמו. לז) פי' בעבור שאני לומד בתורה כשביל זה יש גודל בתיבת אלקינו. לח) אלא מתדמין בכל הגויים בית ישראל. מל) פירושו של רש"י ז"ל נאה ומתוק ומתקבל, אבל צריך לדעת השייכות למה שלמעלה, גם למה בכל תמים פעלו דרכיו

בתפלה מעומד כון הכתב ברכ ונוקד ולכרים לעזיזה
ולאמה כמלות עבה שהמן גדולה הי קמלי דלמשה
נעמה. ולעיל לא נרים לים שכרי תפלה כלל הדכון הכנסים ומזרחה מלא
מעמד המלות עבה שהמן גדולה הי מלא מים
מלמעלה כמלה (דף לח.) מי שיהיו מבר מלוקה לא קמן מקרון אחר מעוגה
מחריחם אין מסיח המעמד שמור מקריאתן כון מסיח
שמריה: אין תנרסי בברכת המזון מעומד. ומסני כון הכתב
בתפ ה לסם בסרב כמר נלמל ולחם בנוקד לשנות מעמד לא הכתן
נדמה הוא קמלי: נשים בברכת המזון לחריחמין לא הדכון. מי
הקפמנים הסלקת המזון לחריחמין מלוקה: מעוגה הכתב בכ מלא
המזון ובשים לא נמלי מלק בארן ומה מעמד כנות לנמחר מלק לחריחם
נמלי. ומומה לבשרים ולים נמי הכמר מכרי לא מעמד מלק בארן ולא לא
ילילו לחריחם ידי חובתן בברכת המזון אלא יש דמעמד מעוגה בכתב ומל
מרוקן מלמרמנו ובשים ליסמנו לא בברים ולא בסרים ולחריחן לקמן
(דף מח.) מי שלא אמר כרים ומרים בברכת המזון לא יצא ידי חובתו
בעון משמע מן יש ידי חובתו
ומסמה קמ מנמרמ ליס כון לא ידי מלק
נמרמר בכרים ומרה לא הוו מלא
מרכבן לא לנמח כון ולא מרך בנו
מרי מסר לחריחם ומל לקמן מרי
בעון מרכבר בכרים ומרה
מי לסמנו לא לחריחם. ומרי
ומרים מעמד ומרים בנמ
מרכבר מעמ ומרים לקמ לחריחם
ומרכבר מעמ ומרים לקמ לחריחם
ומרכבר מעמ ומרים לקמ לחריחם
ומ

שהוצר לו לסלה ולא לבשפר. אמנם גם לפי דרכי קצת לא זה המאמר שאמר לוקה על שלבלה פני שכיעים דשקן מלינו מלקות שעונה שוה מלא מן מתנמה, ולפי דעתי אינו כמו שם רש"י ואסרו בה למלקות, אפס לא אמרו בה למלקות לא היתה לוקה, וגם כי רש"י לא פירש זה רק על מה שאמר בגמרא אמת קלקלה מי אומר כי עשוה נאל בספר ויש לומר אחרו כן:

(מצוה ד) נראה לי כי מה שלא מנאה הרב הוא לפי שמנות יוחנן אחרן ושיעבה לא נשבה רק כיון מעם הוצאת הדוד לבד אז שלא נגו מלאכה בעבור על איסור בעצם, ולפי דעתי אחרים שם רש"י ואסרו בה למלקות, אפס לא אמרו בה למלקות לא היתה לוקה, וגם כי רש"י לא פירש זה רק על מה שאמר בגמרא אמת קלקלה מי אומר כי עשוה נאל בספר ויש לומר אחרו כן:

(מצוה ד) נראה לי כי מה שלא מנאה הרב הוא לפי שמנות יוחנן אחרן ושיעבה לא נשבה רק כיון מעם הוצאת הדוד לבד אז שלא נגו מלאכה בעבור על איסור בעצם, ולפי דעתי אחרים שם רש"י ואסרו בה למלקות, אפס לא אמרו בה למלקות לא היתה לוקה, וגם כי רש"י לא פירש זה רק על מה שאמר בגמרא אמת קלקלה מי אומר כי עשוה נאל בספר ויש לומר אחרו כן:

(מצוה ה) נראה לי כי מה שהרב לא מנאה הוא לפי שזה הוא אלו מנות אלו מנות עלמה הראשון שכבר מנה מנות עבה ק"ל וכבר נמנאה בשורש י"ל אלון לנמנות הנלקות. וט"ס הרמב"ן שהרב כתבה בשורש הגדול, אמר הוא אבל נאלן הרבה בה אלון, ולפי דעתי אינו אלא אם הרבה אם הרבה שהרי לא הביאו בשורש הגדול אלא בשבע בלבד:

(מצוה ו) נראה לי כי מה שלא מנאה הרב הוא לפי שאמר בספרי הוא מנות עבה בלבלמה, אמנם אומה אמנה הרב כלם מנות אם כמו כל נאלר עשוה אמלבו שמלמה הוא לבדון בעיקר הטעות וכן כלם כלפר בכאבי לעל בבדשים שורש ו':

(מצוה ז) נראה לי כי מאמר שבן נמנא בספרי לו בספרא רמי לבדשים בנמנין מנות אם לא נמנא אחיה דעת אומר אלו בגמרא שהוא אמיקר לו שוילתו אפשרים לעדרבשים אחרים הר"ם ר"ב מבור אם אבר אלבם:

(מצוה ח) נראה לי שהה שלא מנאה הרב אלו לפנינו שהיא מנות מלאם בהרבה מעגן עלינו הרמב"ן רק לפי שבשבון אין מלאכה בעבור לבדשים בנמנין הרבה מעגן מתנא הנכבד, ומאחר שמנה כל אחד ואחד מהם לא בפני עצמו לא נרא לבדשים מחברה אחרת אם לא אלו הדברים המחבר מהם מבר שבבר הבדש לו בשורש המחיבי אפשר רמבי לנמנות אלאחים והבשה אבל הדברים המחבר מהם והבנתה בהם, וכן נראה מהה שבאב בעבור אריך ר"ל אחלבות ע"ו ותוקות שבבדים אחר כמנו בנין מעגן ומנגנ ומנגנ הנכבד אל המנים כמב ח"ל, ומפני מה אמרים הרבה בשבשבדים על כל אלו הבבלים אמים אבאב:

(מצוה ט) נראה לי כי מה שלא מנאה הרב הוא לפי שהיה הבדשה בין הבה הוא אחד מהזקדקים אבר נאמרו בנמנות שבבדשה הרבה הבבר לו בשורש הבדשים אבר אלו בבדשים אבר אלו בבדשים אבר אלו ב

קה - (ו). היו ממונים שהביאו אל רבינו - כל אחד ממין אחר - לולבים, אתרוגים שפב והדסים שפג.

קה - (ז). רבינו היה נוטל תשעה הדסים למצוה שפד.

קו. האתרוג לברכה לקח רבינו הק' כדרך גדילתו לא מהופך כמו שנוהגין עולם, רק בעת שלקח האתרוג בידו היו ידיו מופרדות, ובשעת ברכה היה מקרב ב' ידיו ומנענע שפה. וגם היו מחליפים הערבות בכל ימי הסוכות.

באר חיים

מחמת שיטת חו"ז רבינו. וקרא לה חותנה הרה"ק מגארליץ זצ"ל ואמר לה כהאי לישנא: 'ביסט א ראפשיצער אייניקל, בענטש אתרוג'. (ס' נזר הקודש - מעליץ בשם כ"ק אדמו"ר מגריבוב שליט"א ששמע מאמו בת הרבנית הנ"ל). הגה"ק מהר"ש הראשון מבאבוב זצ"ל הסכים שתברך זוג' הרבנית על המינים, בהיותה רגילה בכך מבית אביה הה"ק מהר"י מקאמינקא זצ"ל. [צדיקים חששו מלשנות את מנהגי האשה שנתגדלה בה משום שדעתן קלות]. (כ"ק מרן אדמו"ר מהר"ש מבאבוב זצ"ל).

(שפב) רבינו אמר דיש שמירה מלעילא, שישיג הצדיק אתרוג כשר שאינה מורכב. וההה"ק מגארליץ זצ"ל נסע להסתופף בצל אביו רבינו לחג הסוכות משום ששמע כן מפ"ק אביו, ורצה לברך על האתרוג של אביו. (ס' דברי ברוך – גארליץ, בשם גאב"ד שטראסבורג זצ"ל בשם זקינו בעל הפתחא זוטא ששמע מההה"ק).

(שפג) ותחילה בחר רבינו לעצמו את המינים והנשאר לקחו בני המשפחה ואח"כ האורחים. ופעם לקח אחד מבאי ביתו של רבינו טרם שבחר רבינו לעצמו, והרגיש בזה רבינו והקפיד מאד על זה. (כ"ק המהר"י ט"ב מסאטמאר זצ"ל).

(שפד) (כ"ק המהר"י ט"ב מסאטמאר זצ"ל).

(שפה) צריך עיון באלי' רבה ס' תרנ"א ס"ק כ"ט. (גליוני מהר"י מרזיקוב זצ"ל). - א"ה, כתב שם בדברי המחבר בסעיף י"א דצריך לחבר האתרוג ללולב בשעת נענועו ולנענע שניהם ביחד, דהיינו למצוה מן המובחר, אבל מדינא יוצא בלי לסומכן זה לזה. נמצא לפי דבריו, דיצא גם כשידיו מפורדות. אולם י"ל שנקט רבינו בעצה לכוון שלא לצאת בהמצוה עד שיטול כולם בידו וכו' (עיין במשנ"ב סקכ"ה ובשעה"צ) [ואולי לא השתמש בעצה של הפיכת האתרוג דס"ל דהוי ביזוי המצוה (ע' ספר מנהג ישראל תורה שהביא דעות

קו. בכל יום בחג הסוכות קודם הלל, הלך רבינו הק' לסוכה לברך על האתרוג שפו, וכשבא רבינו הקדוש לביהמ"ד היה מברך בקול רם ברכת ההלל, ורץ להעמוד בהתלהבות עצום.

הושענא רבה, שמ"ע ושמח"ת

קח. בהושענא רבה בלילה בשעה י"א, בא רבינו הק' לביהמ"ד והיה קורא בעצמו בס"ת ספר משנה תורה, וכל העם היו שומעים. ואחר קריאת התורה חזר רבינו הק' לסוכה ואמר ה'אושפיזין', וכלי זמר משוררים, והיו מנגנים כל ה'שיר המעלות', ואחר זה הלך רבינו הק' לסעודה. ואחר הסעודה עשה רבינו הק' הושענות.

קט. בהושענא רבה ביום התפלל רבינו הקדוש בעצמו לפני העמוד. והיו אומרים 'למנצח השמים מספרים' וגם 'מזמור שיר ליום השבת' וגם 'מזמור לתודה' שפו וגם 'נשמת' שפח. ובשעת אמירת הושענות היו תוקעין עשרה

באר חיים

הסוברים כן).] ומש"כ המחבר שלקחן מפורדות, הכוונה שלא חברן יחד כבשעת המצוה, כיון שכוון שלא לצאת אז עדיין עד אחר הברכה, וא"ש.

(שפו) נהגו החסידים לברך על הד' מינים של רבינו, והוא מנהג קדום לברך על מינים של המרא דאתרא, ועוד טובא גנוז בגוויה. (כ"ק אדמו"ר מהר"ש מבאבוב זצ"ל). - א"ה, עיין לעיל בס"ק שפ"ב. ומן הענין לציין את המסופר: האתרוג של החוזה מלובלין זי"ע נעשה שחור מרוב ממשמוש ידים, שהיה העם ואף השפחות, מברכין עליו. (ס' נזר הקודש (מעליץ) בשם כ"ק אדמו"ר הברכת יצחק ממעליץ זצ"ל בשם אביו כ"ק אדמו"ר מהר"נ ממעליץ זצ"ל).

(שפז) אצל רבינו לא היו כל העיתים שוות, יש והרגיש בנפשו קדושת שבת ואז אמר 'מזמור שיר ליום השבת', ויש שלא הרגיש בנפשו אז לא אמר. ופעם ביום ד' בשבוע, דיבר מקדושת שבת וכשסיים אמר 'גוט שבת' להנוכחים, ונדמה להם שהוא ערב שבת עד שהלכו לטבול לכבוד שבת. (כ"ק המהר"י ט"ב מסאטמאר זצ"ל).

- **א"ה**, הגאון במח"ס פתחי זוטא כתב שמנהג רבינו לומר 'מזמור לתודה', ו'מזמור שיר ליום השבת', ונשמת'

סדר דרכי חיים התדב"ש
בתפארת
בדרכי חיים בעניין
יום לאור אי
ברה"ת ר' ראפאל הלוי סגל
ב' מעטרוים בעיר
מנצ'ו נ"ע

תרסט סדר יום שמחת תורה

סעיף א במקום שעושין שני ימים טובים ליל תשיעי מקדשין ואומרים זמן ולמחר מוציאין שלשה ספרים וקורים באחד ואת הברכה עד סוף התורה ובשני בראשית עד אשר ברא אלהים לעשות ובשלישי קורא המפטיר כמו אתמול ומפטיר ויהי אחרי מות משה: הגה וקורין יום טוב האחרון שמחת תורה לפי ששמחין ועושין בו סעודת משתה לגמרה של תורה ונוהגין שהמסיים התורה והמתחיל בראשית נודרים נדבות וקורא לאחרים לעשות משתה (טור) ועוד נוהגין במדינות אלו להוציא בשמחת תורה ערבית ושחרית כל ספרי תורות שבהיכל ואומרים זמירות ותשבחות וכל מקוש לפי מנהגו [א] ועוד

נימוקי אורח חיים

סימן תרסט

[א] ועוד נהגו להקיף עם ספרי התורה וכו'. הגה לא כתב מה רבינו הרמ"א מספר ההקפות, וכבר תפוצות ישראל נוהגים כעת לעשות שבעה הקפות, ומקורן מכתבי האריז"ל שכן כתב בשער הכונות (דרושי חג הסוכות, הקדמה) שהאריז"ל דייק לעשות ז' הקפות גם במוצאי שמיני עצרת שהוא שמחת תורה, מלבד ז' הקפות שעשו ביום. (וכתבתי מזה בחיבורי שער יששכר מאמר זמן שמחתינו (פוס כח) בענין ז' הקפות שצריכים לעשות החסידים ביום שמיני עצרת, עוד יותר מקורו מהאריז"ל מליל שמיני עצרת, ואין כאן מקומו להאריך). אמנם הנה שמעתי בבירור כי בק"ק קראקא בבית הכנסת הישנה, ובבית הכנסת הרמ"א ז"ל, נוהגים לעשות בשמחת תורה רק ג' וחצי הקפות, ולכאורה הטעם אינו מובן (ובספרו למחצית הרביעי). ונראה פשוט דכמו שהבית בזה הפרי מגדים (בחצר אברהם (מחב)) שנוהגים להקיף האלמנר"א יש ג' פעמים, ויש ז' פעמים, עד כאן לשונו. וכן במחזורים הישנים האשכנזים נדפס שנוהגים להקיף אז ג' פעמים. ונראה שזהו גם כן מנהג קראקא והקודמים עוד מגאונים הקדמונים הפוסקים ז"ל להקיף ג' פעמים, והפעם רביעית הוא המחצית שהולך עד הבימה ועולה על הבימה לקרות גם ליל שמחת תורה, וכמו שנזכיר בסמוך ואחי שפיר.

ושמעתי זה מקרוב רבו ממנהיגים הצנועים, ובשקריהם ידועים, לפשוט טלפים, להתראות כמו חסידים וגם חריפים, לשנות מעתה לעשות ז' הקפות גם בבית הכנסת הישנה הנזכר לעיל, ולא הניחו הקהל לשנות, והצדק אתם, כי מי יהין זאת באחריה דמרן ורבנן רבותינו אשר מעולם הפוסקים אשר מפיהן אנו חיים ז"ע שהתפללו שם בבית הכנסת הישנה (וגם הרמ"א ז"ל לפעמים בחור מרא דאתרא), ונודע יושנה בערך תשע מאות שנה אשר גם ברכת הנותן ליעף כח לא יאמרו לפני העמוד בהסידור לפני הש"ץ שם כי נתייסדה הבית הכנסת עוד טרם נתפשטה הברכה ההיא בקרב התפוצות. (ושמעתי מאדומו"ר סבא קדישא ז"ע משינאווע שהתפלל שם בבית הכנסת הישנה ליל שבת קודש עם עולם גדול לאלפים, ולוה להש"ץ שלא לשנות כל דהו מהנהוג שם [אם כי הוא התפלל לעצמו גם שם נוסח ספרד הרגיל], וסיפר מעשה נורא על זה מבית הכנסת המהרש"ל ז"ל ז"ע בלובלין, ואין כאן מקומו להאריך. ואגן מה נעני אבתרייהו). ובפרט

נהגו להקיף עם ספרי התורות הבימה שבבית הכנסת כמו שמקיפים עם הלולב והכל משום שמחה ונהגו עוד להרבות הקרואים לספר תורה וקורים פרשה אחת הרבה פעמים ואין איסור בדבר (מנהגים וריב"ש סימן פ"ד) עוד נהגו לקרות כל הנערים לספר תורה וקורים להם פרשת המלאך הגואל וגו' [ב] ובלילה קורים בספר תורה

נימוקי אורח חיים

במנהג ז' הקפות אשר פשוט למדין כי גם רבינו האריז"ל אם היה נשאל על ככה אם לשנות בקראקא ממנהג רבינו הרמ"א ז"ל באחריה דודאי לא היה מסכים (בחייו ובדורו), ובפרט שאין משיבין את האר"י (הרמ"א) לאחר וכו', ובפרט באחריה ועוד שאני רבותינו הראשונים ז"ל שם כנזכר, איך יעיז זבוב שורק קטון כנפים בימינו, ה' יצילנו:

[ב] ובלילה קורים בספר תורה הנדרים שבתורה וכל מקום לפי מנהגו. הגה עד היום נוהגים כן בבית הכנסת הישנה ובית הכנסת הרמ"א ז"ל בקראקא לקרות בספר תורה בברכות (תחלה וסוף כל העולה) ליל שמחת תורה בהרבה עולים וקורין בנדבות וברכות שבתורה, וכן המנהג בבית הכנסת הגדולה דקהלת בריסק דליטא, אשר משם גם כן רבותינו הגאונים הקודמים ז"ל, (ומקובל מפי הגדה שם כי עוד רבינו הרא"ש ז"ל דרש בבית הכנסת דשם מדי עברו דרך בריסק), וכן נוהגים בכל מדינות פולין גם בבתי הכנסיות האשכנזים הישנים, ויש קורים בפרשת ברכה ד' או חמשה גברי ליל שמחת תורה. אך במדינות אשכנז (כפי הנשמע) לא יקראו כלל בספר תורה ליל שמחת תורה.

וחנה בבית המדרש הגר"א ז"ל בווילנא גם כן נהגו לקרות בספר תורה ליל שמחת תורה, והגר"א בעצמו עלה אז לתורה. ובספרי מנהגיו שנדפסו כתב בהגהות לעיין בשו"ת גינת ורדים הספרדי (תו"ח כלל ב, סימן כב). ובאמת ליין זה כבר בבאר היטב בזה (סק"ב) לדברי הגנת ורדים אלו, ובאמת בגנת ורדים כרכר ופקפק מאוד על מה שנהגו לכפול הקריאות והעולים בשמחת תורה וגם לחתנים, ונדחק מאוד לישב מנהגן של ישראל, עיין שם. אבל הוא מיירי רק מהקריאות ביום, אבל מהקריאות בלילה של שמחת תורה לא מיירי שם כלל, וראיתי כבר תלמיד חכם אחד מחמיר היה לעצמו שלא לעלות אז ליל שמחת תורה בברכה גם כשהיה במקום שקורין (שהוא רוב העולם שנהגו כן מימות עולם). אמנם הוא חומרא של שטות, וכי יוצא לעז מ"ו על רבינו הרמ"א אשר מפיו אנו חיים, ובני ישראל יוצאים בידו רמ"א כל תפוצות אשכנז ופולין, ואנחנו מבני בניהם הנגררים אחריהם בכל דבר חומר איסור והיתר, ואיך לא נסמוך על מה שכתב בזה הרמ"א המנהג לקרות ליל שמחת תורה, וכן נוהגים אחריו בעירו (בקראקא) ובבית הכנסת שלו, וכן בכל ערים ובתי הכנסיות הישנים של פולין כנזכר לעיל, (והגר"א בעצמו גם כן עלה לתורה אז בבית המדרש שלו כנזכר לעיל), ואיך יהרהרו מ"ו על רבותינו הפוסקים הקדמונים ז"ל, וכן אצל כל רבותינו האדמורי"ם ז"ל (זכותם של כולם יגן עלינו).

הן אמת שיש לכאורה לחלק גם על מה שנדחק לישב בגנת ורדים הנזכר לעיל, ומקורו מהריב"ש (סימן סד) כמובא (בבית יוסף)

הנדרים שבתורה וכל מקום לפי מנהגו. עוד נהגו לפיים התורה אף על קטן העולה אף על גב דיש אומרים דדוקא מלמיד חכם צריך לפיים (מרדכי הלכות קטנה [רמז תפקנה]) בזמן הזה שהחזן קורא אין לחוש (דברי עצמו) במקום שאין להם רק שני ספרי תורות קורין בראשונה וחתת הברכה ובשניה בראשית וחוברן ולוקחין הראשונה לעניינו של יום וכן עושין כל מקום דבעינן שלשה ספרי תורות ואין להם רק שתים (מלא כתוב):

הלכות חנוכה

תרע דברים האסורים והמותרים בחנוכה

סעיף ב ריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הרשות [א] שלא קבעום למשתה ושמחה:

נימוקי אורח חיים

[בדרכי משה (שם ב)], דשם מיירי בשחרית זמן קריאת התורה המיוסד מרבותינו חכמי הש"ס, אלא שמוסיפין בשמחת תורה לקרות כמה פעמים וכיוצא, וכיון דקיימא לן בשתיתין במגילה (פ"ד, מ"ב) דמוסיפין עליהם (אבל לא פוחתין), וכן ביו"ט לדעת כמה רבוותא, כמו שכתב הרמ"א (בסימן רפ"ב (סעיף ה)), עיין שם. ושמחת תורה הוא יו"ט דמוסיפין עליהם אפילו שקורין כמה פעמים מה שקרא זה עוד הפעם כמו שכתב בזה (וכן בסימן רפ"ב סעיף ב', עיין שם) דבשמחת תורה ינהגו כן. וכן לקרות פרשת המלאך הגואל היינו בכלל שמוסיפין עליהן, אבל בלילה שאינו זמן קריאה כלל אין יברכו אז על התורה. אך אין להרהר ולשנות מ"ו מנהג רבותינו ואבותינו אשר מעולם, ובעל כרחך דהכי קים להו עד חכמי הש"ס, דבליל שמחת תורה גם כן קורין, ומנהג ישראל תורה הוא, וכיון שתורה מצוה בלילה כמו ביום.

ושמעתי מאחד שרצה לומר דמה שכתב הרמ"א דקורין בליל שמחת תורה, היינו בלא ברכה, וזהו הכל לומר כן, וגם הרי המנהג עד היום שם בבית הכנסת שלו לקרות בברכה כנזכר לעיל. וכן כתב בתשל אברהם (להגה"ל מטשעפעט ז"ל) דכיון שנהגו לקרות בליל שמחת תורה בלבור אין משם על הברכה ויכולים לברך לכתחלה:

וכן ראיתי לעורר על מה שפקפק אחד על מנהג רבותינו ואבותינו הקדושים ז"ל לקרות הנשיא בספר תורה בי"ב ימי ניסן, וכן משנה תורה בליל הושענא רבה, וכן הקרבנות בי"ג מדות בלבור, ומובן ממילא בלא ברכות העולים כלל, ורצו לפקפק כי אסור לקרות בספר תורה בלבור בלא ברכה. וזה אינו, והיכן כתב זה כלל, ואם אחד רוצה ללמוד (ברבים) מתוך ספר תורה (כמו שמספרים מהגר"א ז"ל וכדומה) וכי צריך לברך עליה, ופשיטא שיוצא בברכת התורה שחרית, רק בימים דתקנו קריאת ספר תורה בלבור תיקנו העולים בברכה, וזה פשוט ואין כאן מקומו להאריך:

סימן תרע

[א] **שלא קבעום למשתה ושמחה.** הנה הטורי זהב (סק"ג) כתב בזה משום דבפורים היה הנם מפורסם בהצלת נפשות על כן נתקן

נימוקי אורח חיים

למשתה ושמחה שמחת עולם הזה, מה שאין כן חנוכה דאף על גב דהיה ישועה במלחמה, מכל מקום לא היה הנם מפורסם רק בברות, על כן קבעו להודות ולהלל כי אין זה שמחת עולם הזה, עד כאן דבריו הקדושים.

ובזה יש לומר בדברי רש"י (בבבא בא, ב) מאי חנוכה, על איזו נס קבעוה, עכל"ה. דבאמת יפלא לשון הגמרא מאי חנוכה, וכי לא ידעו מאי נס דחנוכה, על כן פירש רש"י שנתפקו בזה על איזה נס קבעוה, אם העיקר על נס הברות, או על נס הצלת נפשות שנמסרו רבים ביד מעטים וכו', וזה שפירש על איזו נס קבעוה. ועל זה מסיים הגמרא ולא היה בו להדליק אלא יום אחד והדליקו שמונה ימים, (והיינו הזכיר רק נס דברות, על כן קאמר) דעשאום יו"ט בהלל והודאה (בלבד, כיון שנתקן רק על נס דברות), וכנזכר לעיל מהטורי זהב.

ולבאורה יפלא הרואה מיוסיפין ובראשונים ישתומם ויתפעל מאוד על גודל הצלות הנם אשר עשה ה' בהצלת נפשות ישראל מהיותם הרבים לאלפי אלפים, ובני בשמונאי היו רק י"ג אנשים, (כמו שפירש רש"י בפרשת ברכה על הכתוב (דברים לג, יא) ברך ה' חילו וגו') ועמם מתי מספר מעט, וכמו שאומרים בהודאה מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וכו', ואין לך נס גדול מזה בהצלת נפשות ישראל, מה שאין כן בפורים שהיה מלובש בטבע יותר כמו שכתבו בספרים (ולפי קדושת לוי קדושה שניה לבטבה. קדושה ראשונה לפורים. ופורה), ואיך שייך לומר בדברי הטורי זהב דבחנוכה לא היה הנם מפורסם בהצלת נפשות רק בברות, אבל בפורים מפורסם הנם בהצלת נפשות, והלא אדרבה כנזכר לעיל, [וגם הלא יותר היה מפורסם הנם שלא כדרך הטבע בחנוכה י"ג אנשים שנצחו במלחמה נגד כמה מאות אלפים אנשים עד אשר לא יתואר כלל בשכל הטבעי, מה שאין כן בפורים שהיה מלובש הנם בטבע וכנודע בספרים, ואין כאן מקומו להאריך].

ויש לתרץ ולהטעים דברי הטורי זהב על פי דברי זקיני הלבוש בזה (סעיף ג), אם כי הטורי זהב הקשה עליו, וזה לשונו: ובלבוש מילק ואמר כי בפורים היה הצלת נפשות, ובחנוכה לא היה הצלת נפשות, כי היונים לא בקשו נפשות רק ההכנעה והעברת דת, ואין זה נכון דהא פירש רש"י בפרשת כי תצא (כב, ט ד"ה מיט) דגדול המחטיא את האדם יותר מההורגו, עד כאן לשון הטורי זהב. אמנם המעיין בלשון זקיני הלבוש יראה דלא קשה עליו קושית הטורי זהב, וזה לשון הלבוש: ומפני שלא נמסרו ישראל בחוזו זמן וכו' להריגה כמו שהיה בימי המן, אלא שבאו האויבים עליהם למלחמה ולא בקשו מהם אלא ההכנעה ולהיות ידם תקיפה על ישראל ולהעבירם על דתם כידוע ממעשה דאנטיוכוס וכו', ואם היו ישראל מודים להם וכו' וחוזרים לאמונתם תלילה לא היו מבקשים יותר, אלא שנתן השם יתברך וגברה יד ישראל ונצחום, על כן נתקן להודות ולהלל, עכל"ה. והוא כסברת הטורי זהב כי לעומת הנם שהיה לדת תורתינו הקדושה נתקן רק שמחה רוחניות, ולא קשה מידי מה שהקשה הטורי זהב על הלבוש דהמחטיא את בניו יותר מן ההורגו, דהלבוש אינו חולק כלל על זה מה שאמרו ז"ל

נוחלין[10] שאם נישאו הגדולות בחיי אביהן לא יאמרו הקטנות הרי אנו נושאין כמו הגדולות ואחר כך נחלוק אנא חולקות הנכסים בשוה, וכן הסכימו הראשונים ז"ל[11], וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק י"ג[12] ובפרק כ' מהלכות אישות[13].

ואם שמא האלמנה אינה רוצה לגבות כתובתה ורוצה להיות ניחונית מהנכסים, אם הנכסים הם מרובים ומספיקין למזונותיה ולמזונות שאר הבנות הקטנות יהיו מזונות כאחת, ואם הגדולה היא בוגרת תהיה ניחונת הקטנה עם האלמנה, שהבוגרת אין לה מזונות כדאיתא בפרק נערה שנתפתתה[14]. ובודאי כל זמן שהאלמנה ניחונת יש מזונות לבנות הקטנות שלא נישאו עדיין, אף על פי שאם לא היתה האלמנה ניחונת היו חולקות כל הנכסים שלושת אחיות בשוה כמו שכתבתי, עכשיו שאין יכולת לחלוק אותן בתורת ירושה מפני עיכוב מזונות האלמנה לא הפסידה הבת זכות מזונותיה, שהיא יש לה זכות בנכסים כשאין האלמנה ניחונת בתורת ירושה, וכשאינה נוטלת אותם בתורת ירושה כשהאלמנה מזונית תשאר על זכותה בתורת תנאי בית דין, וזה אינו צריך לפנים. ואם הנכסים הם מועטין ואינן מספיקין למזונות הבנות והאלמנה, מזונות האלמנה הם קודמין למזונות הבנות, כדאמרינן בריש פרק מי שמת[15] אמר רבי אבא אמר רבי יוסי[16] עשו אלמנה אצל הבת כבת אצל אחין, מה בת אצל אחין הבת ניחונית והבנים ישאלו על הפתחים אף אלמנה אצל הבת אלמנה ניחונת והבת תשאל על הפתחים. ובסוף פרק יש נוחלין[17] אמרינן שלא רבין באיגרתיה מי שהניח אלמנה ובת אלמנתו ניחונת מן הנכסים, והביאה הרי"ף ז"ל בהלכותיו סוף פרק נערה שנתפתתה[18], וכן כתב הרמב"ם ז"ל בפרק י"ט[19] ובפרק כ' מהלכות אישות[20], ודוקא בקרקעות כמו שכתב הרב ז"ל[21]. והרא"ש ז"ל[22] חולק בזו, שהוא אומר שלא נאמרו דברים אלו אלא[23] כשיש בן עם האלמנה ועם הבת, אבל אם אין שם בן אלא אלמנה ובנות יחונו כאחת אפילו בנכסים מועטין, והוציא זה מהירושלמי[24]. וכדברי הרמב"ם ז"ל ראוי להורות בארצו האריות[25], וגם הרמב"ן ז"ל בחידושיו בפרק מי שמת[26] כתב שדעתו כדעת הרמב"ם ז"ל כיון שלא פירשו כן בגמרא דידן.

ולפי לשון השאלה נראה שהנכסים הם מספיקין לכתובת האלמנה, ושאר בנכסים כדי לחלוק בין הבנות, והאלמנה היא רוצה לגבות כתובתה, ואם כן הדבר פשוט שמיגבה האלמנה כתובתה והשאר חולקות בשוה הנשואה והפנויות כמו שכתבתי.

שאלה קסג

מיורקא. לרבי יעקב בן הרכאת[1] ישמרהו צורו.

ד שאלת להורות לך דרך ישרה בהיתר שבועה, נוסחה כך, נשבעת וספר תורה בחיקך על דעת המקום ברוך הוא[2] ועל דעת רבים ועל דעת יחיד שלא תתפלל כל עוד שתהיה במיורקא. זהו נוסח השבועה.

והיתה שבועתך בכעס, שהכעיסך אחד מהקהל כשהיית עובר לפני תיבה ביום אחד מהמועדים כאשר הורגלת. ועכשיו כל הקהל הם מבקשים ממך לשוב לעבור לפני התיבה, ועל זה נתחרטת. ורצית לעמוד על דעתי אם יש לשבועה זו היתר אם לא, ואיך יהיה ההיתר אם יש לה היתר[3].

תשובה תחילת כל הדברים אני אומר, כי אף על פי שלשון השבועה הוא שלא תתפלל, לא היה דעתך אלא לעבור לפני התיבה, אבל להתפלל בינך לבין עצמך לא היה זה דעתך. ואחר שכן היה דעתך, אם חלה שבועה זו או לא חלה אלא על מה שהיה בליבך[4], אף על פי שדבריך לא היו מפורשין. ודומה זה למה שאמרו בפרק ג' דשבועות[5] גמר בליבו להוציא פת חיטים והוציא פת שעורים, תלמוד לומר לכל אשר יבטא האדם[6], ופירשו הראשונים ז"ל[7] דאינו אסור אלא בפת חיטין, דבפת חיטין פיו וליבו שוין. ואף על פי שיש סוברין[8] לומר דבכל פת אסור, לא מיסתבר טעמייהו כלל[9]. וכיון שאינו אסור אלא בפת חיטין, גם בנדון הזה שבליבך היה לעבור לפני התיבה, אף על פי שבשפתיך נשבעת על הכל, לא נאסרת אם[10] חלה שבועה אלא על מה שהיה בליבך, והוא לעבור לפני התיבה.

10 ב"ב קלט, א. 11 רי"ף ב"ב סד, ב בדפיו. 12 כ"ה בדפוסים. בכתה"י: י"א. אך אינו שם אלא בפי"ט, הל' כב. 13.ה"ח. וכן כתב בהל' נחלות פ"ט, הי"ב. 14 כתובות נג, ב. 15 ב"ב קמ, ב. 16.לפנינו בגמ': אסי. 17 שם קלט, א. 18 כ, ב בדפיו. 19 הכ"א. 20 הי"א. 21 עיי"ש פי"ט הי"ח. 22 ב"ב פ"ט סי' ג, וכן איתא בתוספות שם קמ, א ד"ה מי אמרינן. 23 בדפוס שני נשמטה תיבת "אלא". 24 ב"ב פ"ט ה"א. 25 ראה להלן סי' רנו שהריב"ש ורבנו תיקנו לדון על פי ספרי הרמב"ם ז"ל. וע' במבוא לח"א מהדורתנו הע' 102, וח"א סי' מט הע' 84. 26 ב"ב

קמ, ב.

קסג. 1 בכתה"י: ן' חרכנת. 2 שתי התיבות האחרונות נוספו ע"פ כתה"י. 3 בדפוסים נוספה כאן הערה בסוגריים: ע' לקמן סי' רסא. 4 כלומר, השאלה האם השבועה חלה בכלל או לא אינה אלא לענין מה שהיה בליבך. 5 כו, ב. 6 ויקרא ה, ד. 7 רי"ף שבועות יא, א בדפיו, תוס' שבועות שם ד"ה גמר בלבו ורמב"ן שם, רא"ש שבועות פ"ג סימן יד. 8 תוס' שם בתירוץ הראשון כתב שע"ה נאסר בכל פת, וכן הובא בטור יו"ד סי' רי. 9 וכן כתב הרמב"ן שם שדחה שיטה זו. 10 בדפוס שני תוקן "דלא". ואין צורך בתיקון, וכוונתו שאף אם חלה,

וכל שכן שיש לדון כן לפי שבאותה שעה שנשבעת היית עובר לפני המיצה, ובודאי שעל זה נשבעת אף על פי שלא פירשת. ודומה זה למה ששנינו בפרק הנודר מן הירק[11] אמר קונם אמר עולה עלי מותר להתכסות בגיזי אמר, פשתן עולה עלי מותר להתכסות באילי פשתן, ר' יהודה אומר הכל לפי הנודר, טען והזיע והיה ריחו קשה ואמר קונם אמר ופשתן עולה עלי מותר לכסות ואסור להפשיל לאחוריו. ואמרינן בגמרא מנין כילד אמר ר' יהודה הכל לפי הנודר, היה לבוש אמר והולר ואמר קונם אמר עולה עלי אסור ללבוש ומותר לטעון, היה טעון פשתן והזיע ואמר קונם פשתן עולה עלי מותר ללבוש ואסור לטעון. ופסקו הראשונים ז"ל[12] כר' יהודה דאמר הכל לפי הנודר, ואף על גב דתנא תני כיחידאה לא פליגי רבנן עליה, ולפרש דברי חכמים אמת. וכן בפרק קונם יין[13] סתם לן תנא הכל לפי הנודר, דתנן התם היו מסרבין בו לשאת את בת אחותו ואמר קונם שהיא נהנית לי לעולם וכו' הרי אלו מותרות ליהנות, אלא נתכוון אלא לשם אישות, והא כר' יהודה אמינא, וכן אמרו בירושלמי[14] אמר ר' יסא דר' יהודה היא, דר' יהודה אמר הכל לפי הנודר. וכיון דמתלוקת ואחר כך סתם הלכה כסתם כדאיתא בפרק המולק[15], דסתם לן תנא כותיה קיימא לן כותיה. ושמעינן מינה לענין הדון שלפנינו, שכיון ששבועתך היתה בעת שהיית עובר לפני המיצה, אם השבועה חלה לא חלה אלא על אותו ענין, אף על פי שלא פירשת בשפתיך.

ונתפרש זה.

ואשוב לפרש אם חלה אם לא. ובודאי דקיימא לן הנשבע לבטל את המצוה ולא ביטל פטור דבעינן הרעה רשות כדאיתא פרק ג' דשבועות[16], ותנן נמי התם[17] נשבע לבטל את המצוה שלא לעשות סוכה שלא ליטול לולב שלא להניח תפילין זו היא שבועת שוא, כלומר חייב לעשות סוכה וליטול לולב ולהניח תפילין. ואחר שכן הוא, נראה אם הנדון דומה לראיה. ובודאי דשבועה חלה במצוות דרבנן, דלאו מושבע מהר סיני השבינן ליה, כדמוכח התם[18] ובפרק במרא דיומא[19] גבי חלי שיעור אליבא דרש לקיש דסבירא ליה דלא מיתסר מדאוריתא אלא מדרבנן[20]. ותפילה אמרינן בגמרא בפרק מי שמתו[21] דהוא דרבנן, ואם כן הנשבע שלא להתפלל שבועה חלה עליו. אבל בזה הדברים עמיקים, שהרמב"ם ז"ל[22] ממחזק לומר שהתפילה היא מן התורה אלא שזמניה הם מדברי סופרים, והרמב"ן ז"ל[23] הוא חולק עליו בראיות חזקות, כמו שפירשתי כל זה בספרי וקראתיו ספר זוהר הרקיע[24]. אבל בכאן אין אנו צריכין לכל זה המחלוקת, שהשבועה לא היתה אלא לעבור לפני המיצה, ונראה שהוא מצות עשה מן התורה, שהרי לעבור לפני המיצה אינה אלא להוציא הרבים ידי חובתן בדברים שבקדושה ובקריאת התורה, ושמיהן מן התורה, שהרי בדברים שבקדושה אמרו בפרק מי שמתו[25] אמר רבא מנין שאין היחיד אומר קדיש וקדושה שנאמר[26] ונקדשתי בתוך בני ישראל, כל דבר שבקדושה אין יכול לאומרו בפחות מעשרה, וכן איתא נמי בפרק הקורא את המגילה עומד[27], ודין קריאת התורה מצות עשה מן התורה היא ואין צריך זה לפנים, שאפילו ברכת התורה לפניה היא מן התורה כדאמרינן בפרק מי שמתו[28] אמר רב חסדא מנין לברכת התורה מן התורה שנאמר[29] כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו, והרמב"ן ז"ל בספר המצות שלו[30] הכניסה במנין המצות[31]. וכיון שלעבור לפני המיצה יש בו מצוה מן התורה להוציא הרבים בדברים שבקדושה ולקרות את התורה, אם כן הנשבע שלא לעבור לפני המיצה הוא כנשבע שלא לעשות סוכה שהוא חייב לעשות סוכה או כנשבע שלא לאכול מצה של מצוה, שלא חלה עליו שבועה כדאיתא בירושלמי דשבועות[32] והביאו הריא"ף ז"ל שם[33] ובפרק ערבי פסחים[34]. ואם תאמר שאין זה דומה לאלו, לפי שאפשר למצוה זו להתקיים על ידי אחרים, מה שאין כן בסוכה ולולב ומצות תפילין. הא ליתא, דמכל מקום כיון שנשבעה שהוא עובר לפני המיצה הוא עושה מצוה דאורייתא אין שבועה חלה עליו, דלא הויא הרעה רשות. וראיה מפורשת לזה מה שהקשו בגמרא[35] על מה ששנינו בכלל שבועות של רשות שבועה שלא אתן, למתן, אילימא לעני מושבע מהר סיני הוא, אלא אתן לעשירים. והרי זאת המצוה אינה מוטלת על זה יותר מעל אחרים, שהכל חייבין במצות צדקה, וכמו שאמרו בפרק ר' אליעזר[36] בנדרים[37] ולימא כל דמעני עלי נפל בתמיה, ודמו דכל הנופל אינו נופל אינו כיד גבאי תחילה, ולמדנו מזה שכל הנופל כיד גבאי על כל ישראל הוא נופל, ואפילו

שבועה לא נאסר אלא על מה שהיה בליבו. 11 נדרים נה, ב.
12 רמב"ם הלכות נדרים פ"ח ה"ח, רמב"ן יח, ב בדפי הרי"ף.
13 נדרים סג, ב. 14 נדרים פ"ח ה"ח. 15 יבמות מב, ב.
16 כז, א. 17 שם כט, א. 18 שם כג, ב. 19 עג, ב.
20 ועי' בענין חלות שבועה על איסורי דרבנן באריכות בברכי יוסף או"ח סי' קכד אות ג, שם רן גם בדעת רבנו בזה. 21 ברכות כא, א.
22 ספר המצוות מצות עשה ה, הלכות תפילה פ"א ה"א.
23 בהשגותיו על ספה"מ שם. 24 סעיף יב. 25 ברכות כא, ב.
26 ויקרא כב, לב. 27 מגילה כג, ב. 28 ברכות כא, א.
29 דברים לב, ג. 30 מצוות ששכחן הרמב"ם מ"ע טו. 31 עי' לקמן סי' רסא שכתב שקה"ת מדרבנן ושבועה חלה עליה, וצ"ע.
32 פ"ג ה"ד. 33 שבועות יב, ב בדפי הרי"ף. 34 פסחים כז, ב בדפי הרי"ף. 35 שבועות כה, א. 36 סה, ב. 37 גיטין לו, א.

הכי אמרינן שאם אמר שבועה שלא אתן לעני דלא חיילי עליה שבועה. וכנדון הזה גם כן, אם לעבור לפני המיבה יש מצוה דאוריתא, אף על גב דאפשר להמקיים על ידי אמרים לא חיילא עליה שבועה. ולפי זה שבועה זו אינה צריכה היתר.

ואם יש מי שליבו נוקפו בכל זה ומושב לומר שאנה, יש לדון בהיתירא משני צדדין, מצד על דעת המקום ומצד על דעת רבים, אבל מה שאמרת על דעת יחיד אינו מעלה ואינו מוריד. והנה על דעת רבים, אף על גב דקיימא לן בפרק השולח[38] דעל דעת רבים אין לה הפרה, במקום מצוה יש לה הפרה, וכדאמרינן התם גבי ההוא מקרי דרדקי דאדריה רב אחא דהוה פשע ביוקי, ואהדריה רבינא דלא אשכח דדייק כותיה. וכנדון הזה גם כן, כיון שהרבים שעל דעתם נשבעת הם צריכים לאותה מצוה, מקתמא אמרינן דיחא להו בהיתר זה. וכן כתבו הראשונים ז"ל[39] בזה, ודבר פשוט הוא. אבל בעל דעת המקום אמר בגמרא בפרק ג' דשבועות בשבועה שהשביע משה את ישראל שהשביעם על דעת המקום כי היכי דלא תהוי הפרה לשבועתייהו, והיה נראה משם שאין היתר לשבועה שהיא על דעת המקום. אבל כתבו בזה[40] שלא נאמרו דברים הללו אלא בשבועת התורה, שאין המקום מסכים בהיתר שבועה זו, אבל בשאר שבועות של רשות יש להם היתר אפילו על דעת המקום. ויש חולקים בזה להתיר. ואפילו לדבריהם אני אומר שאין להתיר אלא בשבועות הרשות, אבל אם הדבר הנאסר בשבועה יש בו מצוה, הקב"ה מסכים בהיתרו. ולפי זה אפילו נאמר ששבועה זו חלה יש לה היתר בחרטה, דהקב"ה יחא ליה לאיתקדושי על ידי ישראל, וכמו שאמרו בילמדנו[41] כבד את ה' מהונך[42] ממה שאנך הבורא, אם קולך ערב היה פורס על שמע ועובר לפני המיבה.

אבל יש לעיין בזה מצד אחר, והוא שכיון שהליבור יש להן הנאה בשלימותו של זה לעבור לפניהם לפני המיבה אי אפשר לאחד מהם להתירו, מדאמר בירושלמי דנדרים[43] קונס הניתי על בני עירי אינו נשאל לזקן שיש שם, הניתי בני העיר עלי נשאל לזקן שיש שם, ואמרינן התם אית תנוי תני אפילו על קדמיתא שאין זה כמיפר נדרי עצמו. עד כאן. וכיון דפליגי תנאי בהא מסתברא דאזלינן בה לחומרא. ואף על פי שהרמב"ם ז"ל בפרק ד' מהלכות נדרים[44] פסק לקולא, כבר כתב בפרק[45] דלכתחילה אסור. ואם תאמר זו מצוה היא ומצוות לאו ליהנות ניתנו, ואם כן אין זה מיפר לעצמו אלא להתיר שבועת הנשבע, דמה הנאה אית להו. אמת כן הוא, אלא שכל זה שאנו נושאין ונותנין בו אינו אלא למי שליבו נוקפו בכל זה להצריך היתר, שאם הדבר ברור שהיא מצוה דאוריתא אפילו היתר אינה צריכה, ואם צריכה היתר ליה[46] בה טעמא דמצוות לאו ליהנות ניתנו. ועוד, דאפילו תימא בכהאי גוונא מצוות לאו ליהנות ניתנו, ניימא דאף על גב דלענין חלות השבועה אמרינן דלאו מושבע מהר סיני הוא, משום דהני מילי כולהו דרבנן ניהו שמיקנו סדר ברכות וקדושות וקריאת התורה ושבועה חלה עלייהו וכדאמרינן, אבל מכל מקום במצוה מדרבנן נמי אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, וכיון דאמרינן בהא מצות לאו ליהנות ניתנו אם כן יכולין בני העיר להתיר שבועה זו דלאו הנאה היא להו בהא מילתא, אפילו הכי אסור, דאף על גב דאמרינן בכל כי האי מצוות לאו ליהנות ניתנו הני מילי כשעושה המצוה מעצמו המדיר הנאה, אבל כשמצוהו המודר הנאה הויא לה שליחות ואסור לעשות שליחותו, כדאמרינן בנדרים בפרק אין בין המודר[47] גבי הני כהני שלוחי דידן ניהו. ועוד, דבנדרים[48] אמרינן דהשותפים המודרים זה מזה אסורים בדבר שהוא של בני העיר בבית הכנסת ומיבה וספר, משמע דאל נידרא עלייהו. ולפי זה אין אחד מהקהל של מיורקא רשאי להתיר שבועה זו אם חלה.

וכדי שתתקיים מצוה זו על ידי המרמיך בשלושה הדיוטות, ואני אחד מהם. ואפשר לעשות כן[49], מדאמרינן בסוף קידושין[50] איזה הפרס וה' יסלח לה[51], במה הכתוב מדבר, באשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה והפר לה והיא לא ידעה, וכיון שהבעל יכול להפר שלא בפני אשתו הוא הדין לחכם, שלא מצינו חילוק בין בעל לחכם אלא בלשון, שהחכם בלשון התרה והבעל בלשון הפרה. ואפילו שליחות לא צריך, דבפרק קמא דנדרים[52] אמרינן בעל מהו שיעשה שליח לחרטת אשתו, איכא מאן דגרים[53] להפרת אשתו ולהאי גירסא לא קשיא מידי, ואפילו למאן דגרים לחרטת אשתו כבר תירצו בזה בתוספות[54] דהיינו טעמא דבעינן שלימות התם היינו משום שאשתו של רבינא אמרה לו שיפר לה הוא והוא חלק כבוד לרבו ולא רצה להפר לה, ומשום הכי בעי אם נעשה שליח שלא מדעתה אם לא, אבל בענין אחר כל שהחכם יודע שנתחרט יכול להתיר בלא דעת הנודר כמו שהבעל מיפר בלא דעת האשה כדמוכחא ההיא דקידושין. וכן הורה רבינו שמשון ז"ל[55] דאם שלא אדם חרטת נדרו בכתב דמתיר לו

38 תוס' שם ד"ה אבל. 39 כט, א. 40 עי' לעיל ריש סי' נג ובהערות שם. 41 תנחומא ראה סי' יב. 42 משלי ג, ט.
43 פ"ה ה"ד. 44 הלכה יג. 45 בכתה"י ובדפוסים נשמט מס' הפרק, וצ"ל פ"ז, ה"ט. ועי' בנו"כ שם. 46 כ"ה בכתה"י וכצ"ל.
בדפוסים: אית. 47 לה, ב. 48 מח, א. 49 להתיר נדר שלא בפני הנודר. 50 פא, ב. 51 במדבר ל, יג. 52 ח, ב.
53 עיי"ש תוד"ה ויחיד מומחה בשם רשב"ם. 54 רא"ש פ"א סי' ז בשם הר"א ממץ. 55 מובא בנדרים שם בר"ן ד"ה בעל.

המכס שלא בפניו, והביא ראיה מההיא דהפרת נעל בפרק במה דקידושין. וכן כתב הרשב"א ז"ל בתשובה[56], וכן הביא הרא"ש ז"ל בפסקיו[57].

ומה שאמר לך המשוב ר' יעקב שכרו[58] יגדיל השם שלומו שמצא חוץ לעיר ומחוץ ואז יהיה האיסור היתר מאליו, אילו אמרת בשבועתך עד שאצא מהעיר היה נכון לעשות כן, אבל אמרת כל זמן שאהיה במיורקא, והנה שם מיורקא הוא, כמו שאומרים ההגיונים, שם נאמר בכלל וביחוד, נאמר בכלל על כל המי, וביחוד על העיר, ועד שתצא מכל המי לא יצאת ידי שבועתך. ועוד, שלא אמרת עד שאצא ממיורקא אלא כל עוד שאהיה במיורקא, ואם יצאת וחזרת[59] עדיין השבועה קיימת כדמוכח בנדרים פרק השותפין[60].

ולצאת ידי כל אלה הספקות המרמיך, והרי אתה מומר.

שמעון בה"ר צמח דוראן זלה"ה.

שאלה קסד

קסונטינא. להחכם ר' מימון נג'אר ישמרהו אלוקים.

כתבת זה לשונך, מובטח כתובתה מיד תצא מדירת בעלה אפילו לא פרעו לה כתובתה, כמו שאין לה מזונות מיד כשתבעה כך אין לה דירה. וכן פירשוה המפרשים ז"ל[1] ההיא דמובטח כתובתה בבית דין אין לה מזונות[2], אפילו כשלא פרעו לה כתובתה, אם כן מיפוק מינה לענין דירה, דכי היכי דמפסדת מזונות בתביעת כתובתה הכי נמי לענין דירה, דמנאי אחד הוא. ואף על גב דלאו הא בהא תליא, דאשכחן דאין לה מזונות ויש לה דירה, כגון שאין הנכסים מספיקין לזונה והיא רוצה לדור בבית בלא מזונות, זה דוקא כשלא תבעה כתובתה. וכן כתבו שם המפרשים ז"ל[3] בפירוש, ובלא תביעת כתובתה. ואם תאמר אם כן מפני מה אמרו המובטח כתובתה אין לה מזונות, ולא אמרו אין לה דירה. נראה לי דרבותא קמשמע לן, דאפילו מזונות שאינה מפסדת לעולם אפילו במפסדת דירה, כגון בית לר', בתובעת כתובתה מפסדת הכל ואפילו מזונות.

ולפי זה יש לשאול, אם תבעה כתובתה בדין ועדיין לא פרעה לה כתובתה, והיא אומרת לא אצא עד שאפרע כתובתי[5], אם הדין עימה ולא תצא עד שתיפרע, או נאמר תצא והם יפרעו לה כתובתה כאשר תשיג ידם ותעמוד עימהם בדין. עד כאן.

תשובה ענין המדור וענין המזונות הכל תנאי אחד הוא, שכן הוא לשון תנאי בית דין[6] אם תהא יתבא בביתי ומימזגא מנכסי, וכל זמן שיש חיוב מזונות יש חיוב מדור, ואם אין שם חיוב מזונות אין חיוב מדור. ומה שמילקא בין חיוב מדור לחיוב מזונות כשיש מדור ואין נכסים לזונה או יש נכסים ואין שם בית, אינו מפני שאין שם חיוב, אלא מפני שאין שם במה יחול החיוב, שאם יש מדור ואין שם נכסים מדור ולא תהא ניחוית, לפי שאין להם במה לזון, אף על פי שהיו מייבין לזונה אילו היו שם נכסים, וכשאין שם בית שהיא ניחוית ואין לה דירה אינו מפני שאין לה חיוב דירה אלא מפני שאין שם בית שנתחייב לה, שכך כתב לה בביתי ולא בביקתי, ומייבים לשכור לה אם הנכסים מספיקים כדעת רבים[7]. ואחר שהוא כן, כשהפסידה מזונות מן הדין הוא הדין שהפסידה מדור, שהכל תנאי אחד הוא. ובמובטח מזונות[8] בבית דין כיון שהפסידה מזונות הפסידה מדור, ואף על פי שלא פרעו לה כתובתה כיון שאין לה מזונות אין לה מדור, דאד טעמא הוא למרוייהו, שבתביעת כתובתה גילתה דעתה שרוצה להיפטר, והוא לא נתחייב במדור ובמזונות אלא כל ימי מיגר אלמלותה בביתה. וכי היכי דבתאלרסה אינדה זכותא[9], הכי נמי בתובעת, אף על גב דבכתלה ופרקסא לא הפסידה[10].

וזה ברור הוא, ואין צריך להאריך יותר.

שאלה קסה

עוד כתבת זה לשונך, בענין כתובת בנין דכרין ירתה שאינה אלא מקרקעי על פי הדין[1]. וירתה שאף על פי שאין שם מקרקעי ויש שם מטלטלי אינה נגבית מהם, דהוה ליה ככתובתה, וכמו שהכתובה אינה נגבית ממטלטלי, דמטלטלי לכתובה לא משתעבדי על פי הדין

56 ח"א סימן תקנד. 57 נדרים פ"א ס"ז. ולרמב"ם בהל' שבועות פ"ו ה"ד אין מתירין ע"י שליח, וכן הכריע הריב"ש סי' שע, ועי' בטור יו"ד סי' רכח (קמב, ב) ובב"י. ובשו"ת הרשב"ש סו"ס שד הביא את הכרעת רבנו. 58 בכתה"י: שברוט. 59 כ"ה בכתה"י וכצ"ל. 60 לא מצאתי. וע"ע בשו"ת הרשב"ש סי' שז (מהד' מכון ירושלים ליד הע' 34) שהביא את דברי רבנו אלה.

קסד. 1 רא"ש כתובות פ"ד סי' ל. 2 כתובות נד, א. 3 רא"ש שם סי' כט. 4 כתובות שם. 5 כ"ה בכתה"י. בדפוסים: מכתובתי. 6 שם נב, ב. 7 רמב"ם הל' אישות פי"ח ה"ג ומגיד משנה שם, רא"ש שם. 8 בדפוס שני תוקן 'כתובתה', וכצ"ל. 9 רמב"ם הל' אישות פי"ח ה"א ובמגיד משנה שם. 10 כתובות נד, א.

קסה. 1 ג' התיבות האחרונות נוספו ע"פ כתה"י.

שלשה שאכלו פרק שביעי ברכות

שם שנאמר במזון ברכת לאחריו. אף שם שנאמר בתורה לאחריה. עד כדון כרבי עקיבא כרבי ישמעאל. רבי יוחנן בשם רבי ישמעאל קל וחומר. מה אם מזון שאין משון ברכה לפניו משון ברכה לאחריו. תורה שדינא משונה ברכה לפניה ואינו דין שתהא משונה ברכה לאחריה. עד כדון תורה. מזון מה. אם תורה שאינה משונה ברכה לאחריה משונה ברכה לפניה. מזון שמשון ברכה לאחריו אינו דין שמשון ברכה לפניו. ר' יצחק ור' נתן ר' יצחק אמר כי הוא יברך השבע ואוכל יאכלו הקרואים. ר' נתן אומר ויברכם את אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך אימתי הוא קרוי לחמך ואת מימך עד שלא אכלת. רבי אומר מה אם בשעה שאכל ושבע צריך לברך. בשעה שהוא תאב לאכול לא כל שכן. עד כדון מזון. תורה מה. אם מזון שאינו אלא חיי שעה משון ברכה לפניו ולאחריו. תורה שהיא חיי עד לא כל שכן. רבי יעידא בעי אילין ג' קרויות מה את עביד לון בשלשה שאכלו כאחת או בשלשה שאכלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו וזה בפני עצמו. אין תעבדינון כשלשה שאכלו כאחת הראשון מברך ברכה ראשונה והאחרון ברכה אחרונה והאמצעי אינו מברך כל עיקר. אין תעבדינון כשלשה שאכלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו וזה בפני עצמו אפי' האמצעי מברך לפניו ולאחריו. אמר שמואל בר אבדימא לא למדו ברכת התורה מברכת המזון אלא לדברים

ואם

תורה אור מה. מה נמדו נמזון לברכה לאחריו ויאמר דעתי ילפינן לאשה קל"ו מפורש וכו': מלינה עשוה ברכה לאחריה. מן הכתוב נפרכה: ר' יוחנן ור' נתן פליגי ר' יוחנן אומר. מהכא נמדו לברכה לפניו נמזון וכתוב בי הוא יברך הנאה ואח"כ וכו': ר' נתן אומר. מהכא ונברכה וגבריהם וכו': אימתי הוא קרוי לחמך וכו'. כלומר שאלמלי מיכר שהוא לחם לא מיס מה שלא אכלה וכתיב ויברכם וגו' מכלל שהוא מזון ברכה לפניו: רבי אומר. אין צריך לומר מזון מקרא מפורש אלא מנוחי לנמדו מה אם בשעה שאכל הכא וכו': מה כתיב. לא שמעתי אלא מזון: פירש. מצין נמדו והבאה לרבי דילפינן לזמון מקרא מלאחריו שיהא מקום גם לפניו ואל"כ הו לא מצינן לילף פירש מקרא: מזון מה מזון שאינו מטון ברכה לפניו מן הכתוב וכו' כלומר שהרי אינו אלא מקרא דעתו ולקמן דאמר דאמר ר' יוחנן אמר ר' נתן אומר ויברכם לפניו: ר' יוחנן אומר. מהכא נמדו לברכה לאחריה: אלא מעתה. מה שאינו מטון ברכה לפניו: אלא מעתה. מה שאינו מטון

כיס לבין עצמו לא יברך כלומר אפי' ברכה כלל לא יברך כשקורא כשרוצה בפני עצמו כתנאים דהא חזקת בקריאת התורה ברכים אחה רוצה לעמוד מברכת הזמן וא"כ ברכת התורה ליחיד מניין: אמר ר' אבא מרי. לי מנוס הא לא קריאת דעשאוה כשאר כל שאם של תורה דלא יהא קורא מתוכה אלא כשאר כל המצות שמשמין ברכה אף זו מצוה ברכה כי קא מיכסיא ליה לר' ופירא לאחרן שלשה שאקנו לקרות בתורה מה לענין ברכה אם אחד שוליא לא טלן ולא אפשרמא הכנסת: אבל דמאי. דקאמי כמאני דמזמנין עליו אע"ג דהוא ספק מעשר ספק מכל א"כ הוא אמרה דאף בחכל פירות שלו וספק אם מאקנו אם לא נאקנו מזמנין עליו: אמר רבי שמעון. לא היא דמהכא לא שמעינן מידי דשאני דמאי דכשעה שנגזרו על דמאי רוב עמי הארץ היו מכניסין לבתיהן כלומר שהיו מכניסין לבית שהבית קובע למעשר ורוב עמי הארץ היו מהרין לבכרם לבתיהן כדי שיהו מקבעין למעשר ורוו מעשרין ויון דרוב עמי הארץ מעשרין היו לפיכך הקלו בדמאי אבל ספק נתקן ספק לא נתקן בפירות של בעל הבית בעצמו לא מצינן למילף מדמאי: דוי דא אמרה. ומהיכן שמעתו האי דינא דספק דקאמרת: דא. מזה למדש דקאני סתי מזמנין עליו ואהן כותי כתמיה דודאי כותי ספק מעשר ספק אינו מעשר א"ג ספק כנוי הוא לו ספק ישראל ואפ"ה מזמנין עליו הא"ה בספק פירותיו של בעל הבית: תיפתר כמאן דמר כותי כישראל כל"ל. מהני כהאי מ"ד אתיא דס"ל כותי כישראל הוא דפלוגתא דתנאי היא דהניא כותי כנוי דברי ר' רשב"ג אומר כותי כישראל כל לכל דבר:

הלכה ב מתני' נשים. אפי' עם בעליהן אין מזמנין עליהן בתין חברהן נהה ועבדים משום פרילותא דבעופי זימה הן: וקטנים. נהו איכא פלוגתא דרבוותא דאיכא דסברי דדוקא קטנים שאין יודעים למי מברכין אבל קטן יודע למי מברכין מזמנין עליו ואיכא דסברי דלא אמרו קטן יודע למי מברכין מזמנין עליו אלא בבן י"ג שנה ויום אחד שלא הביא ב' שערות וזהו נקרא קטן פורח אבל בבגיר מהני אין מזמנין עליו ואפי' יודע למי מברכין ובגמרא מפרשינן לה. ובנשים יש סוברין שמזמנות לעצמן וכן עבדים לא משום פרילותא: עד כדי. ולא הלכה ולא כר' יהודה דאמר עד כדילה: גמ' קטן שאין אותו מביא לעשרה. אפ"ו שאמרו קטן אין מזמנין עליו אבל לזימון עשרה עושין אותו מביא ומלוה עמהן: והתני אין מדקדקין בקטן. כתוספתא פ"ה תני קטן שיכול לאכול כזית מזמנין עליו ובאין יכול לאכול כזית אין מזמנין עליו ואין מדקדקין בקטן קס"ד דאריבא קאי ואפי' קטן ממש אין מדקדקין בו לידע אם בודאי יכול הוא לאכול כזית אז לא דבכהם קטן קאמר דאין מדקדקין ומזמנין עליו אלא דאפי' בשלשה מלוכף דבהכי איירי התם דקתני מזמנין וקשיא לריב"ל דקאמר דוקא לעשרה עושין אותו מביא אבל לא לשלשה: קימה ר' שמעון. בשם ריב"ל הך ברייתא: לשני קטנים נגרכה. לשני קטנות הוא דקאמר התם כלומר לא לקטן ממש דריבא קאי אלא בקטן שלא הגיע לכלל גדלות ועדיין בשני קטנות הוא כדמפרש ואזיל שאם היה קטן שכבר אותו ספק ספק עושין אותו ודאי כלו' שאם היה זה הקטן שעושין אותו ספק אם הגיע לכלל גדלות או לא וכגון שנמצא בו ב' שערות אבל עדיין אינו

ואם לרבים אפי' בינו לבין עצמו לא יברך. א"ר אבא מרי אחוי דר' יוסי עשאוה כשאר כל מצותיה של תורה. מה שאר כל המצות טעונות ברכה אף זו טעונה ברכה. אבל דמאי הדא אמרה אבל פירות ספק ניתקנו ספק לא ניתקנו מזמנין אמר ר' שמעון אחוי דר' ברכיה בשעה שנגזרו על הדמאי רוב עמי הארץ היו מכניסין לבתיהן ויי דא אמרה דא כותי מזמנין עליו ואהן כותי לאו ספק הוא. *א"ר אבא תיפתר כמן דמר כותי כנוי דברי רבי. רבן שמעון בן גמליאל אומר כותי כישראל לכל דבר:

הלכה ב מתני' [ח] *נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן עד כמה מזכנין [ג] עד כזית. רבי יהודה אומר עד כביצה: **גמ'** ר' סימון בשם *ר' יהושע בן לוי ר' יוסי בן שאול בשם רבי [ד]קטן עושין אותו סניף לעשרה. והתני *אין מדקדקין בקטן א"ר יוסי קיימא רבי סימון ר' חנינא ר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי לשני קטנים נצרכה שאם היה קטן עושין אותו ספק

ר'

היו רק סניף לא מוכל להצטרף עוד קטן דהא הוא בעצמו נחשב רק ע"י סניף לתשמה אבל אם נחשב לעיקר אז מצטרפין לסניף עוד קטן ודאי הא הוא נחשב לתשיעי וא"כ כל עיקר דתני הכרייתא דאין מדקדקין בקטן ומחשב כמו גדול ואינו סניף דאז מוכל להצטרף עוד קטן גמור לסניף לכ"ד שפיר קאמר ר"ש בשם ריב"ל ריב"ש בשם רבי דקטן עושין אותו סניף ולא עיקר בקטן ממש דהא כל עיקר דתני בכרייתא דאין מדקדקין בקטן ועושין אותו עיקר לא נצרכה רק להורות דיכולין להצטרף עוד קטן ודאי לסניף ובהוא דר"ש בשם ריב"ל וריב"ש בשם רבי

ר'

עין משפט נר מצוה

מז
[ח] מיי' פ"ט מה"ל ב' ה"ז סמ"ג עשין פ סוש"ע א"ח סי' קלט ס"ו
[ט]
ב מיי' שם ה"ח סמ"ג שם סוש"ע א"ח סי' קמד ס"ו קלו ס"ד

גליון השי"ס

[ג] קטן עושין אותו סניף ע' במדרש רבה פ' מקץ בשם משותף על המתאר פלו. והיפה תוא"ר שם אחרון והרמ"ב הדיבור כזה. וכפת נתגלה פרב"י מל הת"ל בריאות וע"ש בשם שהגיע המתנות פהוסה בשמו. ותמלאנו כי לאמן בעדותו והמר"ש לא האמין לו. וכפת לאמנו דבריו. וע' בכמות אליהו כתן מ"ב מ"ש להגיה בכוף הסוני. ר"ל אמר על הבמ' בלתשובה וכ"ל אמר על הבמ' ובהבמתות בשם:

פירוש מבעל ספר חרדים

ר' בחמאל מרסתיו ולכן אחדם יחיד הקורא בתחלת היום בספר תורה אינו מברך לאיסור דאפשר בברכת הפרנס שמברך שחרית בל שמש ובלילה בל ומן בלא יכן: ואריך אם נרגים חזקה לומר בל יחיד לא יפרך אפי' בנקר ומצני דמדרבנן הוא מדסא שחרית: דיב שני סאלן מפרכין לבתיהם נרטין. וכן סאן בירושלמי ברים פ"ב דפרלה כלומר אפי' בבתיהם שלהן ראחה רק בבם מפרכין המעבר וכבי נמי תמרינן בנבלי דיב שני סאלן מפרכין סם ה"ב מי סדמאי: ספק קרוב לודאי דהוא מעובר לבן מזמנין אבל בספק שהל דלמא לא: ובכן סאני לא: בספק הוא. בריאתא ידועה סהמית דאני כותי אי בספק בני ובספק בכרא לא דפלוגתא דתנאי היא: ס"ב בפ"ד כותי כישראל לאיתפלגון כותי בנוי ובכ"ה נמשם דוסתי ומדקאמר בכלהו דאיתפלגון הוא אמר דאני בריתא רק בקלה בדבר המחלוקת בשם:

מתני'. בשים ובעבדים וקטנים. פי' ס"ד בעבדים ה"ל וקטנים אין מזמנין עליהם דוקא קטנים שאין יודעין למי מברכין אבל קטן יודע למי מברכין מזמנין עליו ואיכא מדכוותא דאמרי דלא אמרו קטן יודע למי מברכין אמזמנין עליו אלא בבן י"ג שנה ויום אחד שלא הביא שלא בכיא ב' שערות ואחא בפקבא קטן פורח אבל בגבר מבני אין מזמנין עליו אפי' יודע למי מברכין. ובירושלמי מייתי הלכה לעשבה דאין מזמנין על הקטן כלל עד שיגדל ויביא ב' שערות וכבים ומזמנין לעצמן אבל בנים בם שבדים לא הטוס פרישות: עד כזית. וכן הלכה ולא בבני יהודה דאמר עד בגילה ס"ל: **גמ'**. קטן שאינו אותו סניף לעשרה-מנין בשם: והתני אין מדקדקין בקטן. בשאים בבנני דבבריתא בתי שערות מיירי ואין מדקדקין בו אם הגיע לי"ג שנה ויום ג' וה"ה הגיע אין מדקדקין אם הביא ומבשמת-אין מדקדקין פירוש דיינו דבביא ב' שערות שאין ומבשמת הגיע לי"ג שנה ויום אי בכן בחמבא וכן בביא. ודאי תולין דהגיע הא הגיע ומודע לבם דלא הביא לו בביא ומדע לבם דלא הגיע אין מזמנין עליו ובים קטן שלא הביא ולא הגיע: ס"ג בפ"ל. בדר מקן פ"ע ובגילקוט ר' אבי קיימא

בשאים שם בהתא בתוך י"ג שנה ומדיין לא בביא בתי שערות ידועות אלין גדולות בדי לסף בתבן לעבדים"ו ל"ל בפי' קטן פורח פהביא בימים ולא לבל אמן ומבלן ג"ב מוהבת בפי' ר"ת דקאמר בתם בה בה קטן עושין אותו בסף בה"ל בפרש"ו ל"ל בפי' קטן פורח דאתמרים בבנין דאמרים לא הגיע בבנים אלא בבנים אלא בבנים אלא

ביאור לר' יצחק בעל אור זרוע וריטב"א

כו' ועפי' עדיף לגיבורא לומר ברכות לק"ש דאורייתא. וכ"כ הרמב"ן ז"ל וכ"כ הגאון רבינו אליהו ז"ל שאין נכון לעשות כן לגלות לכתחלה בלא ברכות ועוד משום סמיכת גאולה לתפלה. ומ"ש הרשב"א ז"ל דהברכות לא על ק"ש נתקנו ויכולין לברכן בלא ק"ש כולא עפ"י שיעת המקילין בק"ש של ערבית לקרותה בברכותיה קודם זמנה אף שאין יולא ידי ק"ש כלל אבל לדברי המחמירי אין זה מוכרח. ועוד דעכ"פ תקנת חכמים הוא לברך בשחר כ' לפניה כו' ומ"כ איך יקראוה בלא ברכות והא לחד לישנא אמר בגמ' הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כו' ובלבד שלא יברך לפניה כו' ומשמע דעיקר ברכות על הק"ש נתקנו ואפי' לישנא בתרא דמברך ג"כ הברכות ומאי לא הפסיד ברכות משמע עכ"פ דהברכות שייכים לק"ש רק דאמר שלא הפסיד אף שקורא אחר זמנה דאפ"כ מלוה קעביד דהכי משמע לישנא דלא הפסיד דעכ"פ מלוה עביד. אלא שאעפ"כ המנהג יש לו יסוד מדברי הירושלמי. והב"י ז"ל לא הביאו בשלימות רק הביא עובדא דר' יוסי ור' אחא נפקו לתעניתא וקרו ק"ש בתר ג' שעין ובעי ר"א מימחי בידיהון כו' אבל קודם לזה מ' בהדי ר' זעירא בשם ר' אמי ביומי ר' יוחנן הוינן נפקין לתעניתא בתר ג' שעין ולא ממחי בידין. ואח"כ מייתי עובדא דר"י ור"א וכיון דר' יוחנן לא ממחי וכ' יוסי ומעשה רב הכי נקטינן. וכן מ' בפ' תפלת השחר ר' ברכי' חמורי קרי ק"ש בתר ג' שעין. ומקשה הא תנינן הקורא מכאן ואילך כו' ומשני כבר קיבל עול מלכות שמים בעונתה ובוודאי שעשו הדבר לעת הצורך או מפני הגיבור שהיו צריכין להתאסף יחד בעת התענית והיו מתאחרים עד שנאספין או כעובדא דר' ברכי' שנראה ג"כ שמפני הצורך עשה כן שלא היה יכול לקרותה כולה בברכות להתפלל קודם ג' שעות מאיזה עדלא או נקיון הגוף וקבלו עול מלכות שמיש בעונתה ואח"כ קראוה כולה בברכותיה דקיי"ל לא הפסיד הברכות. וגם הרי"ו החסיד מפני הצורך עשה כן מפני הפיוטים שאין ראוי לבטלם כאשר כתבו הראשונים ז"ל וכעין עובדא דתעניתא דירושלמי דלא מחי ר' יוחנן בידיהן ומקיימא תקנת חכמים בק"ש דרבנן ודו"ק. ואף ר' אחא דבעי מימחא בידיהן מ' הטעם מפני הכדיעות שלא יהו אומרים בעונתה קורין אותה ולא מ' משום הברכות או משום סמיכ' גאולה לתפלה:

סג) **שאלה** דין ברכת התורה אם הוא מה"ת:

תשובה הנה דין זה סתמו הטור ז"ל בסי' מ"ז וגם הרמב"ם ז"ל. וכבר כ' הרב פר"ח בשם הרמב"ן בספר המלות וספר החינוך והרשב"א ז"ל שהיא מה"ת וכתב שגם הטור ז"ל כיון שהביא הך דרשא דשלא בירכו בתורה תחלה כו' משמע דס"ל שהוא מה"ת ובאמת בסוגי' דר"פ מי שמתו מבואר לבדי שהיא ד"ת דומי' דילף בהמ"ז לאחרי מה"ת שהיא וודאי מה"ת. ור"י דהוי בעי למילף ברכ' התורה לאחרי והבמ"ז לפניו מק"ו איתותב וק"ו פריכא הוא. והא עכ"פ בהמ"ז לפניו מדרבנן וודאי חייב ש"מ דר"י מדאורייתא הוי בעי לאחויי מק"ו וכן מבואר להרי' בירושלמי פ' ג' שאכלו כ' בתורה ברכה לפני ואין כתיב בה לאחרי וכתיב במזון ברכה לאחריו ואין כתוב בו ברכה לפניו וממיין ליתן של זה בזה. ומייתי שם כמה דרשות. ואח"כ מייתי שם אלין ג' קריות שבתורה מה את עביד לי כג' שאכלו כא' או כג' שאכלו בזה אחר זה. אין תעבדיני כג' שאכלו כא' הראשון מברך לפניו והאחרון מברך לאחריו ואין תעבדיני כג' שאכלו בזה אחר זה כולן מברכין לפניהן ולאחריהן. אמר ר' שמואל בר אבדימי לא למדו ברכת התורה מן ברכת הזימון אלא ברבים. פי' אבדימי לא למדו ברכת הזימון דממשה רבינו ילפינן לה דכתיב כי שם כ' כדומי' דברכות הזימון דממשה רבינו ילפינן לה דכתיב כי שם כ' אקרא כו' וכתיב ת"ת ברבים הוי. ומקשה שם ואם ברבים אפילו בינו לבין עצמו לא יברך. אר' אבדימי עשאוה כשאר כל מלותיה של תורה מה שאר כל המלות מעונין ברכה אף זו מעונה ברכה ע"כ דברי הירושלמי. ומבואר לבדי דודאי הויין מה"ת רק דוקא ברבים דומיא דזימון. ופשיט מינה דהוי כג' שאכלו כאחד שאחד מברך לכולן כרשאין לפניו והאחרון לאחריו לפי שברכת הלוים כולן היא. אבל ביחיד ס"ל שא"ל ברכה מה"ת רק מדרבנן דומי' דברכת המלות שברי היא מלוה כשאר כל המלות שלריך לברך עליהן. וזה דלא כהחימת הפוסקים דס"ל דאפילו ביחיד הוי מה"ת. ופשט הסוגי' דברכות גראה ג"כ דאיירי ברבים דהא ר' יוחנן בשי למילף ברכת התורה לאחריה מה"ת ואמו ס"ל לר"י דיהיד הקורא בתורה מברך לאחריה. ואמן נמי לא פליגין עליה דר"י רק במאי דס"ל דהוי מה"ת ומק"ו ופריכין לה אבל מדרבנן ס"ל ג"כ דבעי ברכה כמו בבהמ"ז לפניו. והייטו ע"כ ברבים דלא מברכינן כלל ביחיד לאחריו. ולהלכה היה נראה לפסוק כדשת הירושלמי היון שאין סתירה מגמ' דילן וכ"מ אם לסתפק בו אם ביחיד הה"ת לברך דהוי ספיקא דרבנן ודוקא ביחיד וגם לפ"ז נראה פשוט דמי שביחיד ברכת התורה ואח"כ קראוהו לעלות לתורה ברבים ודאי לריך לברך מה"ת דלא אתי ברכה דרבנן שביחיד קודם ומפיק דאורייתא. ואף שהפוסקים כתבו הטעם שלריך לברך היון שהברכות מתקנו משום כבוד הציבור הייטו לפי שיטתם ז"ל שסוברים דאף ביחיד הוי דאורייתא והיון שהבר יהא ידי ברכה מה"ת א"כ מה שמבר' אח"כ בציבור אינו רק מדרבנן ומשום כבוד הציבור אבל למ"ש בשם הירושלמי מבואר להיפוך דעיקר ברכתה היא בציבור מה"ת וביחיד מדרבנן. וא"כ פשיטא שהקורא בציבור מברך אף שביחיד קודם לכן ביחיד. וכן פלוגתא דאמוראי בגמ' אם דוקא נמקרא לריך לברך או אף למשנה או לגמרא. נראה ברור דבכא תני דבר הומא דאמר דוקא נמקרא לריך לברך ס"ל היון דעיקר בה"ת מה"ת היא בציבור מכי שם כ' מקרא הייטו דוקא בקריאת תורה שבכתב. וא"כ אף ביחיד בעין דאורי תיקון לברך ודוקא למקרא אבל לא למדרש ואף שמחבר בהן המקראות כמו שהוא בתורת כהנים היון שאינו קורא המקראות עצמן בסדר א"ל לברך ולדידי כ"ש על המשנה וגמ' שא"ל לברך ומ"ד למדרש לריך לברך לפי שקרובין יותר למקרא ומחבר בהן המקראות משא"כ במשנה. ומ"ד אף למשנה לריך לברך הייטו שעכ"פ חכמים תקנו לברך על כולן כמו שמברכין על המלות. היון שעכ"פ מלוה מה"ת להתעסק בהן. וכיולא בזה נחלקו התנאים בפ' מי שמתו גבי בעל קרי שאסור בד"ת דומי' דסיני דאיכא מ"ד דאין אסור רק בתורה ומותר במדרש ואיכא מאן דאסר אף במשנה ועיי"ש בגי' רש"י ז"ל ופירושו. ומחלוקת דשם היא מעין מחלוקת דכאן ועוד דאי' בתורה דביחיד הוי מדרבנן מהירושלמי דבעל קרי מברכי בלבו ואינו מברך לא לפניה כו' ומפי' הירושלמי מהו מברכי ברכו ופי' דס"ל דק"ש עלמה מלוה בשפתיו שהיא ד"ת רק הברכו הוא מברכי וא"כ קשה היון שמוליא ק"ש בשפתיו כדי הוא קורא בתורה וחייב בבה"ת מה"ת ויברך אהבה רבה ג"כ בשפתיו שהיא מה"ת. והגאון החסיד ר"א ז"ל בפי' לתרעים רלה לפרש כן גם בש"ס דילן והגי' הגירסא עיי"ש. וכן משמע מהך דא"ל הממונה ברכו ברכה כ' כו' ואיכא מ"ד יותר טוב ולא אהבה רבה. ואיך לא אמרו בה"ת בק"ש קודם שקראו ר' הדברות ושמע וכא"ש אם היא מה"ת ודוחק לומר שברכה מיד בבוקר כמנהגינו. אלא משמע דמדרבנן היא ביחיד וגבי אבי אבי משמר לא אחמור עלייהו. ועפ"י האמור לעשה יש לתת טעם נכון במה דמסקינן בגמ' לברך כל הג' ברכות. לעבוק בד"ת והטרב כו' ואשר בחר בנו. ואלו הקורא בציבור אין מברך רק מ' והיא אשר בחר בנו המעולה שבברכות וכבר כתב הראב"ד בהשגותיו על הרא"ש שם מדקדקין כן. ולפמ"ש נכון הדבר שברכה ראשונה היא כנגד מקרא תורה שבכתב והשני הטרב לא כו' היא כנגד מדרש תורת כהנים מדרשי המקראות המתוקים מדבש ונופת לופים. והג' שהיא אשר בחר בנו כו' היא ברכה כללית. כוללת כל התורה שבכתב ושבע"פ המשנה והגמ' שכולן ניתנו למשה מסיני כדדרשינן מקרא דוהפנה לך כו' ולכן אמרו חז"ל משולה שבברכות והקורא בתורה מברך אותה לבד. אבל ביחיד תקנו לברך כולן. ואין הש"ש ברכה שא"ל. היון שכ"א מוספת על שלפניו לברך על המדרי והמשנה והגמ' לתורות שכולן מרובה מ' ניתנו:

זה החכם שהוא מודה על האמת כראוי לו, דלא עדיף ממשה רבינו ע"ה שהודה ולא בוש לומר לא שמעתי, על כן לא יאשימני במה שאני משיב על דבריו, מפני הכבוד של אותן המפרשים זכר כולם לברכה, שכתב עליהם אלה דברים במקום שדעת הגמרא ושפתי תנאים ואמוראים ברור מללו כי מפיהם אנו חיים, שהם הרי"ף והרמב"ם רש"י והתוספות והרא"ש והרשב"א והר"ן ושאר פוסקים, ואבוא לקיים דבריהם שהם אמת ותורתם אמת, ולאו מכללא איתמר אלא בפירוש איתמר מפי גמרא ערוכה ברור מללו:

ולפי שעיקר היסוד שבנה עליו כל בנינו הוא, דדוקא בברכת התורה איכא ברכה שאינה צריכה, ולא בשאר ברכות שהן עצמן צריכות ולא נתקנו מפני הכבוד, על כן אשיב בתחלה על דבר זה ואומר שהוא יסוד הנופל, ובנפילת היסוד יפול כל הבנין ארצה ולא תוסיף קום, מפי גמרא ערוכה ברור מללו בפרק אין עומדין (ברכות לג, א), דגרסינן התם תני רבי אחא אריכא קמיה דרב חיננא המבדיל בתפלה משובח יותר ממי שמבדיל על הכוס, ואם הבדיל בזו ובזו ינוחו לו ברכות על ראשו, הא גופא קשיא אמרת המבדיל בתפלה משובח יותר ממי שמבדיל על הכוס, אלמא תפלה לחודיה סגי, והדר תני אם הבדיל בזו ובזו ינוחו לו ברכות על ראשו, וכיון דנפק ליה בחדא אפטר והויא ברכה שאינה צריכה, ואמר רב ואיתימא ריש לקיש ואמרי לה רבי יוחנן וריש לקיש דאמרי תרווייהו כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא, אלא אימא הכי אם הבדיל בזו ולא הבדיל בזו ינוחו לו ברכות על ראשו וכו'. הרי קמן מבואר באר היטב דאפילו בשאר ברכות שהן עצמן צריכות, ולא נתקנו מפני הכבוד, איכא בהן ברכה שאינה צריכה, וממילא ידענו דהא דאמר ריש לקיש כאן לפי שאין מברכין ברכה שאינה צריכה כו', לאו דוקא בברכת התורה אלא בכל הברכות, דאיך שיתפרש הא דאמר ריש לקיש כל המברך ברכה שאינה צריכה כו', הכי נמי יתפרש הא דאמר ריש לקיש כאן לפי שאין מברכין ברכה שאינה צריכה, כיון שהכל מרועה אחד ניתנו ובלשון אחד נאמרו, והכל עולה אל טעם אחד, דכשם שאסור לברך כשכבר נפטר בברכה ראשונה, כך אסור לגרום להביא עצמו לברך ברכה אחרת כשיכול לפטור עצמו בברכה ראשונה:

וכן כתבו בהדיא התוס' (חולין פז, א תוד"ה ד"ה ומכסי בחדא ידא) והרא"ש (סימן א') והרשב"א (ד"ה ומיהו ראיתי) והר"ן (כח, ב בדפ"ה ד"ה ולענין ברכה) וכל המחברים בפרק כסוי הדם (חולין שם) ובפרק כל כתבי (שבת קיח, א ד"ה כמנחה) ובפרק הקומץ רבה (מנחות לו, א תוד"ה סח) ובפרק יום טוב (ל"מ) ובשאר דוכתי טובא, דבכל הברכות אסור לגרום להביא עצמו לברך ברכה אחרת, כשיכול לפטור עצמו בברכה ראשונה, והביאו ראיה מכאן דאמר ריש לקיש לפי שאין מברכין ברכה שאינה צריכה, וכן כתב הר"ן בהדיא בפרק בתרא דראש השנה (שם ד"ה ולענין ברכה. עי' לב, ב תוד"ה הא ר"י), ולרוב פשיטות הדבר לא פירש רש"י כאן כלום על זה .לפי שאין מברכין ברכה שאינה צריכה, וכן ביומא בפרק בא לו כהן גדול (ע, א ד"ה ברכה שאינה) לא פירש רק שיהא צריך לחזור ולברך ותו לא, וזה מפני שאי אפשר לפרש בענין אחר רק כפשוטו, כמו כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא, דקאי בודאי אכל הברכות דכללא כייל, וכדמוכח בהדיא הסוגיא שהבאתי לעיל, ולכן כתב הרי"ף בפרק אלו דברים (ברכות לט, ב בדפי הרי"ף) וכן

הרמב"ם ז"ל בפ"א מהלכות ברכות (הלכה ט"ו) הך מימרא דריש לקיש כל המברך ברכה שאינה צריכה כו' סתם ולא הזכירו בה ברכת התורה, משום דקאי על כל הברכות. וכן משמע בהדיא מדברי הרמב"ם בסוף הלכות ברכות (פי"א הט"ז). וכיון שריש לקיש עצמו מרא דשמעתא אמר כאן לפי שאין מברכין ברכה שאינה צריכה, בודאי בחדא מחתא מחתינהו. ודבר זה ברור לבעלי עינים כשמש בחצי השמים:

ומה שכתב וזו אינה אלא משום כבוד הצבור וכו' ולברך אחרת משום כבוד הצבור לא תקון רבנן כו', אין לו קיום והעמדה כלל ועקר מפי גמרא ערוכה בפרק מי שמתו (ברכות כא, א), דגרסינן שם אמר רב יהודה מנין לברכת המזון לאחריה מן התורה שנאמר (דברים ח, י) ואכלת ושבעת וברכת, מנין לברכת התורה לפניה מן התורה שנאמר (דברים לב, ג) כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו, א"ר יוחנן למדנו ברכת התורה לאחריה בקל וחומר מן המזון וברכת המזון לפניה בק"ו מן התורה וכו', ומסיק שם בגמרא מה לתורה שכן חיי עולם. והכי איתא בירושלמי דמגילה פרק הקורא עומד (הלכה א'). הרי קמן מבואר באר היטב דברכת התורה לפניה על קריאתה בצבור היא מן התורה, שהרי עיקר הקרא (דברים לב, ג) כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו דיליף מיניה מיירי בצבור כדפירש רש"י שם בהדיא, וכדאיתא ביומא פרק אמר להם הממונה (לז, א) ובריש פרק שלשה שאכלו (ברכות מה, א). ועוד שהרי מלשון רב יהודה מרא דשמעתא גופיה משמע בהדיא דמיירי בצבור מדקאמר לפניה, דאלו ביחיד לא שייך לומר לפניה כיון שאינו מברך לאחריה כלל, וכיון שעקר ברכת התורה לא לפנין שהיא מן התורה כי אם מקריאת הצבור כמו שנתבאר, הלכך אף על גב שכבר בירך ברכת התורה שחרית ביחיד, אפילו הכי חייב מן התורה לחזור לברך ברכת התורה לפניה על קריאתה בצבור, ודוקא ברכה אחרונה תקון רבנן, וגם זו לא משום כבוד הצבור חס ושלום, אלא מפני כבוד התורה כמו שתקנו למפטיר בנביא שמברך לאחריה, וכן כתב בהדיא הרמב"ן ז"ל במנין המצות עשה מצוה ט"ו (עיין חינוך מצוה ת"ל), וכן כתב בקרית ספר (הלכות תפלה פי"ב) וז"ל ברכת התורה לפניה מן התורה שנאמר כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו, ולהרמב"ם ז"ל שאינו מונה אותה מצוה בפני עצמה, נראה דהיא בכלל מצות תלמוד תורה ולהכי לא באה במנין, אבל היא מדאורייתא כו' עכ"ל. וכן כתב (הקרית ספר) בהלכות נשיאות כפים (שם בהלכות תפלה פי"ד) וז"ל ונראה דעניית אמן בברכה שהיא מדאורייתא, כגון ברכת המזון וברכת התורה, שהוא חייב לענות אמן מדאורייתא מדכתיב כי שם ה' אקרא הבו גודל, דמשמע נמי בכל ברכה שאנו מגדילים ומברכים שמו הבו גודל, והיינו בעניית אמן, עכ"ל. ולא כמו שעלה על דעת החכם הזה, דגם ברכה ראשונה על קריאתה בצבור תקנוה רבנן אם כבר בירך ברכת התורה שחרית, והא ליתא אלא אפילו אם כבר בירך ברכת התורה שחרית, אפילו הכי חייב מן התורה לברך ברכת התורה על קריאתה בצבור, כיון שעיקר קרא כי שם ה' אקרא כו' קאי על קריאתה בצבור כמו שנתבאר:

(הגה"ה. וכבר נשמר מזה הטעות הטור אורח חיים בסימן מ"ז שכתב והמשכים בבקר ללמוד קודם שילך לבית הכנסת יש לו לברך ברכת התורה, וכשקורא פרשת התמיד בבית הכנסת אין לו לחזור ולברך, אע"פ שהקורא בתורה חוזר ומברך

ד פומא. וכמשמע בימין [סימן סב] המרין להוכיח שהמידנא שש"ן קורא מוסר לקרומו. ובגמרה [בבא קמא סימן קד] המיר אם אין שם כהן אלא הוא, וכן נראה דעת המטה משה [סימן רמד], וכן כתב בלבוש [סימן קמא סעיף ג]. וכ"מ [סימן קמא ד"ה ונרין שלא] כתב וכבר נהגו לקרות פומא בפני גדולי עולם ולא מיחו, כי סמכו על מהרי"מ מולין [מהרי"ל הלכות קריאת התורה עמוד מנג] שפסק כך, וכן נראה עיקר. מיהו עם המרן אין לקרומו, דאפילו לא היה פומא לא היה לקרומו, אלא שנהגו כך, ולכן פומא עם המרן אין לקרומו, עכ"ל. ולא נהגו לדקדק בזה, דמסתמא כל אדם יכול לקרות עם הש"ץ: ה מברכים לפניה. כתב בתר שבע דף נ"ם [פוטה מא, ג ד"ה לפי] דברכה שלפניה הוי מדאורייתא, ע"ש. ונראה לי דמכל מקום אם מירך על התורה שברים יוצא ידי חובתו, ובלבוד נתקנה משום כבוד לבור, כמו שכתוב פעיף ח'. כתב עוד [בתר שבע סימן ל], טעה ברשותה ואמר אשר נתן וגברו ט ופיים אשר בחר, יצא, אלא שנהגו כך, [הלכות קריאת התורה עמוד מנג], ועיין סימן ר"ט [סעיף ב]. ואם מירך אשר נתן עד גמירא, יברך לאחריה אשר בחר, עכ"ל: ו ופותח וכו'. ובתוספות [מגילה לב, א ד"ה גולו] כתב שיסמוס קודם שיברך, דאף רבי יהודה מודה בזה דעדיף טפי לגוללו, שלא יאמרו ברכות בטוטות בתורה. וכן כתוב בכתבים [פרי עץ חיים שער קריאת ספר תורה פ"ב] שכן יש לנהוג. וכ"מ [ד"ה פומא] כתב שהוא נהג שמהיה הספר תורה פתוחה, כמו שכתבו גדולי הפוסקים, וגם לא יהפך פניו. כתב ל"מ [דברי מתודות] סוף פרק ה' דברכות [פוא סה] הכורעים בברכת התורה טועים בגו, כי למשפטומס לבים מטעם כמיב [במדבר ה, ב], נמצא הגבו פסול. על כן קורין אותו בשם בן אברהם, כמו שכתב [רמ"א] אם"כ, וזה ודאי אין בו פסול, כי הכל בניו של אברהם דכתיב [בראשית יח, ד] אב המון גוים כו', כן נראה לי ברור מ: (ב) פומא אינו קורא. יתבאר בריש סימן קמ"ז [סעיף ג]: (ג) כל הקורין מברכים. בגמרא פרק הקורא מגילה עומד [בא, ב] מנא הפוסם מברך לפניה והפוסם מברך לאחריה, והאידנא דכלהו מברכין לפניה ולאחריה הייט טעמא דתקינו רבנן משום הנכנסין ומשום היוצאים. פירוש, שהם לא ישמעו הברכה מן הראשון ויאמרו אשר נתן ברכה לתורה. וקשה על זה מהא דאיתא סוף פרק בני העיר [שם לא, ב] אין מפסיקין בקללות, פירוש, וקורין אחר. ואמר רש"ל נקיט לפי שאין אומרים ברכות על הפורענות, אלא (היכא) [היכי*] עביד, [בגמ'] כשהוא מתחיל מתחיל בפסוק שלאחריהם ומסיים בפסוק שלאחריהם. ואיתא בתוספות רבה [דברים רש פרשה ד] הביאו התוספות סוף פרק בני העיר [שם לא ד"ה אין] על אין מפסיקין בקללות, וקורין אחד משום דכתיב [מלכים ג, יא] מוטר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו, אמר ר' יהושע דמיכנין אני אמרתי [מסילים לא, מו] עמו אנכי בצרה, ולא"כ איכו דין שיברכו בני על הצרות שלהם, אלא יקרא אחד הכל כו', עכ"ל. וזה קומר מה שכתוב כאן דברכה שמברך כל אחד הוא מלד התקנה אבל מן הדין אין צריך ברכה רק תחלה וסוף. ואין לומר דהאי לימודא היא אסמכתא בעלמא דאסמכוהו אקרא, כמו שמצינו הרבה פעמים, דהא הך אין מפסיקין בקללות הוא משנה, ובימי המשנה לא היתה עדיין תקנה זאת שיברך כל אחד עד בימי האמוראים, דהא קאמר והאידנא כו'. (פ*) א ונראה לי: דאם יקראו שנים אע"פ שלא יברכו מכל מקום נחשב כאלו מירך כל אחד בפירוש, דהא סומך על ברכת הראשון, ואם יקראו שנים בקללות הוה ליה כאלו מירך כל אחד, והברכה היא על הקללות. מה שאין כן אם יקרא אחד הכל יוכל להתחיל קודם הקללות, וכן לסיים אחר הקללות. ונמצא לא אבטא הברכה רק על מה שמתחיל ומסיים שלא מעין הקללה, כן נראה לי: (ד) ורואה הפסוק כו'. בגרייתא [מגילה לב, ב] אבו רבנן פותח ורואה וגולל ומברך, דברי ר' מאיר. ר' [יהודה] אומר פותח ורואה ומברך וקורא. אמר אביי דר' מאיר, דאמר עולא כו', הכא נמי כדי שלא יאמרו ברכות כטוטין בתורה. ור' יהודה סבר ברכות ליכא לאבטי, והכל יודעים שאין ברכות כטוטין בתורה. אמר ר' זירא [אמר רב אבינא] הלכה פותח ורואה ומברך. וכתבו התוספות [ד"ה גולו] ולכאלה הוא גולו וקומתו קודם שיברך כדי שלא יאמרו שהברכות בטוטות ט, אבל בדיעבד אין לחוש, שהרי לא שכיחי עמי הארץ כל כך, אבל לאחר שקראו ט ודאי צריך לגוללו קודם שיברך לר' יהודה, עכ"ל ואיכא למידק מה טעם אשר התוספות לדברי ר' מאיר, כיון דליתא הלכתא כוותיה. ונראה לי דהתוספות סוברים כיון שהטעם לר' יהודה דברכות ליכא לאבטי, הייט בחנם שהיה הדור בעלי תורה, אבל אם"כ שנתקלקלו הדורות ויש עמי הארץ דלא ידעי לשון ושייך חיישינן לזה כמו שאם ר' מאיר, ועל כן יש לחוש לכתחלה. ומה שכתבו אבל בדיעבד, פירוש אם כבר הורה אם"כ אין לחוש לגגול הורתו, דאף אם יש עכשיו עמי הארץ, מכל מקום לא שכיחי כל כך. כן נראה לי לישב דבריהם. אבל הפוסקים לא אשו לזה, אלא אפילו לכתחלה מברך כשהיא פתוחה. רק שהרי"ל [ד"ה כתב אבינו פותח] בשם כל בו [רש סימן כ] שכתב גוללו ומברך, ויש אומרים שלא לגגול אותו אלא פותח ורואה ומברך, וכן דעת הר"ת ז"ל, ויש אומרים שיש לו להפוך פניו שלא יראה כאלו ברכות בטוטות בתורה, עכ"ל. וזה הבין רמ"א, ועל כרחך הייט שאבינא ליה בהתוספות שזכרתי. ולא אבאבר כלל דבר זה, דא"כ קשה אאמר בני ר' מאיר שיגגול קודם הברכה שהיא טרחא כמו שכתב ד"ה [ד"ה ופותח], והיה לו להיאמר פותח רק יהפוך פניו. אלא דהאיכא פיים כאן אין נכון, דמרגלא עלמו כאלו אין מברך על מה שיקרא, רק על מידי אחרינא, דהא מרגלא עלמו כאלו אבלק פניו ממנו. וכן כתב מו"ם ז"ל [כ"ם סוף ד"ה ופותח] הגון שיהיה פתוח בשעת הברכה לגמרי ולא יהפוך פניו כלל, דכך היא דעת הפוסקים והגאונים המפורסמים, וכן אבי טהג, עכ"ל: (ה) ולאחר שקורא גולל. כבר כתבתי [בס"ק ד] גם בשם התוספות [מגילה לב, ב ד"ה גולו] כן. ומה שכתבו לר' יהודה, פירוש, אפילו לר' יהודה מה לר' מאיר. וכתב כ"י [ד"ה ופותח] הטעם, דבתחלה לריך לר' מאיר לגגול ולברך ואח"כ לפתוח וזהו טרחא, אלא לא צריך לר' יהודה, אבל בסוף שאין טורח יותר גולל ואח"כ מברך, עכ"ל. וכן כתב כ"י [ד"ה המרדכי] בשם המרדכי [מגילה סוף רמז תתנא], שדקדק מדתניא [שם לב, ב] פותח ורואה, משמע שהיתה גלולה בין גברא לגברא. וכן כתב רש"ל [בהגהות המור] וז"ל, לא דמי ברכה אחרונה לראשונה, דראשונה דבא לעורך הקריאה דין הוא שהא פתוחה שיראה מה שיקרא, אבל זה שכבר קרא למה אהא פתוחה. אבל זה מנהג טרוח, [דלא אמרינן*] דאיך שאחר שגולל ומברך אחר ופותח, אלא אהא פתוחה עד דאתא גברא ויפתח קריאתו, עכ"ל:

ביאור הגר"א

טעם כי אב המון גוים נתתיך [בראשית יז, ה], לשעבר היית אב לארם, מכאן ואילך לכל הגרים. ועיין לעיל סימן נ"ג סעיף י"ט [ס"ק לז]: (יב) [ורש"ן] פומא כו'. כמו שכתוב בפרק ג' דמגילה [כד, א] פומא פורס שמע ומתרגם, משמע אבל אינו קורא, דקאמר ומתרגם. ועיין תוספות דסוטה ל"ט [ע"א] ד"ה כיון כו': [יג] לפי כו'. ניסין (ס"ב) [ס, ב], תמורה י"ד ב': [יד] ומהרי"ל כתב. דמברך על קריאת הש"ץ כמו שכתוב בתוספתא דמגילה פרק ב' [הלכה ב] וביורשלמי שם [פ"ד רש הלכה א] שאחד קורא ואחד מברך, וכמו שכתוב לקמן סימן תרצ"ב סעיף א' בהג"ה. ודוקא לקרות אסור בתורה לפומא. ומה שהוכיח הרא"ש פרק ג' דמגילה סימן י' חד היא ראיה כו', איני מבין, דבימיהם לא היו מברכין אלא ראשון ואחרון, כמו שכתב בעצמו שם, ולמה יעלו. ודבריו צ"ע: [טו] [ומעיף ד] ולאחר כו'. דלא פליגי [במגילה לב, א] אלא בלפניה, משום טירחא דצבורא. ועיין תוספות שם [ד"ה גולון], וכן פסק רמב"ם [חפילה יב, ה]. והוא להדיא בבסכת סופרים פרק י"ג הלכה ח' והדא אומר פותח ומברך, ומה טעם דכתיב [נחמיה ח, ה] ובפתחו כו', ומה כתיב כו', וגוללו אומר ברוך כו':

הגהות והערות

טז) עיין מפלים הבקל סוף פ"ק ג:

יז) עיין פמיסה כוללת מלגן ג פוס ז, ומימון רשי המשנות הבא פוס ד ד"ה עוד:

יח) תוספת מבמל בתר הגולה. לך הרמ"א בעצמו פסק דלא כמהרי"ל. עיין דרכי משה סימן קלה סוף פוס ב, וסימן קמא פוס ב. ועיין מאמר מרדכי פ"ק ב. ויש אחרונים שפשט שהגה זו היא מדברי הרמ"א, עיין אמ"ג בחלל אברהם פוס ב

ושער הציון פוס ו:

יט) בדפ"ר היה כתוב בלון הר"ל: והאידנא כו'. וע"ל דלף מימי המשנה היה הראשון שיברך לפניה, וע"ל דאם יקראו שנים ובו'. ומהדורת אמ"ר מל"ג מוקן ע"פ הוהב מוקק כלמעט. ומהדורת דיהרנפלרט מל"ג הדפיקו אם הקטע המיוחר בשוגריים עגולות, ובגליון אם נדפס הר"ל: "(הגה) הרב מוקק מוקק בגר"ז בסימן זה בק"ג טורה ל"ע בסימן הכ"ם בגר"ז ס"ק (נ') [ה] ושם אמלא מהאר. שמעתי מפי הרב מוהר"ר אברי ליב [ר"ל יצחק שפירא] מוהילגא הביאוהו בלון בהדפסת ספרו מעגן אריות [בחלא אריאל] על מסכת שוטרים [דיהרנפלרט מל"ב]". ועיין מאמר מרדכי פ"ק ב ולבושי שרד. הגמיב פיים הגיה בשופן אחר:

כ) עיין בהגהות הר"י בלילן על גליון הגמרא אם בשם קקיון דיוהב שגרם ק: [בא] בדפתחו ולא כתבו שהוא מלאוריימא, עי"ש בתני משה ובתמרין הר"ל וע"ע אמ"ג מבגלות הבא סימן קמ פוס ד:

כב) בראש יוסף אם כתב הר"ל: ולעבא ברכות ליכא לאבאי ג"כ לא אמרא כך:

קמד א אחרי מות ואך בעשור. דמרוויחו מענין יום הכיפורים: ב שלא יקרא על פה. והא דלהן גדול קורא ומעשור למדם וכו' [במדבר כט, ז] על פה [יומא פט, ב], שמי המם דלא אפשר, דאין גוללין ספר תורה כמו שכתוב סעיף ג', וגם למייתי ספר תורה אחרת לא אפשר כמו שכתוב סעיף ד' (גמרא יומא ע, א כפף מגנה אפילה יב, ח):

ג שלא ישהא. פירוש, כגון דמתיהם שהיו רגילים לתרגם בין פסוק לפסוק, או שהיה כתובה בקונטרסין שיוכל לתמן ולהפש מהר: ד מסוף הספר. (ה פירוש, בגמא של מרי עשר לא ידע מנגמא לנגמא לתפרע אפילו הם סמוכים זה לזה, אבל בגמא אחד מדלג מקומו לתחלתו, מידי דהוי אשאר נגמים (כסף משנה אפילה יב, יג). ולי"ע, דגם בשאר נגמים אסור לקרות לתפרע. וכן כתב בהגהות מנהגים בהלא בסוף הספר [מנהג כל השנה אות יא]. וי"ל (ו) דסברא ליה לכסף משנה בפרשה אחת ז מותר לקרות לתפרע: 7 ה שיש בו חתן. ובכנסת הגדולה סימן רפ"ג [הגה"ע] המריך בתנהגם שמוליאין לתתן ספר שני וקורא ואברהם זקן וגו' עד ולקחת אשה לבני משה [בראשית כד, ל-ז]. ומיהו אם הוא יום שבאו הבי מוליאין ב' ספרים, קורא אותה בספר תורה השניה, ואין מוליאין ספר תורה שלישית. וגם מנהגם לתרגם הפרשה הב"ל, ואפילו ש"ץ יכול לתרגמה. ודוקא הטעם בתולה, אבל לטעם אלמנה אין קורין: ו אין גוללין. וכשנם שקורין ב' יכולין לגלול אחד בעוד שקוראין הראשונה (ר"י לגים לו סימן (פ"מ) [פכ]): ז וידחה כבוד הצבור. ל"ע דהא בהן גדול המירו לקרות על פה ולא המירו לגלול אצטר [יומא ע, א], שמע מינה דלא אמרינן יהא כבוד הצבור אפילו היכא דלא אפשר בענין אחר, ואל"כ הכא נמי יקרא על פה כמו שכתב ר"י [ר"ה וכן] כשם הרשב"א. ול"ל דכשלמא ב במקדש היו כל ישראל ולא מחלו, מה שאין כן בבית הכנסת דיש מבי מעבר ומתחתא מוחלין על כבודם כדי לקיים קריאת המפטיר דשבת ולא אפשר דבר ומפטיר דיום טוב דהוא תקנת הגאונים [ח]. ועיין בתוספות פרק י"א [הלכה כ] [ט] ומה שכתבתי סימן קמ"ג סעיף ד' [ס"ק ד]. ועיין ב"ח [ר"ה מדלגין] שדברי ל"ע, וטעה בין [ו]בעשור [במדבר כט, ז] לאך בעשור [ויקרא כג, מז], דהא אין קורין ובעשור, ומה אין מדלגין לעולם, ע"ש. ועיין ב"י סימן קמ"ג [ר"ה ומה] וסימן ר"ג סעיף ו' מה שכתבתי [פ"ק ט]: ח בשני ספרי תורות. אפילו (י) בענין א' [ז] (כסף משנה אפילה יב, כג):

קמד (א) כגון אחרי מות ואך בעשור. בגלגלי [מגילה יד, ב] ואשרי"י [שם פ"ג סימן ט] כתוב אע"פ שהן מרוסקין זה מזה. וקשה דהא בגמרא [שם כד, ב] אימא בכדי שלא יפסיק התורגמן, שהרי סמוכין הן. וי"ל דהתם קאמר לענין הגלילה, שאין רשות לגלול מן אחרי מות לאחרי מות, אבל כאן מירי שבספר תורה הם רשומים זה מזה כי אינם בפרשה אחת. ומו"מ ז"ל [כ"ם ר"ה מדלגין] טרח בתנם לתרץ קושיא זו: (ב) מסוף הספר לתחלתו. פירוש, לתפרע, כן פירש רש"י [יומא ע, ב; מגילה כד, ב]: (ג) ואין למחות בידם. הטעם בגי"ל [ר"ה מדלגין] בשם (יג) מרומת הדשן [סימן כ] דמימי התלמוד [ר"ה היו כל הספרים נכתבים [בגליון והיו צריכין לגהות, אבל לדידן שהספרים נכתבים] ז בקונטרסים ויוכל לעשות סימן שימנה בתחילה:

ב 7 [ב] נוהגים בשבת ה שיש בו חתן לומר אחר הפטרת (יש אומרים שהוא מלשון אין מפטירין אחר הפסח פסחים קיט, ב שענינו סילוק כלומר סילוק תפלת שחרית, אברהם עמוד קעב) השבוע שנים או שלשה פסוקים מהפטרת שוש אשיש [ישעיה סא, י] וכשחל ראש חדש בשבת וביום ראשון אחר שמפטירין ההפטרה בשבת אומרים פסוק ראשון ופסוק אחרון מהפטרת ויאמר לו יהונתן מחר חדש [שמואל א כ, יח] (ג) ואין למחות בידם: (ועיין לקמן סימן תכ"ה סעיף ג') [ב] וסוף סימן תכ"ח הלין נוהגין):

ג [ג] ו אין גוללין ספר תורה א בצבור מפני כבוד הצבור ד [ד] ואם אין להם אלא ספר תורה אחת והם צריכים לקרות בשני עניינים גוללין ז וידחה כבוד הצבור:

ד [ה] אין קורין לאדם אחד ח בשני [ו] ספרי תורות משום פגמו (פירוש משום שנראה לין קורין): ו אין גוללין. ל"ע דהא בהן גדול המירו לקרות על פה ולא המירו לגלול אצטר [יומא ע, ב], שמע מינה דלא אמרינן יהא כבוד הצבור

הקרים, והוא תמוה למאי דמו היום בהמנהג לכבוד הקרים יותר מלאחר הפו מלפנים אלא ודאי אין בזה שינוי כלל ומתחלה לא היה המנהג אלא לבוין באמצע רוחב הבימה היינו בין לפון לדרום, ובאורך היינו לאורך ולמערב אין מנהג כלל] וגם יש לדעת דעיקר הטעם כדי להשמיע לכל בני הכנסת לא שייך כ"כ לקה"ת שהרי לא עשו בימה לכ"ג בעזרה ביה"כ. כמו שעשו בימה למלך שקורא כדי להשמיע לכל בני העזרה וכן לא מזכר בשום מקום שלא להיות עולה לתורה אלא מי שקולו רם שישמעו כל בני בהכ"נ אפי' בזמן שקורא בתורה מי שהיה עולה ועיקר הבימה שבא כדי להשמיע לכל העם אינו אלא בשביל האומר לעם דברי כבושין, וממילא קורין גם כן שם, שסוב הוא להשמיע, מעתה ע"כ הפירוש בדברי הרמב"ם ז"ל, באשר מעמידין הבימה באמצע ביהכ"נ בשביל אותו הטעם, כדי להשמיע לכולם ממילא מעמידין התיבה על הבימה, ולריך שיהא באמצע עפ"י דין, ומשום טעם אחר כאשר יבואר, ואלמלא הבימה שנדרשת להיות למי שהוא אומר דברי כבושין היו מניחין התיבה שם בה ס"ת בשעת קרה"ת לאמצע ביהכ"נ עד ההיכל ואח"כ היו מסלקין התיבה שהרי סהם תיבה ניטלת ומטולטלת, אך מכאן שעושין בימה והוא בנין מעמידין התיבה עליו ושוב אין מסירין אותה שהרי אינה מקלרת עוד רוחב ביהכ"נ. ולפי דבריו עתה שהתיבה לריך להיות באמצע עפ"י דין בלא טעמא כמבואר בהרמב"ם ולפי מנהגנו לקרות בתורה על הבימה דוקא ממילא יש לעשות הבימה באמצע ביהכ"נ עד ההיכל, ועיקר הטעם שקריאת התורה לריך להיות באמצע ביהכ"נ, נראה משום דהשולחן שקורין עליו הוא במקום מזבח שבעזרה כמש"כ הגר"א ז"ל בסי' תר"ם דמש"ה אנו מקיפים בלולב את הבימה, וס"ת שעליו כמו שהיו מקפין את המזבח בעזרה, וכן אנו סהגין לאחוז ס"ת בשעת הקיעת שופר על הבימה, כדי שיהיה כעין תקיעת חצוצרות על הקרבנות על המזבח, ומיום שחרב ביהמ"ק אין לנו מנין ומעלה זכרונות לטובה כמו התורה והיא עמידתנו והיקום אשר לנפשנו ואומתנו בקרב שוריו ואנו מצטיינים בה כמו בביהמ"ק לפנים, ומל כיוב"ז נאמר „אל תבח כי זקנה אתך" הכונה לפי הטעם שאם אין אתה מוצא בהדרכת האם הזקנה טעם נכון וכמלינת חז"ל (שבת פ"ט) לא בסבי מעמא מ"מ אל תבח, כי בלא ספק ידעה טעם ומטוקה עמה:

ומשנתנו שלהי ברכות (דף נ"ד) הביא מקרא זה על כלל מנהגי ישראל, וכמש"כ בפי' המשניות להרמב"ם פי' מתוק מדבש, והכונה אפילו אין אתה מכין טעם הדבר ונראה כאלו אותו מנהג מדקן אל תבח לו דהאי יש לו טעם נכון ונעלה מדעתך ואל בינתך אל תשען „אורח חיים פן תפלם" בשכלך, „נטו מנגלותיה" וגו'. מעתה כמו שהמזבח היה עומד הרחק מקה"ק ומכוון נגד הארון שהוא באמצע ההיכל לר' יהודה בפ"ק דיומא (פ"ז) כך עליו להעמיד את השולחן רחוק מן הארון ומכוון נגדו, זהו הנראה לכוון בדעת מאור עינינו הרמב"ם ז"ל, ואח"כ מצאתי גם בחתם סופר או"ח (סי' כ"ח) שכתב כן:

ואיך שהוא יש טעם נאה ומתקבל על הלב למנהגנו ותו אם ישתנה הבימה יבטל הקפת הלולב אשר זה מבואר בש"ע שצולך להקיף בהלולב את הבימה, ושינוי זה יגרום לכמה שינויים לפונם לב, ואני תפלה לנורא עליה שיגור סגולה, מלגעות מן המסלה, כנפש העמוס בעבודה:

נפתלי צבי יהודא ברלין.

סימן טז

לכבוד הרב וכו' בעיר סינסינאטא באמריקא:

אשר דרש מע"כ נ"י על דבר אשר קרה בקהלה אחת בעיר כי חברה אחת ביום מובה שלהם שזכו לחגך ארון הקודש ועשו הקפות עם הס"ת בשמחת לבבם ורלה אחד שיקרא בתורה בעבור ביום ח' ומע"כ מיחה בדבר, וביאר טעמו ומוקו, כי הקריאת בתורה אלא בזמן שקבעו חז"ל הרי זה עובר משום ב"ת וכסברת המרדכי במגילה (פ"ח) לענין מקרא מגילה בע"ז אם מהין לקריאה:

והנה אם משום הא לא איריא, ידע כ' כי אין בקה"ת משום בל תוסיף אפי' בברכה מדאיתא בשירושין (דף לו) ועוד הישן בשמיני עלרת ופירש"י ואנן מיתב יתבינן בשמיני ספק שביעי לכתחילה אלא שלא בזמנו בלא כונה לאו תוספת היא ולהכי שרינן דאי שמיני הוא לא מכוין למצות סוכה עכ"ל, ומש"ה ליכא משום בל תוסיף, וא"כ קשה מהא דיו"ט שני של גליות דקרינן בתורה ומברכינן דלא שייך בזה סברת רש"י דאי שמיני לא מכוין למצות סוכה, דהרי מברכינן:

דון אמת דבאי' הרשב"א ר"ה (דף פ"ז) כתב דמיו"ט שני של גליות לא קשה כלל דמק"מ היא, ונראה מדבריו דמפרש דלא כפרש"י, אלא הישן בא"י בשמיני בסוכה ילקה, מ"מ הרי רש"י פי' בהדיא ביו"ט שני של גליות ובחיבורי הפ"ש (סי' מו אות ה) באריכי דגם הרשב"א איט חולק על פירש"י. איך שהוא הלא יקשה לפירש"י מהא דקרינן בתורה ומברכינן ביו"ט שני של גליות, אלא מוכח מהא דלא שייך איסורא דב"ת אלא במצוה דאורייתא משא"כ בקה"ת שעיקרו מדרבנן, ומשום זה נמי לא קשה מהא דמקדשין ביו"ט שני של גליות, דקידוש יו"ט ג"כ מדרבנן כמש"כ המג"א (סי' תקמו), וכן כתב הגאון בעל מורי אבן ספ"ג דר"ה בדעת רש"י אע"ג דשם אין דבריו נוקשים לענ"ד כמש"כ שם בחיבורי (סימן נד אות ד) מ"מ האמת כך הוא דש"ל לרש"י דקידוש יו"ט מדרבנן ומש"ה אין בזה משום ב"ת, ואע"ג דעדיין יש להקשות מתפלת יו"ט דמסיימין מקדש ישראל והזמנים, ולפרש"י שבשות (יג') בד"ה לא קראו מקרא קודש, דלא קבלו עליו בברכותיו לומר מקדש ישראל ויוה"כ, דמשמע דש"ל לרש"י דתפלת יו"ט דכתיב מקרא קודש מה"ת מ"מ יש לומר שאין כונת רש"י דעיקר תפלת יו"ט מ"ע מה"ת אלא אי מתפלל ומכרך מעה להחיר קדושת יו"ט, וגם איט בלשון מ"ע דיהא משום זה המוסיף ביום אחר לאו בב"ת, והא מיהא מוכרח מסוגיא דשירושין הא"ל שאין בקה"ת אפי' בברכה איסורא דב"ת, והא שכתב המרדכי דבקריאת המגילה יש משום ב"ת, ט"כ נ"ל דקריאת המגילה דמצות נביאים הוא כמ"ע דאורייתא והכי דעת הגאון בעורי אבן מגילה (דף ד) בד"ה חזקיה דדברי קבלה כדברי תורה דמי:

נראה לענין דמשום איסורא דבל תוסיף ליכא, אבל הא פשיטא דלקרא בברכה ביום שלא תקנו חז"ל הוא ברכה לבטלה, איברא בלא ברכה לכאורה אין בזה איסור, והוי ככולא בתורה, מ"מ שפיר הוכיח המ"כ נ"י דביום שאין קה"ת כלל יש איסורא בדבר מהא שהביא המג"א (סימן קמד) מהא שנהגו לאוליא לאחת ס"ת לקרות ואברהם זקן וכו', וה לא נהגו אלא ביום קה"ת ש"מ דיש איזה איסור בדבר לאוליא ס"ת ביום שאין בו קרה"ת, אלא דלא נתבאר הנפקותא בין יום שאין קוראין מתק"ח ז"ל כלל בין יום שקוראין בתורה ומוליאין ס"ת אחרת. ונראה משום דשיטת הירושלמי ברכות פ' שלשה שאכלו הא דברה"ת מה"ת היינו בעת שקוראין בתורה ברבים, והוא דעת ר' יוחנן בתלמודין ברכות (דף כא') דילף ברה"ת לאחריו מברהמ"ז וה"ה איט אלא בלבור, וכ"ז איט בתלמודין דעיקר בה"ת מה"ת היינו ביו לבין עלמו בשעה שעומד ושונה בכל יום, אבל קרה"ת ברבים הא שמברכין איט אלא תק"ח משום כבוד התורה, וכבר בארנו זה בבאורנו בהרמ"ד (פ' משפטים כד יב) בס"ד א"כ נהי דקיי"ל בתלמודין, מ"מ יש לחוש לדעת הירושלמי שלא לקרות בתורה בלבור בלא ברכה, ואחר שהברכה מה"ת שוב אין כ"מ אם קוראין בזמן שהתקנו חז"ל אם לא אחר שמה"ת אין שום יום שמחוייבין לקרות בתורה בלבור, וא"כ ע"כ דהדין כך לשיטת הירושלמי דאיתא שיהא אם קורין בתורה בלבור מחוייבין לברך מה"ת ולפי"ז טבל לומר דהו הא"מ דביום קרה"ת שמברכין בס"ת לתשומה על פי דין ויולאין בברכה זו אף על הס"ת הנמי ומשו"ה מוסר להוליא ולקרות בס"ת לקראת חתן לפי המנהג המובא במג"א אבל להוליא ולקרות בס"ת ביום שאין בו קרה"ת ודאי אסור דהאיך נעביד אם לקרות בלא ברכה יש לנו לחוש לדעת הירושלמי דקריאה בלבור לריך לברך מה"ת ולקרות בברכה ביום שלא תקנו חז"ל הרי היא ברכה לבטלה, וה"ה להוליא ס"ת ולקרות אף ביום קריאת התורה אך לא בעת הקריאה כמו לאחר התפלה או בערב יש גם כן איסור בדבר, מפני הטעם שהסברנו לעיל, ובאמת לא ידעתי מה ראה

הלים המתחרה לעשות מעשה כזה שלא נודע מקורו, ואם אינו קביל קניא מהגכון שיבאר איזה מקור ואם אין לו מקור נכון אינו אלא שמות וגסות רוח להתהלך בגדולות המפליאות לב ההמון. דרך כלל לע"ע שלא ידעתי איזה מקור לדברים אלו, נדק מע"כ כ"י שמיתה בזה, ולא יחוש למאן דמצער ליה, חרפתו אל תיקו תשוב, וכבוד לאיש שבא מריב ט'. וה' יזכנו שיהיו כל בניך למודי ה' ורב שלום בניך. דברי הטמוס בעבודה:

נפתלי צבי יהודא ברלין.

סימן יז

לאנשי עדת יעליסאוועטנראד יע"א.

בענין תפלות שבני אשכנז מתנודדים בארלות האלו שע"פ רובם מתפללים בנוסח ספרד ואף שבבתי כנסיות מתפללים קרוב לאשכנז, מ"מ אנו שמתפללים בביהמ"ד של ספרדים איך להתנהג עם נוסח התפלה, וגם על דבר הקדושות אם מוחרים לענות כמנהג ספרד או שנלך גם הקדושות לענות כמנהג אשכנז:

א) גרסינן ביבמות (דף י"ג) תנן התם מגילה נקראת בי"א וביי"ב וכו' א"ל ר"ל לר' יוחנן איקרי כאן לא תתנודדו לא תעשון אגודות אגודות [פירש"י דגראה כמוהגין שתי תורות כשקורין בני כפרים את המגילה ביום כניסה ועיירות גדולות בי"ד ומוקפות חומה בט"ו] א"ל עד כאן לא שנית מקום שנהגו לעשות מלאכה כו' א"ל אמינא לך אגא איסורא [פירש"י דאסרי להו רבנן לבני אדריבר דאי בטו למקרי בחמיסר לא מצו וכן בני חמשה עשר בארבעה עשר ודמי לשתי תורות עכ"ל, ולא זכר רבינו רש"י הקושיא מבני כפרים בבתחלה דכיון דאמר דלא מקשה אלא מאיסורא שוב לא קשה מכפרים שהרי אי בעי מצי למקרי בי"ד ואינו אלא כמנהגא, וכ"כ בחי' הרשב"א בסוף סוגיא זו, וכ"ה בירושלמי פסחים כאשר יבואר, אבל התוס' והרא"ש לא מפרשי הכי כאשר יבואר באות ו'] ואת אמרת מנהגא, [דהתם לכ"ע שרי מיהא באתרא דאתמור לא ישנה את דרכו מפני המחלוקת זהו פירש"י, ואין כונת רש"י דמי שהוא ממקום שממירין אסור לשנות מפני המחלוקת, שהרי אסור לשנות דרכו משום דכתיב אל תטוש תורת אמך, אלא ר"ל לא ישנה אדם הבא לשם ממקום שמקילין וכ"ה בפסחים דף נא] ופריך והתם איסורא ליכא והתנן הלילה ב"ש אוסרין וב"ה מתירין, [ופרש"י ואיכא דעבדי כב"ש, ואיכא דעבדי כב"ה, ואיכא אגודות ולכאורה שפת יתר היא ברש"י דהרי קושית הגמ' כמשמעו שבא לחזק קושית הראשונה שהרי להאי תנא איסורא נמי איכא ומכ"מ איכא חילוק מקומות ולמה לא מקשה ר"ל להאי מתניתין, אבל באמת כוון רש"י לזה, דלהאי תנא דתנא איסורא זהו דברי חכמים דפליגי אר"מ דתני מנהגא בפסחים (דף נ"ה) והם הנו במתניתין שם ביהודה עושין וגליל אין עושין, ובשתי מדינות פשיטא גם לרשב"ל לא שייך אזהרה דאגודות ורשב"ל לא מקשה אלא משינוי דעיירות במדינה א', מש"ה הוסיף רש"י בלשונו ואיכא דעבדי כו' דהכונה דגם במדינה א' נחלקו העיירות בלילה אם הדין כמו ביום אם לא, ואף בגליל דשם אסור לעשות בע"פ ושם נופא איכא חילוק עיירות לענין לילה] א"ל התם הרואה אומר מלאכה הוא דלית ליה, [ולא דמי לשתי תורות דהרואה זה שאינו עושה מלאכה אומר שאין לו מה לעשות. רש"י] והא ב"ש מתירין הלרות לאחין וב"ה אוסרין מי סברת עשו ב"ש כדבריהם לא עשו ב"ש כדבריהם כו', ומ"ד עשו איקרי כאן ל"ת אמר אביי כי אמרינן ל"ת כגון שני ב"ד בעיר א' הללו מורין כדברי ב"ש והללו מורין כדברי ב"ה, אבל שני ב"ד בשתי עיירות ליתן לן בה א"ל רבא והא ב"ש וב"ה כשני ב"ד בעיר א' דמי, אלא אמר רבא כי אמרינן ל"ת כגון ב"ד א' בעיר אחת פלג מורין כדברי ב"ש ופלג מורין כדברי ב"ה, אבל שני ב"ד בעיר א' ליתן לן בה. היוצא מסוגיא זו דאזהרה דל"ת לא שייך לאשש מחלוקת, אלא רחמנא בעי דלא להוי בשתי תורות, שהרי רשב"ל מקשה ממגילה והתם ליכא מחלוקת דלא שייך כלל דהכי הוא הדין דבפרים מקדימין בב"מ וכן עיירות ומוקפות חומה, ואו מאי משני ר"ל התם הרואה אומר מלאכה הוא דלית ליה הא מב"מ יהיה מחלוקת מהנהגים איסור שיראו אחריה עושין אלא סוגיא דשמעתין דלא שייך אזהרה זו לעשם מחלוקת, אלא דחיישינן לשתי תורות, ולכאורה גם להמסקנא בדעת רבא דקיי"ל כוותיה, הנה עיקר אזהרה זו אינו אלא במקום איסורא אפי' באופן דלא הוי תשש מחלוקת, ולהיפך במנהגא אפי' איכא תשש מחלוקת ליכא אזהרה דלא תתנודדו:

ב) וביר'שלמי פ' מש"כ בפסחים איתא שאל רשב"ל את ר' יוחנן ואינו אסור משום לא תתנודדו פירוש הא דתנן מקום שנהגו כו' הא איכא ל"ת א"ל בשעה שאנו עושין כב"ש ואנו עושין כב"ה פי' דוקא בהוראה של ד"ת יש אזהרה דל"ת דהוי כשתי תורות משא"כ במנהגא והירושלמי לעצמיה ביבמות (פ"א) דאיתא שם ר' הילא בשם ר' יוחנן אנו ואנו כהלכה עשו פי' לא עשו ב"ש כדבריהם אלא הסכימו למעשה כהלכה ושם אי' עוד רב ושמואל חד אמר אנו ואנו עשו כהלכה, וחד אמר אנו ואנו עשו כהלכתן פי' כל כת עשו כדעת עצמן [הרי דלהירושלמי ס"ל לר"י לא עשו בית שמאי כדבריהם. וה"ב ס"ל דבאיסורא כה"ג יש מקום לא תתנודדו אפילו בשתי עיירות וכרשב"ל בש"ס דילן] אמר לי' הרי רחש הנה ויוס הכפורים ביהודה נהגו כר' עקיבא ובגליל נהגו כריב"ג (פי' שנחלקו ר' עקיבא וריב"ג בסדר מלכיות וקדושת השם בר"ה ויוה"כ ונהגו ביהודה כר"ע ובגליל כריב"ג הרי הוי שתי תורות בישראל וס"ל דאפילו בשתי מדינות אסור) א"ל שנית היא שאם עבר ועשה ביהודה כגליל ובגליל ביהודה יצא פי' וא"כ לא הוי כשתי תורות, ומקשה עוד והרי פורים אנו קורין בי"ד ואנו קורין בט"ו פי' וא"כ הרי שתי תורות לעיכובא, ומש"ה לא מקשה מבני כפרים דקורין בי"א וביי"ב כו' דהתם אינו לעיכובא דאי בעי הוי קרי בי"ד אבל משינוי דעיירות וכרכים שפיר מקשה, א"ל מי שסידר את המשנה סמכה למקרא משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר פי' דכל הקושיא אינו אלא אי נימא דחכמים תיקנו אבל אי כך דמזה במקרא הוי גזירת הכתוב והא דלא משני דנפי' כתיב על כן היהודים הפרזים וגו' היינו משום דלא מוכח דכרכים אסורים למיקרי בי"ד וקושית הגמרא במגילה (דף ב) אימא אי בעי באדריבר אי בעי בחמיסר ואי הוי כך לא הוי שתי תורות כמו יהודה וגליל לענין מלכיות כלעיל, והשתא דתקנו חכמים דכרכים אי בעי באדריבר לא יצאו י"ח הוין שתי תורות, מיהא גמרא דילן ס"ל במגילה שם מדכתיב בזמניהם דרשינן זמנו של זה לא זמנו של זה וכן הביא הגמרא ביבמות ג"כ הך קרא שם (דף יד:) אבל הירושלמי לא ס"ל דרשא דבזמניהם אלא לזמנים הרבה תקנו להם כדמשמע בירושלמי מגלה שם מש"ה יליף הך דרשא מקרא דמשפחה ומשפחה מדינה ומדינה וגו':

וראיתי בפני משה שפי' קושית הירושלמי באמת מבני כפרים ודחיקא ליה לפרש כן מפני הך קושיא דלמה לא הביא הירושלמי הקרא דעל כן היהודים הפרזים וגו' לכך מפרש הקושיא מבני כפרים דכפרים ליכא בקרא דעל כן וכו' דשם לא כתיבי רק י"ד וט"ו, ובאמת במה"כ שגה חדא דבירושלמי מפורש דעיקר הקושיא הוא מהא דקורין בי"ד וט"ו ח"ל הירושלמי והרי פורים אנו קורין בי"ד וכו' ומו הא בני כפרים לא משמע מהך מעיר ועיר ג"כ ומה הועיל בדחוקים, אלא העיקר כמשמעו דמבני כפרים לא מקשה כלל מטעם שכתבתי ולא מקשה אלא מעיירות וכרכים:

הן אמת דבירושלמי מגילה פ"א משמע דדרשה דמשפחה ומשפחה וכו' קאי גם על בני כפרים דאיתא שם ר' יוסטא בר שונם בני קומי ר' מנא ולא עזרא תקן שיהיו קורין בשני ובחמישי, ומרדכי ואסתר מתקנים מה שעזרא עתיד לתקן פי' היאך אפשר לומר שמו"א תיקנו שבני כפרים מקדימין ליום הכניסה דאז הוי קה"ת, והרי עזרא שהיה אחריהם תיקן קה"ת בשני וכחמישי א"ל מי שסידר את המשנה סמכה למקרא משפחה ומשפחה וגו' פי' לא שמרדכי ואסתר תיקנו הא דבני כפרים אלא חכמים שאחריהם סמכו מהאי קרא דאפשר לחלק זמנים בין משפחות ומדינות ועיירות, והא דלא יישב משום דכתיב בזמניהם זמנים הרבה תקנו להם כדאיתא בירושלמי ריש מגילה הא לא קשיא דהתם אינו מוכח חילוק מקומות,

הס, שלין לשמות אלא במה שמקנו מכמיס, כמו שכתוב סימן רפ״ח, עכ״ל. והש״ך כתב ח״ל, ברוקא משמע שמנהג קדמונים לכרוע ולהשתחות בברכת התורה, ולא כאומן שלין טהגין, וכן כתב (מ״ע) [מטה משה] סימן רנ״ו, עכ״ל. והוא ברוקא סימן ש״ט. והטעם, שלין כוונתינו לשמות אלא בברכה אלא לכבוד התורה, וכן משמע בלבוש [סוף] סימן ק״ן: ז גולל ומברך. דמאמר שלריך לגוללה בין גברא לגברא, גוללה קודם הברכה: ח שמאלו. דהוא ימין הקב״ה, כמו שכתבתי סימן קכ״ג [פ״ק ג]: ט נהגו לכסות. אע״פ שמן הדין להיות מגוללת, מכל מקום נהגו להיות פתוחה ומכסין בסודר קודם הברכה אחרונה, כמו שכתבתי סעיף ד׳ [פ״ק ז]: י בלחש טועה. שלין לומרו כי אם בעשרה, והאומרם בלחש אינו מועיל דהוי יחיד (ב״י ד״ה כתב רבינו, בשם מהר״י אבוהב). וא״כ הוא הדין לקדיש וברכו: יא צריך לחזור. ומכל מקום יקרא פסוק אחד בעמים, כגון יברכך (לבוש סעיף ח). וכתב (עולת) [הב״ח] [ד״ה וכתב] דאם לא רצו להמתין לו עד שיקרא פסוק אחד לא יעלה כלל ויקרא אחר במקומו, דלא עדיף מדבי עקיבא [שמות רבה פרשה מ, ג; מנחומא יתרו פרשה טו] שלא רצה לעלות עד שלא החזיר הפרשה, כמו שכתב [הטור] רים סימן זה, עכ״ל. וה״ה דבר שאין לו מליאות, דבקל יכול לומר אברך יברכך דרך הלוכו: יב אשר בחר. אבל צריך לומר אח״כ אשר קדשנו במלותיו וצונו לעסוק בדברי תורה והערב נא (ב״ח ד״ה ואם, בשם רש״ל [הגהות הטור]), מה שאין כן בתפלה רבה דפטור לגמרי. יעבוד התורה בשעה שאומר ונתן לנו את תורתו, וכן כשיאמר ונתן לנו תורת אמת (מטה משה סימן תתרד). יאמר ומי העולם, בטור ובשבלי הלקט [סימן מא] הגיהו ומי עולם, וכן נוהגין: יג צריך לאחוז. בטוטות [ספר הטוטות מז, ב] כתב שקודם הברכה יאחוז בשתי העמודים [יא], ובשעת הברכה יסיר ידו השמאלית להגביה הימין.

(ו) נהגו לכסות בו. פירוש, והיא פתוחה. וכתב על זה רמ״א שמדיעות אלו נהגו שהיא מגוללת כו׳, פירוש, ואין צריך כיסוי בסודר. ואומן הנוהגים לגללה בין גברא לגברא ואח״כ מניחין עליה כיסוי, הוא טרחא יתירה, ואין לעשות טרחא, דהא משום טרחא מולק ר׳ יהודה על ר׳ מאיר [מגילה לג, ב]. אבל מה שנהגו לכסות בשעה שאומר הש״ץ קדיש, הוא שפיר, דאז מסתלק מן הקריאה. ואף כשאומר מפטיר אחר ופותח, מכל מקום כיון שהמפטיר הוא קורא בתורה הוא רק מעשה בסוד התורה כדלקמן [סימן רפג סעיף ד], על כן מרגין שיש מילוק בין שאר קרואים להמפטיר הקורא, כן נראה לי: (ז) ותכף קראוהו כו׳. דבר זה כתוב בטור שאמרו הר׳ יחיאל נתפפק. וא״ל, נתפפקתי אם יש לו לברך אחר אחר בנו, אם נאמר שאין לחלק הוא״ל ותקנו ברכה זו על קריאתה בעבור יש לו לברך אע״פ שכבר ברך, או נאמר ודאי אחת מהן לבטלה, דהיאך יברך ברכה אחת פעמים בלי הפסק בעמיים בה אחר זה. שאלתי את פי אדוני אבי הרא״ש, ואמר לי שיש (לי) [לו*] לברך, כי לא אלקו חכמים, עכ״ל. משמע שאם יש הפסק בעמיים אין לו פסק, דודאי נתקנה בעבור על זה, ולא מהני ברכה שמברך על לימודו בימידות על מה שיקרא בעבור, אלא שאם לא הפסיק כלל בעמיים נתפסק אם היתה תקנת חכמים גם על זה. ודודאי היה יכול לעשות מידי ספק זה באם היה אומר פסוק אחד בעמיים דרך הלוכו לקרות, אלא שהיה מתפסק אם צריך לזה או די בכך בתה שיאמר פעם שנית הברכה בלי הפסק. ועל זה השיב הרא״ש דבאמת אין חילוק, ואין צריך שום הפסק בעמיים. והב״י [ד״ה ואם״ע] רצה לפשוט בעיא זו מדברי התוספות פרק בתרא דרשש דבשה [נ״ב, ב סוף ד״ה הא]. ולא דק, דשם מיירי בהפסיק בעמיים, וזה לא מתפקא להר״ר יחיאל כלל: (ח) ברכה אחרונה. עיין מה שכתבתי לעיל סימן מ״ז [פ״ק ה]: (מ) צריך לאחוז בספר תורה בשעת ברכה. בטור כתב ח״ל, וסמך למנהג זה (אהיה) [מהיה*] דקוראה [מא, ב] כך היה מנהגם של אנשי ירושלים, אלא יולא מפתח בימו לולא בידו כו׳ עד היה קורא בתורה ובוטא כפיו ומניחו על גבי קרקע, אלמא שלריך ליטול הספר בידו בשעת הקריאה, עכ״ל. וא״כ למה כתב

ערך לחם למהריק״ש

קלט סעיף ו בפוף [ולברך]. יש לומרים שהוא טוב להפוך פניו לצד אחר כשמברך שלא יאמרו ברכת בטורה ובמלבו אין מי שמוטש לבד כי כל הכל יודעים שאין ברכות בטוטות בטורה: סעיף ז בפוף [בדי לבלול עצמו]. מי שלא שמע ברכות מפי הבולה כי אם הענייה בדוך ה׳ המבורך שהוא אמן בדבר הראשון פימן קנ״ם:

באר היטב

סימן ח הרי דרבנן, הגא״א): (ו) ומברך. ותהא סמוכה עד דאמי גברא ויפסקנה לעזרן קריאתו, רש״ל, מ״א [פ״ק ז], ט״ז [פ״ק ה], עולת תמיד [פ״ק ז]: (ז) פניו. וט״ז [פ״ק ד] כתב דהסיבה פניו אין נכון, דמרלה עצמו כאלו אינו מבדך על מה שיקרא רק על מידי אחרינא, דהא מרלה עצמו כאלו מסלק [פניו] ממנו. וכן כתב הב״ח הגון שיהא פתוח בשעת ברכה לגמרי ולא יהפוך פניו כלל, דכך היא דעת הפוסקים והגאונים המפורסמים, וכן אני טהג, ע״כ. והכוונים בברכת התורה טועים הם, שאין לשמות אלא במה שמקנו מז״ל, ל״ח [דברי ממודות]. והש״ך בשם ברוקא כתב מנהג קדמונים לכרוע ולהשתחות בברכת התורה לבבוד התורה, ולא כאומן שאין טהגין, וכן כתב (מ״ע) [מטה משה], [מ״ש סי״ק ו]: (ח) מגוללת. ומכל מקום יקרא פסוק אחד בעמיים, כגון יברכך (לבוש סעיף ח). ומומן הטהגים לגללה בין גברא לגברא ואח״כ מניחין עליה כיסוי, הוא טרחא יתירה, דאז מסתלק מן שטהגין לכסותה בשעה שאומר הש״ץ קדיש הוא שפיר, דאז מסתלק מן הקריאה, ע״ז [פ״ק ו]: (ט) ולברך. ומכל מקום יקרא פסוק אחד בעמיים, כגון יברכך, לבוש, מ״ש [פ״ק ח] (ע״ז) ופרי חדש [סוף ח]: (י) בנו. אבל צריך לומר אח״כ אשר קדשנו במלותיו וצונו לעסוק בדברי תורה והערב נא, מה שאין כן בתפלה רבה דפטור לגמרי, ב״ח בשם רש״ל, מ״ש [פ״ק יב]. יעבוד התורה בשעה שאומר ונתן לנו את תורתו, וכן כשיאמר (ונתן) אשר נתן לנו תורת אמת, מטה משה. יאמר ומי עולם ולא העולם, מ״ש [שם]: (יא) לנו. מטה בראשונה ואמר אשר נתן ונעבוד בו ומיים אשר בחר בנו, כאשר שבא דף נ״ח, [מ״ש פ״ק ה; עטרת זקנים פ״ק ג], כתבת הגדולה [הגה״ט], ע״ש: (יב) לאחוז. בטוטות כתב שקודם הברכה יאחוז בב׳ העמודים, ובשעת הברכה יסיר ידו השמאלית, להגביה הימין. ובכתבים כתב בשעת הברכה יאחוז בשתי ידיו מרישות הבורה ע״י מפה, ואחר הברכה יסלק השמאל, [מ״ש פ״ק יג].

ס. [נ״י ד״ה המרדכי, ע״פ] מרדכי שם [סוף רמז תתלא]:

י. עוור [ומהרי״ם תפילה יב, ה] והגהות מיימוניות בפרק י״ב מהלכות תפילה [פות ג, מהרי״ל אוהב בשם רבינו יונה, פרנסות מיים הלכות שני ומעשי סימן יז, כל ט רים סימן כ]:

כ. רבי יונה [ומגן מהרי״ל אוהב] [בו]:

ל. רבי יונה [ברכות ט, ב ד״ה מכיון] והרא״ש בפרק ז׳ דברכות [סימן כו] בשם ר׳ יהודה ברצלוני ורבי אעדיה [בשדולו עמוד שנט]:

מ. עוור בשם הרא״ש ומגיד [עשין] בסימן י״ט (ומוקפפת) [ומוקפת] בשלחי רלפ השנה [נ״ב, ב סוף ד״ה הא, ע״פ כ״י ד״ה ואע״פ]:

נ. עוור:

ס. עוור:

ס״. המנהיג הלכות שבת סימן רה, מרדכי סוכה רמז תשם, רא״ה סוכה סימן תרפט, ברכות מיים הלכות שני ומעשי סימן יט, ירושלמי [בו] מוגה בברכות מיים שם:

ציונים לרמ״א

ו) כל בו [רים סימן כ]: ז*) דרכי משה אות ג ד״ה ופותח: ט) טור [בה]: ט) ב״י [ד״ה כתב רבינו] בשם הרבינו יונה [מוגה מהרי״ל אוהב] וארחות חיים [הלכות שני ומעשי סימן יז] וכל בו [רים סימן כ]:

הגהות והערות

בג) עיין דמשק אליעזר, דמסיים דהכי נמי בברכת המזון, עד מיבא מחר ואומר ברך, מקומו בסוף הס״ק. דהייט, עלמא מן הכלל דהכי נמי בברכת המזון וכו׳, וכן מוכח בגיטין הגר״א סימן מז ס״ק ג:

בד) תוקן ע״פ אליה רבה ס״ק י, מוקפת שבת, פמ״ג. דבלשון ליפא. ובעגנס קוביה המ״ל, עיין אליה רבה שם וכף המיים ס״ק מו:

הגהות הסמ״ע

סעיף ד. שלא יהא נראה כמברך מן התורה. פירוש, שלא יאמרו ברכות כתובות בתורה.

סעיף ו. לא יענה עמו אלא שנים אמן על דברי החזן. צ״ע ממה שכתב לעיל [סימן קכד סעיף יא] בהג״ה. ואפשר ... שמע החזן עו... וע״ל בסי׳ ...

סעיף ם. כבר נפסר מלברך אשר בחר בנו. אבל ברכת לעסוק בדברי תורה צריך לברך (ופטר) [ולא דמי ממש למי שנפסר] באהבה רבה שאז א״צ לברך כלום, וכ״כ מ״ו ז״ל ש״ל [בהגהות הטור].

כ"ג), אינו אלא לקרוני מילתא דרב, אבל לדינא יש דנם רבא ס"ל דעל ספק לא מברכינן, דאין קיל דברכת המצות הוי רק מדרבנן, ומש"כ על ספק אינו מברך. ונזה ה"ש מה שפסקו כנאונים וכרי"ף ז"ל דעל ספק מצוה אינו מברך. אבל לדעת הרא"ש ז"ל פ"ו מה' סוכה שפסק דעל ספק מצוה חייב לברך משום דאין קיל ברבא ע"ש, כרי ס"ל דאביי ורבא אליבא דנפשיהו פליגי ומש"כ קי"ל כרבא, ומ"כ יש לדידי דקיל דבה"מ מה"ת בכירושלמי, חה שעמא דרבא דס"ל דעל הספק חייב לברך. וכא דאמרי' בברכות (ד' ט"ו) דברכה מדרבנן היא, כאם ר"מ ס"ל באביי אבל אין קי"ל כרבא לגבי אביי מש"כ קי"ל דברכת המצות הוי מה"ת, וכא דפסקינן בסוכה דבמיני אין מברכין על סוכה, היינו משום דאזלינן בתר רוב שנים דאין אלו משובר במ"ש לעיל, וע' הגנת הרא"ש ס"ג מהלכות סוכה ודוק.

והנה לפמ"ש דר' יוחנן ס"ל דברכת המצות מדרבנן הוי, מ"ה ליכא לתרוצי גירסת רש"י והרשב"ם ז"ל בפסחים (ד' ק"ב) כמ"ש לעילה, ומ"מ נ"ל לתרץ גירסתם ז"ל ע"פ מ"ש הרמב"ן ז"ל בלקוטיו לברכות (דף מ"ט) חי"ל, ר"מ סבר ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתי', פי' דר"מ מעיד לקרא תרי מילי אכילה ושתי', כיון דכתיב בקרא אחר ושורה דהיינו אכילה, וכתיב כי' נפן חית אמן דמשכחת לה בשתי אחדדיהו לכולהו בכלל ברכה הו', ושמעינן מינה לדברי ר"מ דברכה אחת מעין שלש דעל הנפן וה"ה לז' המינין הוא ד"מ הן דבכלל בה"מ הן הו', וכך אמר בעל הלכות, ובכמ"ז וכן ברכת שבעת המינין דחיובא דאורייתא מיהו מוזר ומברך הו' מה"ל. הנה מבואר מדבריו ז"ל דהא דברכת מעין ז' הוי מה"ת אינו אלא לר"מ אליבא דאביי דס"ל ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתי', א"ה ע"כ לדידי' הא דאין דאסיק הענין הייתו לאפלוגי בין ברכה לברכה לומר דלא דמי ברכות אחדדי, אבל ר' יוחנן בברכות אם דלא ס"ל כאביי אלא ס"ל דה"ע ס"ל ואכלת ושבעת אכילה שיש בה שביעה ממש וכזית וכדילה מדרבנן הוי וכמ"ש אמי' הרשב"א ז"ל בברכות שם ע"ש, א"ה לדידי' כיון דאין דאסיק הענין ליכא קרא לברכת ז' מינין ואינו אלא מדרבנן, אע"ה לר' יוחנן ברכת ז' מינין טעונין ברכה בהמקומן, כיון דאינו אלא מדרבנן כמ"ש לעיל, מוכח דר' יוחנן ס"ל גם בדברים שאינן טעונין ברכה לאחריהן בהמקומן, אמי שינוי מקום א"ל לברך, ומש"כ שפיר מקשה לר' יוחנן, מבברייתא דקתני דשינוי מקום צריך לברך. [ומ"מ מה שכתב הרמב"ן ז"ל וכך אמר בעל הלכות הוי, משמע דדעת בעל הלכות ז"ל הוא מטעמא דידה, ל"ע הכא דעת הב"ג ז"ל דכזית וכדילה הוא מדרבנן, ומ"ה ל"ל לדידי' הא דדכתיב ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתי' אסמכתא בעלמא היא, ומ"ה ל"ל דטעמא דבה"ג ז"ל דס"ל דברכת ז' מינין הוי מה"ת הוא מטעמא דהרמב"ן ז"ל, דהרמב"ן ז"ל נופי' אזיל לטעמי' דס"ל דכזית וכדילה הוא מה"ת כמ"ש במלחמות פ"ג דברכות, אבל לדעת הב"ג ל"ל הכי כמ"ש, ומ"ה ל"ל לטעמא דהב"ג משום קרא דלא אכפתי מלברך כמ"ש לעיל]. ולכאורה מהברייתא דמייתי בגמרא הני כוותי' דר"מ חברים אבי מסובין לשתות יין ועקרו רגליהן וחזרו מ"ל לברך, דמייתי מינה דאי' דדברים הטעונין ברכה בהמקומן מ"ל לברך, מ"ה יש דאי' מהברייתא דיין טעונין ברכה בהמקומן ותהוי חיובא למ"ד דכזית וכדילה מדרבנן דלדידי' יין מ"ל ברכה בהמקומן כמ"ש, אבל נ"ל דאינו מוכח מינה, די"ל דה"מ ר"ג הוא דס"ל בברכות (ד' מ"ד) דעל שבעת המינין מברך ד' ברכות ע"ש, ולדידי' ודאי טעונין ברכה בהמקומן, וע"ש (בדף ל"ח) הדה"ה ונתן, אבל לרבנן דס"ל דאין כפסיק הענין לחודהו מ"ל ברכה בהמקומן, ובזה יש לתרץ גירסת הרשב"ם ז"ל דעל ספק מצוה אינו מברך. אבל לדעת הרא"ש ז"ל פ"ו מה' סוכה שפסק דעל ספק מצוה חייב לברך. וכא דאמרי' בברכות (ד' ט"ו) דברכה מדרבנן היא, כאם ר"מ ס"ל באביי אבל אין קי"ל כרבא לגבי אביי מש"כ קי"ל דברכת המצות הוי מה"ת, וכא דפסקינן בסוכה דבמיני אין מברכין על סוכה, היינו משום דאזלינן בתר רוב שנים דאין אלו משובר במ"ש לעיל, וע' הגנת הרא"ש ס"ג מהלכות סוכה ודוק.

והנה לפמ"ש דר' יוחנן ס"ל דברכת המצות מדרבנן הוי, מ"ה ליכא לתרוצי גירסת רש"י והרשב"ם ז"ל בפסחים (ד' ק"ב) כמ"ש לעילה, ומ"מ נ"ל לתרץ גירסתם ז"ל ע"פ מ"ש הרמב"ן ז"ל בלקוטיו לברכות (דף מ"ט) חי"ל, ר"מ סבר ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתי', פי' דר"מ מעיד לקרא תרי מילי אכילה ושתי', כיון דכתיב בקרא אחר ושורה דהיינו אכילה, וכתיב כי' נפן חית אמן דמשכחת לה בשתי אחדדיהו לכולהו בכלל ברכה הו', ושמעינן מינה לדברי ר"מ דברכה אחת מעין שלש דעל הנפן וה"ה לז' המינין הוא ד"מ הן דבכלל בה"מ הן הו', וכך אמר בעל הלכות, ובכמ"ז וכן ברכת שבעת המינין דחיובא דאורייתא מיהו מוזר ומברך הו' מה"ל. הנה מבואר מדבריו ז"ל דהא דברכת מעין ז' הוי מה"ת אינו אלא לר"מ אליבא דאביי דס"ל ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתי', א"ה ע"כ לדידי' הא דאין דאסיק הענין הייתו לאפלוגי בין ברכה לברכה לומר דלא דמי ברכות אחדדי, אבל ר' יוחנן בברכות שם דלא ס"ל כאביי אלא ס"ל דה"ע ס"ל ואכלת ושבעת אכילה שיש בה שביעה ממש וכזית וכדילה מדרבנן הוי וכמ"ש אמי' הרשב"א ז"ל בברכות שם ע"ש, א"ה לדידי' הא דאין דאסיק הענין ליכא קרא לברכת ז' מינין ואינו אלא מדרבנן, אע"ה לר' יוחנן ברכת ז' מינין טעונין ברכה בהמקומן, כיון דאינו אלא מדרבנן כמ"ש לעיל, וכיון דר' יוחנן ס"ל גם בדברים שאינן טעונין ברכה לאחריהן בהמקומן, אמי שינוי מקום א"ל לברך, ומש"כ שפיר מקשה לר' יוחנן, מהברייתא דקתני דשינוי מקום צריך לברך. [ומ"מ מה שכתב הרמב"ן ז"ל וכך אמר בעל הלכות הוי, משמע דדעת בעל הלכות ז"ל הוא מטעמא דידה, ל"ע הכא דעת הב"ג ז"ל דכזית וכדילה הוא מדרבנן, ומ"ה ל"ל לדידי' הא דדכתיב ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתי' אסמכתא בעלמא היא, ומ"ה ל"ל דטעמא דבה"ג ז"ל דס"ל דברכת ז' מינין הוי מה"ת הוא מטעמא דהרמב"ן ז"ל, דהרמב"ן ז"ל נופי' אזיל לטעמי' דס"ל דכזית וכדילה הוא מה"ת כמ"ש במלחמות פ"ג דברכות, אבל לדעת הב"ג ל"ל הכי כמ"ש, ומ"ה ל"ל לטעמא דהב"ג משום קרא דלא אכפתי מלברך כמ"ש לעיל]. ולכאורה מהברייתא דמייתי בגמרא הני כוותי' דר"מ חברים אבי מסובין לשתות יין ועקרו רגליהן וחזרו מ"ל לברך, דמייתי מינה דאי' דדברים הטעונין ברכה בהמקומן מ"ל לברך, מ"ה יש דאי' מהברייתא דיין טעונין ברכה בהמקומן ותהוי חיובא למ"ד דכזית וכדילה מדרבנן דלדידי' יין מ"ל ברכה בהמקומן כמ"ש, אבל נ"ל דאינו מוכח מינה, די"ל דה"מ ר"ג הוא דס"ל בברכות (ד' מ"ד)

סימן ב.

תשובה לחכם אי בדין אם קורא בס"ת בצבור שלא בזמן החיוב של קב"ת אם צריך לברך ר"תחלה דסוף:

הנה ראיתי לכה"ר מי' בשו"ת [תשובות מה"ר] מי' כ"ד שמסיק בזה"ל, ובלתי ספק שמותר לקרות בה בכל עת חמן שבת ליום ס"ת אפי' ביחיד בלא ברכה תחלה וסוף, [אם צריך ברכה הפורה בבוקר], ומה"ש ברגים בלא ברכה תחלה וסוף עכ"ל.

ולפע"ד ק"ו פריכא הוא דאפי' ביחיד דעיקר מותר אבל לקרות בס"ת ברגים בלא ברכה אסור, ואפשר דאפי' איסור דאורייתא נמי איכא בזה לדעת הב"ש והמשכנות יעקב וכמו שנתבאר בס"ד.

דהנה המג"א בסי' קל"ט סק"ב כתב ח"ל, וכתב ב"ש (דף ל"ח) דברכה שלאחר הוי מדאורייתא ע"ש, וכ"ל דמ"מ אם צריך על התורה שחרית יוצא יש ובלבד נתקנה מעשה בעבד לבור במ"ש ס"ש ע"ל, ולכאורה נראה מה המג"א דגם הב"ש ס"ל הכי, אבל הטעיון הב"ש שם יראה דכתב שם לבדיה, דאפי' בדבר שחרית אפ"כ איב מה"ת לברך על קריאתה בלבד לבון, שמוכר קרא דכי אם אקרא דיוצ מינה [בברכות דף כ"ח] דבריה מהרי בלבור ע"ש, ויש לפי' לדבריו מהא אפי' בעיר פ' וזאת הברכה כלכה אדם מישראל שאינו לקרות בתורה אין מוכר לו לקרות עד שלא מברך תחלה ובסוף הקורא ומשה בשעה שזכה לקבל הפורה תחלה וברוך ואח"כ קרא. מזה נראה

כפה, אבל יין קונה ברכה בפ"ע ואינה נפטרת בברכת הפה, אבל הכא שכבר ברך ברכ"ה על התורה, לא שייך לומר שקונה ברכה בפ"ע לברך אותה ברכה גופה פעם שני, כאלף ל"ל לדידי' דברכה שעל הקה"ת לאו משום ח"ם היא, אלא תקנה חכמים משום כבוד התורה כמ"ש רבי שמואל ז"ל והטוש"ע סי' קל"ט בה"ל, ומי בטור סי' רע"ה וריש"ע שמקדם כמו בשאר פעמים כו', וברי"ף פ' ע"פ גבי ברכת הנסים כל אחד ואחד מלוה בפ"ע הוא ודברי הרמב"ן ז"ל בשלחנות שם וזוק.

ועכ"פ מדברי ר"ת ז"ל מבואר דלא ס"ל כר' הב"ש והמשכנ"י הנ"ל, דלדבריהם ז"ל לק"מ קושית ר"ת ז"ל, וגם ר"י בר"י ז"ל גמי ר"ל דלא ס"ל כדבריהם ז"ל כמ"ש, ע' רא"ש קידושין פ"א סי' מ"ט וזוק.

ודע דמתוך תשובת הרשב"א ז"ל שכותב בי"ז סי' מ"ז נראה דהטעם שמברכין על הק"ה בלבד שכבר ברך בה"ת, כ"ש משום דתקנת משה ומצוה היא, ומברכין על התקנות לפניה ולאחריה כמו שמברכין בכלל ומגילה ע"ב. [מיהו בכלל ומגילה לאחריה אינו כמנהג כדאי בסוכה (דף ל"ט) ובמגילה (דף ב"ה)], נב"כ בשבולכם סוף סדר שחרית של חול בשם תשובת הרשב"א ז"ל וז"ל, ואמ"ש שברך לאחר על קריאת ע' הקרבנות, ושכר סדר תמיד וחזר ואמר אהבה רבה ונשבר בך מבר"ה, ואינו רגיל לקרות בעצמו ולשנות פטור מלברך, אעפ"כ אם קרא בתורה בלומן זמנים מזומנים ולפי' לאחר חייב לברך עלי לתלות קריאת הפקנה, ואותה תקנה לא נתקנה אלא בקריאת ס"ת כו' עכ"ל.

ונראה דזכו טעמו של הרשב"ן ז"ל במשנה ומג"א סי' רפ"ב סק"א. [וכוונת הרשב"ן ח"ב סי' מ' בהגה שם מ"ש] דמכשיו דכולן מברכין אין להוסיף על ז' הקרואים אשום ברכה אח"ל, וכיון משום דס"ל כטעם הרשב"א ז"ל דמש"כ מברכין על הק"ה אע"פ שכבר ברך בה"ת כיון מפני התקנה, וא"כ אם עושים דלוכא תקנה אזה הוי ברכה לבטלה כיון שכבר ברך בה"ת, ומ"ש ברכה אח"ל ר"ל ברכה לבטלה, וכדאיתא בברכות (ד' ל"ג) כל המברך ברכה אח"ל שוכר בל"ת דפירושו ברכה לבטלה. [ודלא כמו שכתבתי בספר אחד שבעתיק לשון הרשב"ן ז"ל דכוי כגורם ברכה אסורה לריכה, ומתוך זה הקשה מלי' כמה קושיות, אבל באמת טעמא דהרשב"ן ז"ל משום דהוי ברכה לבטלה כמ"ש].

ולפ"ז ח"ש נמי ד' ר"י בר"י הנ"ל דס"ל דהתקנה דקה"ת בלבד הוי משום ח"ם, ונשים פטורות, אע"פ מברכין, ומ"מ דאע"פ שכן פטורות מ"מ יכולין לברך, וקושית ר"ת ז"ל לא קשה לדידי' דהטעם דמברכין על הק"ה בלבד הוי משום תקנה במ"ש הרשב"א ז"ל.

אמנם דאיתי בס' המכריע סי' מ' שכתב ח"ל, ודאיתי שכתב ר"ת אזק"ל נשים מותרות לברך על כל מ"ע שהז"ג הו', ומהא דאמרינן בכל שולין למנין שבעה אפי' עבד אפי' אשה אין גבינה דאי לאחיר נשים בשאר ברכות, דהא הק"ה דאלמרי ומלאמרי לאו משום מצוה ח"ם הוא, שאפי' ביוך ברכת הערב גם אי נהגהנה רבה מחר ומברך לפניה [ל"ל לאמנם] בתורה אלא ארבעה אשה ושבעה הו' אה"ל. הרי דס"ל נמי בטעם הרשב"א ז"ל, ואע"פ כתב דאין נראה מזה לדעת של ר"ת ז"ל, ונראה דס"ל דנשים חייבות לשמוע הק"ה, אלא הוי כמו ח"ם וכמ"ש הגר"א סי' הפ"ב סק"ו בשם מ"ש מ"ש, ומש"ה ליכא דאי חייב, אבל

ר"י בר"י ז"ל ס"ל דנשים פטורות מקה"ת בזמן שפטורות מח"ת, מש"ה שפיר הניח דאי אחר שאמ"ש שפטורות מברכות, וע' במג"א שם וזוק. אמנם קשה מאי הניח דאי מנה"ת לשאר מלות, הא נמי בה"ת ליכא ולנו מש"ה מברכות, אבל שאר ברכה המצות דאיכא אנשי כל דאין מברכות דהא לא מתקנו ולזה.

ועתה נבא לבאיר שבתחלה, כתב לדי' בב"ח והמשכנ"ה יעקב הנ"ל דס"ל דהא דנכ"ח מכ"ח הוי בלבד אינו אבל אבל ביחידות לא הוי חיוב, מ"ב לאסור לקרות בלבד בתורה בלא ברכה מה"ת, דאם שייך בבקר ביחידות אינו פוטר הק"ה בלבד כמו שמבואר בס"ד, ואפי' לפמ"ש דכל הראשונים ז"ל הולקים מ"ז, מ"מ לפמ"ש בהה"ש סי' קל"ט ס"ח אפי' שיך בה"ת לעלמו הי' דמשום כבוד התורה נתקנה בשקולה בלבד מ"ש, והיינו דאם לא יברך בשקולה בתורה בלבד אין זה כבוד לתורה, מ"מ לאסור לקרות בתורה בלא ברכה בלא ברכה דאין זה כבוד התורה, ומ"ש כמג"א שם דבלבד נתקנה מפני כבוד בלבד הק"ה, כולא תיתה דבה"ת אי' דהוא משום כבוד התורה, ולא משום כבוד בלבד, וכ"כ הב"ש שם, ולי' דוקא ברכה אחרונה תקון רבנן וגם זו לא משום כבוד לבד אין מ"ן אלא מפני כבוד התורה כמו שתקנו לשמיע בנים שבבית לאחרי מכ"ל בכ"ש שם.

מיהו לפמ"ש הרשב"ן ז"ל הנ"ל, דקבל הבא דמברך על הקה"ת בלבד משום בכבוד בהיו משום דמברכין על התקנות, לדידי' מותר לקרות בלבד בלא ברכה, דדוקא כיון דחייב לקרות משום תקנה חייב לברך, אבל כיון שאינו חייב לקרות אינו לברך.

אבל אנו אין לנו אלא ד' הנשים בבל, ולדידי' אסור לקרות בלבד בה"ת בלא ברכה משום כבוד התורה כמ"ש, וגם דאפי' ד' הרשב"א ז"ל הנ"ל אינו אלא הוספה על ז' הקרואים דכתן דיכא תקנה אלא בלבד כמ"ש לעיל, ואם כן נהגינן להוסיף, אז"ל לא הקל בטעמא דהרשב"א ז"ל, ולטעמא דהש"ם כ"ל דהוא משום שמיעת הקהל ברכה לעלמה, אבל כיון דאינו חייב לקרות אינו קובע ברכה לעלמה, ולכאורה יש מקום לומר דמשום בטוח"ע כ"ל דמשום כבוד התורה נתקנה בשקולה בלבד, דוקא ג"כ לטעמא דהש"ם כ"ל ודאי דמשום כבוד התורה קובעת ברכה לעלמה, אבל הכא דאינו חייב לקרות אינו קובע ברכה לעלמה, ולכאורה יש מקום לומר דמשום בטוח"ע כ"ל דמשום כבוד התורה נתקנה בשקולה בלבד, דוקא ג"כ לטעמא דהש"ם כ"ל ודאי דמשום כבוד התורה קובעת ברכה לעלמה, אבל הכא דאינו חייב לקרות אינו קובע ברכה לעלמה, ומי מגילה (דף ב"ג), אלא אסור לקרות בלבד בלא ברכה, משום דאין זה כבוד התורה לקרות בלבד בלא ברכה, דלטעם זה אמאי בלא שיעור בן כשחייב לקרות מו אינו מחויב לקרות, דמ"מ אין זה כבוד התורה, וגם דיש לחתה בדי הנשים והעבדים יעקב הנ"ל, דגם איסור דאורייתא הוא בשקולה בלבד בלא ברכה, אפילו אם בברשותן בהם התורה בלבד, וכבר כתבנו דמהמ"ר מ' אמאי כבבה הם רפי' לדבריהם ז"ל.

ולפ"ז מה שנהגו הספרים בשם סיום הספר לקרות הסיום בלבד בלא ברכה לא יפה בס שעשים, וע' מג"א סי' קל"ז סק"ב וזוק.

עזיבת התורה וביטול המצוות, שתחילתו היא נפילה ממעלת קיום המצוות "ב[illegible]
[illegible] בבר מתגבר חיצה"ר ויורדים מטה ומטה, וזהו מה שנאמר "תחת אשר לא [illegible]
ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב", והיינו דעי"ז באו כל הצרות האלו והירידה מ[illegible]
עזיבת התורה והמצוות.

ועפי"ז יש לבאר הענין, כי לאחר ר"ה ויוה"כ שעשו תשובה ונתכפרו עונותיהם
ישראל, וטהרו מטומאתם וכמו שנאמר (ויקרא ט"ז ל') "כי ביום בזה יכפר עליכם מכל [illegible]
לפני ה' תטהרו", מעתה מן הראוי ללמוד לקח מן העבר ולתקן מכאן ולהבא [illegible]
הדברים, שלא יבואו לידי עבירה עוד, ולכן המצוה הראשונה לאחר יוה"כ הוא ענין [illegible]
הסוכות, שכל כולו וענינו היא שמחת המצוה, וכמש"כ הרמב"ם (שם) שאף שמצוה [illegible]
בכל המועדות, הרי חג הסוכות הוא זמן שמחה יתירה והיה זאת במקדש שנאמר [illegible]
לפני ה' אלקיכם וגו', ושמחה זו מביאה לידי דביקות בהשי"ת ואהבתו.

ודבר זה הוא סגולה נפלאה להמנע מחטא, ולפי המבואר בספרים הקדושים הרי גם [illegible]
זה הוא עיכוב גמר החתימה, ואף שכבר נתכפרו העונות ביוה"כ, הרי נאמר בזה [illegible]
יתברך תוספת תנאי כי הגמר המוחלט יהיה בהושענא רבה לאחר שיתקיים גם ענין [illegible]
התדבקות בהשי"ת מתוך שמחה של מצוה ואהבתו כנ"ל, והוא אות ובחינה לקיום [illegible]
ותשובתו, וכן גם זוכים בזה הרשעים שלכאורה הרי כבר נחתם דינם ביוה"כ, אבל [illegible]
שנתעכב גמר החתימה, עדיין בידם לעשות תשובה וישתנה דינם, וכמבואר בסנהדרין [illegible]
ע"ב) ענין זה של אישתני דינא, והכא עדיף דע"י התשובה הרי הוא כשינוי הגוף, אבל לאחר
הושענא רבה שכבר נגמר דינו לגמרי הרי הוא גברא קטילא כדאיתא בגמ' (שם) ושוב אין
תשובתו מועלת. ויש להוסיף נופך בזה דברי הרמב"ן שכתב דבהושענא רבה אין צל לראש
והוא רמז לענין גברא קטילא, ודו"ק.

ויש להוסיף דברים ביתר ביאור, בסגולתה של שמחת המצוה וענינה קודם גמר הכפרה
בהושענא רבה, דהנה ימי אלול ור"ה, ועשרת ימי תשובה ויוה"כ, הרי עיקר העבודה היתה
בהם בעשיית תשובה לתקן החטאים עצמם ולהתכפר על כל העונות ולהטהר, אבל עדיין
היצר הרע קיים, וא"כ הסכנה עדיין מרובה מאד פן ישוב לכסלו, כי יצרו של אדם נ[illegible]
ומתגבר עליו, והתנאי לגמר החיתום ופתקא סבא הוא גם הכנעת היצר שהוא שורש החטאים
ובספר דעת חכמה ומוסר לאדוני מורי חמי זקני זצ"ל, כבר כתב בדברי הגמ' סוכה (נ"[illegible]
ע"ב) דאיתא שם ביסוד ענינה של שמחת בית השואבה ש"מי שלא ראה שמחת בית השואבה
לא ראה שמחה מימיו", וכל הסוגיא שם מיירי בעניני יצר הרע, יעוי"ש. ואמנם הן הן הדברים,
כי כל עיקר ענינה של שמחה של מצוה זו באה כדי להכניע ולעקור את יצר הרע. ולאחר
שכבר נעקרו ונמחקו החטאים, ראוי להמשיך במלחמת היצר להכניעו ולעקרו, והדרך
במלחמה זו הוא ע"י שמחת המצוה ודביקות בהשי"ת ובאהבתו, ועי"ז בטלה ממשלתו של
יצר הרע ואין לו שליטה על אוהבי ה' באמת, ולכן זאת היא ההכנה לקראת השלמת החיתום
ביום הושענא רבה.

הושענא רבה

בנתיבות ההלכה והמנהג

[illegible]עזר רוטר

[illegible]פסקי רבינו מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א

הושענא רבה

[illegible] על קריאת התורה בליל הושענא רבה מתוך ספר תורה

[illegible] **רב"צ ראקאוו זצוק"ל** מלונדון (ילקוט שיעורים מועדים ח"ב) עורר אודות המנהג שנהגו
[illegible]ור דברים בליל הושענא רבה בצבור מתוך ספר תורה. והלא שיטת הבאר שבע (בסוטה),
[illegible]ריאה בצבור בתורה גם אם אין הקריאה חיובית, מחויבין מן התורה לברך ברכת התורה.
[illegible]תורת רפאל להגאון ר' רפאל שפירא זצוק"ל (סי' ב') כתב תשובה ארוכה בזה ומסיק להלכה
[illegible]לקרות בתורה בצבור בלא ברכה, וכתב דמה שנהגו הסופרים בעת סיום התורה לקרות
[illegible]בלא ברכה לא יפה הם עושים, ועל מה סמכו העולם, עכ"ל.

הוראת רבינו מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א

[illegible] **מורה ובא רבינו מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א** לאסור לקרות בציבור בליל הושענא
[illegible]ספר דברים מתוך ספר תורה. וסיפר לי נכדו של רבינו הרה"ג ר' אברהם צבי ישראלזון
[illegible]א שהרבה שנים היה שומע בליל הושענא רבה סדר דברים בבית הכנסת מתוך ספר תורה.
[illegible]אחת רצה להפסיק - ובא לפני זקנו רבינו מרן שליט"א וביקש לעשות התרת נדרים לזה.
[illegible]לו רבינו שליט"א בזה"ל: "לא שמעתי מעולם שעל איסורים אפשר לעשות התרת נדרים".
[illegible]שלא ידע מכל הענין - אמר לו רבינו שליט"א את פסקו של ח"תורת רפאל" ושחוא ג"כ
[illegible] לאיסור. אח"כ כשפגש את בן דודו הרה"ג ר' שלמה קניבסקי שליט"א שהוא ג"כ נכדו
[illegible]בינו שליט"א שהיה קורא שנים רבות בבית הכנסת שבישיבת "תפארת ציון" בבני-ברק וביקש
[illegible]ישראל שוב את זקנו רבינו שליט"א אם להפסיק. והורה לו רבינו שליט"א מיד שיפסיק,
[illegible]ו הפסיק לקרוא.

[illegible]ודיבר ע"כ **גם אם אביו הגר"ח קניבסקי שליט"א** וג"כ אמר לו שהוא בעצמו קורא
[illegible]ר דברים מתוך התיקון לליל הושענא רבה ולא מתוך ספר תורה.

אמירת "ותערב" במוסף

[illegible] **נשאל רבינו מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א,** אם יש לומר "ותערב" בהושענא רבה, והשיב:
[illegible]דוע שלא לומר והרי זה יו"ט ואף שבחוה"מ אין אומרים מ"מ בהושענא רבה יש לומר. שוב שאל
[illegible]בינו ומה כתוב בלוח לארץ ישראל (מאת הגר"מ טוקצינסקי זצ"ל) ואמר השואל: בלוח אין כתוב לומר,

קודם תורם הלכת
מבקשי תורה
חדש אלול תשס"ט
בלון תתמ"ט

חיים שטערנבך
ראב"ד עה"ק ירושלים ת"ו

בענין מנהג מרן הדברי חיים ז"ל לקרוא משנה תורה בליל הושענא רבה מתוך ס"ת

מבוא והקדמה

קדושי תורה שי"ל בחודש אלול תשס"ט כתב הרב העורך בשער הקובץ "האם מותר לקרוא מתוך ס"ת בליל הושענא רבה". ובפנים מביא שהגאון רב"צ של מלונדון, עורר אודות המנהג שנהגו לקרות ספר דברים בליל הושע"ר מתוך ס"ת, והלא שיטת הבאר שבע (סוטה דף מא) דבכל קריאה בציבור בתורה קריאה חיובית מחויבין מן התורה לברך ברכת התורה. ובספר תורת רפאל שאל שפירא זצ"ל (סי' ב') כתב תשובה ארוכה בזה, ומסיק להלכה לאסור תורה בצבור בלא ברכה. וכן הורה עמוד ההוראה הגאון מוהרי"ש אלישיב לקרות בצבור ספר דברים בליל הושע"ר. וסיפר נכדו שהרבה שנים הי' משנה תורה מתוך ס"ת ושנה אחת רצה להפסיק ובא לפני זקינו הגאון זצ"ל לשות התרת נדרים, והשיב לו הגאון זצ"ל "לא שמעתי מעולם שעל איסורים לשות התרת נדרים".

כתבתי למערכת קובץ הנזכר, היתכן להעמיד שאלה האם מותר לקרוא מתוך ס"ת בליל הושע"ר, כאילו שיש שרוצים לחדש מנהג, והלא יסודתו בהררי קדש מנהג רבינו מרן הגה"ק הדברי חיים זי"ע כפי שקיבל מרבותיו הגדולים זי"ע אחריו גאוני ארץ קדושי עליון ורבבות אלפי ישראל, ולגופו של דבר, הנה הא האם קריאה בציבור מחייב ברכה"ת מן התורה דאם זה חיוב דאורייתא יש לחלק בין קריאת חובה לקריאת רשות. ואמנם דעת הבאר שבע וכ"כ הרבה דחיובו מה"ת, אבל המג"א (סי' קל"ט סק"ה) מביא דברי הבאר שבע וכתב, אם בירך על התורה שחרית יוצא י"ח ובצבור נתקנה משום כבוד הצבור ע"ש. הרי דהכריע המג"א כמשמעות ל' השו"ע דהוא רק תקנת חכמים ואין דאורייתא, וכן כתב המשנה ברורה (מ"ז סק"א) וברכת התורה בציבור לכו"ע הוא כבוד הציבור שהרי כבר בירך בשחרית [אחרונים], וכ"כ בבה"ל סי' קל"ט. ותינו המג"א והמ"ב הכריעו דלא כאחרונים הנ"ל.

הערה כבר הביא בס' נמוקי או"ח (סי' תרס"ט) ובליקוטי מהרי"ח (חודש ניסן). דלא דמש"כ בס' נמוקי או"ח דמהיכי תיתי דאסור לקרוא בצבור, הלא גם בס"ת ברבים וצ"ב דמנ"ל הא. וגם מש"כ בליקוטי מהרי"ח להוכיח מדברי שרים על קרה"ת שכתב כמה פעמים במקום ספק לקרות בס"ת בלא ברכה, דאי' דמיירי במקום שכבר בירכו מקודם, וא"כ יצא החיוב דאורייתא]. ש"ת מנחת יצחק (ח"ח סי' פו) שהשיב להגרב"צ ראקאוו ז"ל על הערה הנ"ל והנה הגה"ק ז"ל הנ"ל חוץ מגודל קדושתם היו גאוני עולם וכל רז לא

קובץ על ח"ת
שנה ו תוברת ג (י"ת) אדר תשע"ד

אניס להו בנגלה ובנסתר ומעשיהם מעשה רב להלכה למעשה. ובס׳ דברי יהושע ח״א האריך במנהג זה בכמה סימנים (ע״ח - פ״ח) וסיים ״דרמות רוחא נקיטי להו להרהר אחר רשכבה״ג גאון עוזינו קדוש ה׳ מרן הגה״ק מצאנז זצוק״ל ולא ידע שכל המהרהר אחריו כמהרהר אחרי השכינה הק׳ ית״ש ואם הוא זצ״ל נהג כן אין לך מנהג ותיקין יותר ממנו, ובמקום שכבר נהגו כמותו ח״ו לשנות מכפי מה שנהג זי״ע ועכ״ז״.

וברור שאין כוונת הגריש״א זצ״ל שהנוהגים כן אינם עושים כדין, אלא למי שאין לו מנהג מורה ובא שיש לחשוש לדעת האוסרים, ולכן אין צריך התרת נדרים, ובודאי לא בא לפקפק על אלו שנוהגים על פי רבותיהם הסוברים כמשמעות השו״ע והמג״א, ובודאי אין לסתום הדברים כאילו שאין דעה אחרת.

ובקובץ שי״ל בחודש תשרי תשע״ב התנצל על כך שלא הביא דעת המתירים, ותיקן זה בקובץ הנ״ל, והסכים שבודאי אין כוונת הגריש״א זצ״ל שזה לא כדין אלא דלדעתו יש להחמיר כהאוסרים. אלא שהעיר הרב העורך דמלבד שיטת הבאר שבע דבקריאה בציבור חייב מה״ת לברך, יש עוד ב׳ שיטות, דבשו״ע כ׳ שהחיוב הוא דרבנן משום כבוד התורה, ואילו המג״א כ׳ שהוא מדרבנן משום כבוד הציבור. וכ׳ בס׳ תורת רפאל דהנפק״מ לענין קריאת רשות דאם הטעם משום כבוד התורה אין לחלק, אבל אם משום כבוד הצבור מסתבר דרק בקריאת חובה יש חיוב לברך. והגם שבס׳ הנ״ל נקט דדעת המג״א היא משום כבוד הצבור וממילא פשוט דא״צ לברך בקריאת רשות וכמש״נ, אבל לא מסתבר שהמג״א חולק על השו״ע, ובפרט שמוכיח כדבריו מהשו״ע, וממילא ע״כ דגם כוונתו לכבוד התורה כשקוראים בציבור, וא״כ אין חילוק בין קריאת חובה לקריאת רשות.

ולפי״ז העיר על מש״כ דלדעת הסוברים דהוי דרבנן חייב לברך רק בקריאת חיוב, דאינו נכון, אלא דאפי׳ אם הוא דרבנן אבל כיון דהטעם הוא משום כבוד התורה אין לחלק בין קריאת חיוב לקריאת רשות וכמש״כ התורת רפאל. ועוד העיר דאפי׳ אי משום כבוד הצבור כפשטות ל׳ המג״א והמ״ב עדיין י״ל דגם בקריאת רשות צריך לברך משום כבוד הצבור.

ולענ״ד הדברים אינם נכונים, וברור שלדעת המג״א והמ״ב א״צ לברך רק בקריאת חובה, וכפי שאברר בס״ד. ומכיון שא׳ מהמטרות של הקובץ המיוחד ״עץ חיים״ היא לברר מנהגי ישראל ובפרט מנהגי מרן הדברי חיים זי״ע, לכן חשבתי לנכון להדפיס מה שעלה בידי בעז״ה, בקובץ זה הנקרא ע״ש של רבינו מרן הדברי חיים.

●●●

הן נתפשט המנהג בהרבה קהלות לקרוא משנה תורה בס״ת בליל הושענא רבה, ויסודתו בהררי קודש שכן נהג רבינו הדברי חיים זי״ע ומקובל שהמקור הוא מהרה״ק הרבי ר׳ מענדל מרימינוב זי״ע. וכמו כן נהגו בצאנז ועוד, לקרוא סדר הקרבנות בס״ת ביום י״ג מדות, וכבר מבואר כן בס׳ דרך פקודיך (הקדמה אות ט), וקרבנות הנשיאים בימי ניסן. אולם מנהג באבוב שאין קוראים קרבנות הנשיאים בס״ת, ורק משנה תורה בליל הושע״ר וקרבנות בי״ג מדות ואכמ״ל.

ואולם יש שפקפקו על המנהג שאין לקרוא בס״ת בציבור בלי ברכה, שמובא בנמוקי או״ח סי׳ תרס״ט וליקוטי מהרי״ח (חודש ניסן), וכמו שפסקו בשו״ת משיב דבר (ח״א סי׳ ט״ז) ובתורת אמת (סי׳ ב׳).

ראה ליישב מנהג רבותינו הק׳ שזה בנוי ומיוסד על השו״ע והפוסקים וכמו שיבואר בס״ד.

מקודם נביא סברת האוסרים ונימוקיהם בקצרה.

הנה, שי׳ הירושלמי דהחיוב ברכת התורה מדאורייתא הוא רק בקריאה בציבור, ומילא לא מהני מה שבירך בבוקר ביחיד, וקיי״ל כהירושלמי דאין ראי׳ הפורשת שהבבלי חולק, כ״כ בשו״ת משכנות יעקב וכן דעת הבאר שבע, ופשוט דאין נפק״מ בין קריאת חיוב לקריאת רשות כיון דאין קריאת חיוב אלא״ת חוץ מפרשת זכור.

וכתב המשיב דבר דאפי׳ אם נימא דהבבלי חולק ונקטי׳ כשי׳ רוב הראשונים דגם ברה״ת ביחיד דאורייתא, יש לחוש לשי׳ הירושלמי.

וכתב התורת רפאל דאמנם דדעת כל הראשונים דחיוב בה״ת הוא אפי׳ ביחיד וגם אין ראי׳ מד׳ הירושלמי אבל מבואר בשו״ע דצריך לברך משום כבוד התורה ובזה אין נפק״מ בין קריאת חובה לקריאת רשות, דאפי׳ אם נימא דאין חיוב ברכה מה״ת רק משום כבוד התורה, ה״ה בקריאת רשות צריך לברך דאין זה כבוד התורה לקרוא בציבור בלי ברכה. כ״כ בס׳ תורת רפאל.

ונראה בנוגע לטענה א׳ דמשמעות הירושלמי פ׳ שלשה שאכלו (דף נ״ב ע״ב) דהחיוב דאורייתא דברה״ת הוא בקריאה דציבור ומה שמברכין ביחיד הוא כמו כל המצוות, ובס׳ באר שבע (סוטה דף מ״א) כתב דכן דעת הבבלי דמקור החיוב מבואר בגמ׳ ברכות כ״א הוא מהקרא דכי שם ה׳ אקרא הבו גודל לאלקינו ומיירי בציבור, וכן מל׳ הגמ׳ דקאמר ברה״ת ״לפניה״ ואילו ביחיד לא שייך לומר לפני׳ דהא ליכא בכלל ברכה לאחריה, ובשו״ת משכנות יעקב הוכיח מדברי ר׳ יוחנן התם דבעי למילף ק״ו דצריך לברך אחריה, ומה שייך אחריה בת״ת דיחיד, וע״כ דמיירי בקריאה דציבור דבזה הברכה מה״ת.

ואולם כבר כ׳ הפר״ח (סי׳ מ״ז) דהרמב״ן בסה״מ והרשב״א בפ׳ ג׳ שאכלו והחינוך כולהו ס״ל דברה״ת הוא מדאורייתא גם ביחיד, וכן מבואר להדיא בראב״ש בפי׳ בנדרים פ״א, ובברכות פ״א (סי׳ י״ג) שהק׳ למה הקורא בתורה חוזר ומברך אשר בחר בנו, וכ׳ דהוא תקנ״ח שתיקנו על קריאה בציבור וכ״כ הטור. [ועי׳ תוס׳ ר״ה ל״ג ע״א דברה״ת בשעת קריאת התורה לאו משום תלמוד תורה].

הרי דדעת הראשונים דברה״ת דיחיד הוי מה״ת, וכן הכריע השאג״א ופסק דאם נסתפק חוזר ומברך. ובשע״ת (סק״א) כ׳ בשם מחזיק ברכה ומטה יהודא דשוא״ת עדיף ובספק לא יחזור ויברך. וכ׳ המ״ב (סק״ח) דקשה לסמוך עליהם אחרי דהרבה ראשונים סוברים דבה״ת הוא מה״ת. ואח״כ כ׳ דכיון דהלבוש וע״ת ס״ל דהוי דרבנן עדיף לכוין בברכת אהבה רבה. אבל גם הפוסקים הנ״ל לא ס״ל לחלק בין קריאה דציבור ליחיד אלא דס״ל דברכת התורה הוא דרבנן. ובס׳ דבר אברהם (ח״א סי׳ ט״ז) כ׳

על המשכנות יעקב שקבע לו דרך חדשה בעמדו על יסוד הירושלמי אבל אנן קשה לן לקבל דבריו.

ומה שכ׳ דכן דעת הבבלי שהרי ילפי׳ מכי שם ה׳ אקרא, צ״ל בדעת הראשונים דכיון דמן התורה אין דין קריאה בציבור א״כ מהיכי תיתי דיש מעליותא דציבור לענין ברכה, ועוד דהא משרע״ה לא קרא מתוך הספר ורק אמר השירה בע״פ, והלא לשי׳ רק קריאה מתוך הספר מחייב, וא״כ ראי׳ דלא בעי׳ ס״ת.

ומה שהוכיחו מדברי ר׳ יוחנן דדן לגבי ברכה לאחריה, הנה הב״י מביא תשו׳ הרשב״א (ח״ז סי׳ תק״מ) שהק׳ למה אין מברכין לאחריה ותי׳ דקריאת התורה מצוה ואין מברכין על המצות לאחריהם וכמו שאמרו בפ׳ בא סימן (נ״א ע״ב). ואל תשיבני מקריה״ת בביהכנ״ס שמברכין לאחריה דהתם תקנות משה ועזרא הוא, ועל התקנות מברכין לפניהם ולאחריהם כהלל ומגילה. וכ׳ הב״י דלא שייך לברך לאחריה דהמצוה היא כל היום וכל הלילה. וכ״כ שבלי הלקט (סי׳ ה׳) בשם הר״ר ישעי׳.

וקשה דא״כ מה קאמר ר׳ יוחנן ק״ו דמברך לאחרי׳ הא לא שייך ברכה לאחרי׳, ומוכרח דקאי אקריאה בביהכנ״ס ומוכח כשי׳ הבאר שבע. וכן משמע במאירי שכ׳ וז״ל חייב אדם לברך ברכת התורה קודם קריאה שנאמר כי שם ה׳ אקרא וגו׳ אבל לאחריה אין חייב לברך מן התורה אלא מדברי סופרים עכ״ל. והרי לא מצינו ברכה לאחריה רק בקריאת התורה בביהכנ״ס א״כ משמ״כ דחייב לברך לפניה קאי גם על קריאת התורה בביהכנ״ס.

אולם עי׳ פנ״י דגם הק׳ דמה שייך לאחריו, דהיכי משכח״ל אי ביחיד מה לאחריו שייך בו הא כתוב והגית בו יומם ולילה ואי במה שקורא בציבור בעשרה הא מילתא לא אשכחן דהוי מן התורה אלא מתקנת נביאים, ואפשר דשפיר משכח״ל ביחיד כגון שהפיס דעתו מללמוד לילך בעסקיו או לישן ע״כ. והיינו דמי שהולך לישון הרי נמנע ללמוד באותו יום ובזה שייך מקום לאחריה, ואע״ג דחייב ללמוד עד שירדם, י״ל דלומד בהרהור, ואילו המהרהר א״צ לברך, וא״כ שפיר שייך ברכה לאחרי׳ כשמסיים ללמוד בפה, ואז יכול לברך. ואמנם די״ל דהגם דאינו מברך על הרהור אבל כ״ז שלומד ומקיים המצוה בהרהור לא שייך לברך אחריה אולם יל דמיירי במי שעוסק במצוה וצריך להפסיק מלמודו.

ועוד נראה דאפי׳ אי קיי״ל כהירושלמי דברה״ת בציבור הוי דאורייתא, מ״מ יוצא בברה״ת שבירך בבוקר דן מוכח בדברי המג״א, וז״ל בסי׳ [illegible] (סק״ה) כתב באר שבע דף צח דכ[illegible] שלפניה [בקריאת התורה] הוי מדאורייתא ע״ש. ונ״ל דמ״מ אם בירך על התורה שחרית יוצא י״ח ובצבור נתקנה משום כבוד צבור כמ״ש ס״ח עכ״ל.

ומשמע מדברי המג״א דגם לשי׳ הבאר שבע דהברכה דאורייתא יצא יד״ח, ואולם בס׳ באר שבע כ׳ להרי״ץ דכיון דברכה לפניה על קריאתה בציבור היא מדאורייתא, הלכך אע״ג שכבר בירך ברה״ת שחרית ביחיד, אפ״ה חייב מה״ת לחזור ולברך ברה״ת לפני׳ על קריאתה בצבור. וצ״ע ד׳ המג״א דאם נקטי׳ כשי׳

[illegible] שבע, א״כ איך יד״ח בזה שבירך [illegible]ית. וכן הק׳ התורת רפאל.

[illegible] בשו״ת דבר יהושע (ח״א סי׳ פח) [illegible] להגאון מוהרי״מ אהרנברג זצ״ל [illegible]מש״כ המרדכי בשם רבינו טובי׳ בפ״ב [illegible]מגילה דאפי׳ למ״ד תוספת שבת דרבנן [illegible]ה אם קידש בתוספת שבת יצא וא״צ [illegible] ולקדש משחשיכה, אע״ג [illegible]שחשיכה הוי קידוש היום דאורייתא, [illegible] הקידוש שעשה בזמן שלא הי׳ חייב [illegible]מדרבנן לצאת י״ח כשיגיע הזמן [illegible]ייתא, וה״נ אהני הברכה שבירך על [illegible]ה ביחיד בחיוב דרבנן, לצאת י״ח גם [illegible]קורא בצבור, ואעפ״י שבשעה שבירך [illegible] קריאה בצבור, מ״מ כיון דברכה [illegible]פוטרתו לכל היום מהחיוב דרבנן של [illegible]ראה ביחיד, פוטרתו נמי מהחיוב [illegible]אורייתא לקריאה בצבור, ואף לפי [illegible]שמע מהט״ז סי׳ רצא דדוקא למ״ד [illegible]ס׳ שבת דאורייתא יצא וגם המג״א (רסז [illegible]) הניח דברי המרדכי בצ״ע, מ״מ י״ל [illegible]דון דידן כו״ע מודי דדוקא התם [illegible]ני לא מטא זמן החיוב דאורייתא ולא [illegible]בר חיובא ודמי לקטן שאינו מוציא [illegible] אבל נ״ד דמי למי שאכל כזית יכול [illegible]א מי שאכל כדי שביעה, וה״נ מי [illegible]ברך על קריה״ת ביחיד יכול להוציא [illegible] שקורא בתורה בציבור, וכ״ש שיכול [illegible]וציא את עצמו, וגם בידו בכל שעה [illegible]בר צבור ולקרוא לפניהם ויהי׳ מחוייב [illegible]ן מדאורייתא יעוי״ש שהאריך.

[illegible]נ״ד דלשי׳ המג״א אינו יוצא במה [illegible] שבירך כשחייב דרבנן, והא [illegible]וציא מי שנתחייב מדאורייתא, היינו [illegible]ום דמדין ערבות הו״ל מחוייב בדבר [illegible]יר יכול להוציא מדין שומע כעונה, [illegible]ל לגבי עצמו סוכ״ס הי׳ מחוייב רק דרבנן ואינו יכול לצאת החיוב דאורייתא, וא״כ א״א לפרש דברי המג״א עפ״י שי׳ המרדכי דהא הניח דברי המרדכי בצ״ע, ולשיטתו דצריך שיהא מחוייב דאורייתא ה״נ ברה״ת דרבנן אינו מוציא החיוב דאורייתא.

ונראה לבאר דברי המג״א עפ״י הגמ׳ בפסחים קי״ד במי שאין לו ירק לכרפס אלא חסא, אמר רב חסדא מעיקרא מברך עליה בפה״א ועל אכילת מרור ואכיל ולבסוף אכיל אכילת חסא בלא ברכה. וכ׳ התוס׳ דאע״ג דעיקר מצות מרור לא נפיק אלא בטיבול שני אחר מצה מועלת הברכה שבירך בטיבול ראשון לטיבול שני מאחר שאכל ממנו מעט. וכה״ג כ׳ התוס׳ בדף ק״כ דאפי׳ אם עיקר מצות מצה באחרונה אין תימה שמברכין על הראשונה כמבואר בסוגיין.

והמבואר מדברי התוס׳ שהגם שאינו מקיים המצוה עכשיו יכול לברך, והברכה קאי על המצוה כשיקיימה, א״כ ה״ה לגבי ברה״ת שכ׳ התוס׳ בברכות י״א דאפי׳ אם הולך לעסקיו אינו חשוב הפסק דכיון דחייב ללמוד תמיד אינו מייאש דעתו, והוי כמו יושב בסוכה בלי הפסק, א״כ בודאי מועיל הברכה שבירך על קריאתו ביחיד, על קריאתו בציבור אעפ״י שמפסיק כמה שעות דבתורה אין הפסק, והברכה קאי על כל מה שלומד באותו יום, כולל גם הקריאה בציבור, ולכן שפיר כ׳ המג״א דאפי׳ לשיטת הבאר שבע דיש חיוב דאורייתא, אבל אם כבר בירך בבוקר יצא גם חיוב זו, והא דמברך הוא רק משום כבוד הציבור. ואמנם דיש לחלק דאכילת מרור הוא אותו מעשה מצוה ורק דאינו מכוין לקיים, ושייך לומר ע״ז ברכה, אבל

בברה"ת הרי עכשיו הוא קריאת יחיד ואח"כ הוי קריאת צבור ואולי הוי קריאה אחרת. אכן התוס' כתבו כה"ג לענין תקיעת שופר דמברך אתקיעות דמיושב ומועלת ברכה לתקיעות דמעומד שהם עיקר ונעשית על סדר הברכות, והרי גם התם זה אופן אחר של תקיעות, ומ"מ מהני הברכה שבירך על תקיעות דמיושב.

עוד יש להעיר, דיתכן דסברת התוס' הוא רק לגבי ברכות דרבנן אבל ברה"ת דאורייתא י"ל דצריך לברך בשעה שחייב בברכה ולא מהני מה שמברך מקודם כשלא חל החיוב.

אבל בדעת המג"א משמע כמש"כ, דסוכ"ס גם כשקורא בצבור הברכה היא על התורה, ולכן גם כשקורא ביחיד שייך לברך, והברכה תחול על הקריאה בצבור. ולפי"ז מיושב גם טענה הב' דיש לחוש להירושלמי דגם לדעה זו א"צ לברך.

ועתה נדון בטענה הג' מש"כ בס' תורת רפאל דלפמש"כ בשו"ע (סי' קל"ט ס"ח) "אפילו ברך ברכת התורה לעצמו ותיכף קראוהו לקרות בתורה צריך לחזור ולברך אשר בחר בנו כשקורא בתורה דמשום כבוד התורה נתקנה כשקורא בצבור". והיינו דאם לא יברך כשקורא בתורה אין זה כבוד לתורה, א"כ אסור לקרות בצבור אפי' קריאת רשות דאין זה כבוד לתורה.

ואמנם דהמג"א (סק"ה) כ' דבצבור נתקנה משום כבוד צבור כמ"ש ס"ח, ומשמע דהוא משום כבוד ציבור ולא משום כבוד התורה אבל צ"ע דבשו"ע כ' משום כבוד התורה ולא משום כבוד הצבור וכ"כ הבאר שבע דגם ברכה אחרונה אינה משום כבוד צבור [illegible] משום כבוד התורה.

והנה בשו"ת הרשב"א [מובא לע[illegible] דמה שמברכין על קריה"ת בצבור הוא משום דמברכין על התקנות, [illegible] דהברכה נתקנה משום תקנת קריאת התורה, וא"כ דוקא כשיש חיוב [illegible] התורה ולא בקריאת רשות, אבל לא [illegible] כהרשב"א דלטעמו לכאו' אין להוסיף [illegible] ז' קרואים, ואנן הרי נוהגים להוסיף [illegible] לא קיי"ל כטעם הרשב"א אלא [illegible] בשו"ע דמשום כבוד התורה א"כ [illegible] בקריאה של רשות דאין זה כבוד [illegible] לקרות בס"ת בצבור בלא ברכה.

ואמנם, בשטמ"ק נדרים פ"א כ' דאע[illegible] שכבר בירך ברה"ת בשחר צריך לברך על אותה קריאה של ס"ת כי מפני חשיבותה קובע ברכה לעצמו כראמרינן גבי יין פרק כיצד מברכין ואם אינו מתוקן כתיקון חכמים נמצא ברכה לבטלה לפי שכבר בירך בבוקר על כל קריאות היום וכו' ומפורש דמפני חשיבותה דמקיים קריאת התורה צריך לברך בנפרד [illegible] ביין ולכאו' כונתו להא דאמר בדף [illegible] ע"ב דפריך יין נמי נפטריה פת כמו [illegible] דברים הבאים מחמת הסעודה, ומשני שאני יין דגורם ברכה לעצמו פי' מכיון שזה דבר חשוב אינו נטפל לפת ה"נ כיון שקריאת התורה הוא דבר חשוב דהוא תקנת משה אינו נטפל לברה"ת שכבר ברך. והי' אפ"ל דזה כוונת השו"ע דמשום כבוד התורה קובעת ברכה לעצמה, אבל פשטות דבריהם לא משמע כן אלא דאינו כבוד לקרות בציבור בלא ברכה וא"כ ה"ה קריאת רשות וכנ"ל, עכ"ד.

והמבואר מדבריו דאם זה משום כבוד הצבור כמ"ש המג"א פשוט [illegible] בקריאת רשות, דכבוד הצבור [illegible] כשיש דין צבור, אבל מה [illegible] עשרה בלי שום חיוב וקראו [illegible] לא שייך בזה כבוד הצבור, אבל [illegible] התורה הוא משום עצם הקריאה [illegible] א"כ הגם דאינה קריאה חיובית [illegible] הוא קורא בתורה וקריאה בתורה [illegible] ברכה א"כ ה"ה קריאת רשות.

[illegible] נראה דחדא מילתא היא דמהיכי [illegible] חיתי לאשויי פלוגתא בין המחבר [illegible] ובפרט כשהמג"א מציין לדברי [illegible] אלא דכונת המחבר דכיון [illegible] זו מתקיים דין קריאה בצבור [illegible] כבוד לתורה שלא יברכו עליה, אבל [illegible] מה שקורא ועוד אנשים שומעים למה אינו כבוד לתורה, ובאמת היינו הך ואינו ב' שיטות, ובזה צודק הרב העורך שגם המג"א מפרש משום כבוד התורה, אבל סוכ"ס הרי כ' כבוד הצבור ומוכרח דחדא מילתא היא, דזה כבוד התורה כשיש קריאה בצבור אבל רק כשיש דין צבור וכנ"ל. וכ"כ בשו"ת מנח"י. אלא דלפי המתבאר גם התורת רפאל סובר כן לפי הדעה דהוא משום כבוד צבור, אלא דסובר דהמחבר והמג"א הם ב' דעות, אבל הרי המג"א ציין לד' השו"ע ומוכרח דהיא שיטה אחת, אלא דמש"כ המחבר כבוד התורה היא בצירוף דין ציבור. וא"כ מבואר דכ"ז רק כשיש דין קריאה בציבור, ולא בקריאת רשות.

● ● ●

ולסיכום יש ד' שיטות בגדר החיוב דברה"ת על קריאת התורה.

[illegible] הבאר שבע והמשכנות יעקב דהוי מדאורייתא, אבל גם לשיטה זו משמע מהמג"א [illegible] דאם בירך ברה"ת בשחרית יד"ח.

[illegible] הרשב"א דמברך על תקנת קריאת התורה, ובשו"ת מהר"ם שיק (סי' ס"א) כתב דכן [illegible] רבינו יואל המובא בטור סי' ק"מ, ופשוט דדוקא כשיש חיוב קריאת התורה.

[illegible] המחבר דהוא משום כבוד התורה, אכן המג"א הוסיף משום כבוד הצבור וי"ל דרק [illegible] יש דין צבור בקריאה.

[illegible] המג"א לדעת התורת רפאל דרק משום כבוד צבור ולדעה זו דוקא אם הציבור מחויב [illegible] בקריאה זו.

[illegible] והיוצא מכ"ז דמנהגן של ישראל תורה וא"ש לכל השיטות וכמשנ"ת בעזהש"י.